MATERÉNYI JENŐ

PÁRBESZÉD

KOSSUTH

MATERÉNYI JENŐ · PÁRBESZÉD

MATERÉNYI JENŐ

PÁRBESZÉD

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1967

I

ELŐSZÓ HELYETT...

Mindkét tanár elérkezett már a két évtizedes nevelői gyakorlathoz. Vidéken is tanítottak. Most ugyanabban a fővárosi iskolában dolgoznak. Az egyik tíz, a másik nyolc éve. Mint szülők is átélték a gyermeknevelés gondterhes időszakait.

Előttük az újságból kivágott pályázati felhívás: „... a Művelődésügyi Minisztérium és a Kossuth Könyvkiadó pályázatot hirdet a szocialista erkölcs mai kérdéseivel foglalkozó munkák megírására... Téma: Az ifjúság erkölcsi arculata és nevelése..."

– Gondolod, hogy érdemes pályáznunk?

– Érdemes!... Ha másért nem, már azért is megéri ez a munka, mert közben elrendezzük, helyükre rakjuk tanári élményeinket, pedagógiai tapasztalatainkat... Nos, kíséreljük meg úgy, hogy talán mások is hasznát vehetik munkánknak.

– Helyes...

– Azt gondolom, hogy beszélgetés, vita formájában közelítsük meg ezt a nehéz témát. Természetesen úgy értelmezem a vitát, hogy a témát több oldaláról megvizsgáljuk, elemezzük, s e vizsgálat során néha bizonyára ellenkezik, néha egyezik majd a véleményünk. Felvetünk olyan álláspontokat is, amelyekről tudjuk, hogy túlhaladottak ugyan, de még sok emberben élnek. Miből induljunk ki?

– Szerintem abból, hogy az ifjúság erkölcsi arculatának kialakulása hosszú és igen bonyolult folyamat, melynek

alapvető tendenciái általában a kamaszkorban körvonalazódnak. A jellem a 10. és a 16. év között porcosodik. Ebben a korban legerősebb a pedagógus, a szülők és a környezet nevelő hatása. Később ez a sorrend változik, s általában a környezet, a társadalom hatása az erősebb. A 16 évesnél idősebb fiatal a közvetlen szülői vagy tanári irányítást, pedagógiai célzatú hatásokat egyre kevésbé igényli, illetve fogadja el. Az ifjúvá érés utolsó szakaszában: az önállóságra, a függetlenségre való törekvés idején megemészti, feldolgozza az addig bevésődött hatásokat, igyekszik azokat ellenőrizni és összeegyeztetni környezetével, a társadalommal.

– Véleményed szerint tehát a középiskolák III. osztályától, illetve a 17. életévtől kezdve már nincs szükség erkölcsi nevelésre, mert ettől kezdve az ifjú mindent leráz magáról s önállóan fejlődik?

– Nem ilyen mereven gondoltam. Jól tudom, hogy erkölcsi nevelésre, illetve „utókezelésre" még a felnőtteknek is szükségük van. Csupán konkrétan, „évjáratokkal" is érzékeltetni akartam, hogy szerintem általában melyik fejlődési szakaszban döntő a családi és az iskolai erkölcsi nevelés, mikorra alakulnak ki a legmélyebb, érzelmileg is a legmegalapozottabb erkölcsi alapreflexek.

– Ha jól értem, szerinted neveléssel elérhető olyan magas színvonalú erkölcsi magatartás, amely szinte már a reflexek következetességével és ösztönösségével működik?

– A magatartásformák összessége, az erkölcsi arculat egésze tekintetében ezt azért sem állíthatom, mert nem hiszek a nevelés „mindenhatóságában", de azért sem, mert erre nincs is szükség. Azt azonban vallom, hogy neveléssel olyan helyes erkölcsi gátlások is kialakíthatók, amelyek reflexszerűen működnek, következetesen megtiltják a helytelen cselekvés megindulását, működésük nem igényli az értelem

latolgatását. Ezek a reflexek azonban csak részei az erkölcsi arculatnak, hiszen a célok meghatározása, a tettek előzetes gondolati tervezése különösen fontos jellemvonás, társadalmi szükség korunkban. Az akarattól, a mérlegelési és elhatározási tevékenységtől függetlenül, reflexszerű következetességgel működő erkölcsi gátlás lehet például korunkban a társadalmi tulajdon védelmére irányuló készség.

– Az emberek többségénél ez a jellemvonás még korántsem vált reflexszerűvé!

– De már sokakban megvan ez a készség, és a helyes nevelés segítségével egyre több emberben lesz meg! Nézd meg az iskolát! Igaz, hogy még jelentős azoknak a gyermekeknek a száma, akik rongálják az iskola falait, felszereléseit, de többségüknek már nincs szüksége fontolgatásra, esetenkénti mérlegelésre ahhoz, hogy óvja a társadalmi tulajdont. Neveléssel, korszerű, tudományosan megalapozott, következetes nevelői hatásokkal el lehet érni, hogy ifjúságunk nemcsak szándékaiban, hanem tetteiben is megközelítse a szocialista erkölcsi követelményrendszert.

– De hol van ez a szocialista erkölcsi követelményrendszer? Hol van a szocialista etika?

– A szocialista erkölcsi követelményrendszer, s ennek tudománya: a szocialista etika kialakulóban van. A szocialista erkölcs is, mint maga a társadalom, szüntelen mozgásban, változásban van, mert az erkölcs tulajdonképpen – mint az emberi magatartásban testet öltő, emberek közötti reális viszony – a mozgásban levő társadalom érdekeit, szükségleteit tükrözi. Marx szerint az erkölcs, az ember társadalmi magatartásának egyik összetevő eleme nem egyszerűen szabály, norma, tudatforma, cselekvés, hanem mindezek komplex együttese, bonyolult viszonylatrendszer. Ha ennek a megállapításnak igazságára gondolsz, nem csodálkozhatsz azon, hogy a szocialista etika, akárcsak a többi tu-

domány, nem befejezett. Ez a tudomány pedig különösen változásban, kialakulóban van, hiszen társadalmi közege, talaja is történelmileg új és fiatal. A szocialista erkölcs követelményrendszere azonban fő vonásaiban már körvonalazódott, és olyan, az előző társadalmi rend követelményrendszerétől eltérő, új normákat tartalmaz, mint például a társadalmi tulajdon megbecsülése, a közösség javát szolgáló munka, a dolgozók nemzetközi szolidaritása, a felszabadulásukért harcoló népek támogatása, a nemi és faji egyenjogúság elvének maradéktalan elfogadása stb.

– Ha már ezek és más, a szocialista erkölcs követelményeivé kristályosodó magatartásformák kialakultak, mi az oka annak, hogy még mindig nem tanítunk az iskolákban szocialista erkölcstant?

– A középiskolában már tanítanak!

– Csupán kísérletképpen! Minden társadalmi rend uralkodó osztálya nagyon fontos feladatának tartotta, hogy a maga erkölcsi követelményrendszerét az ifjúság körében tanítsa. A szocialista társadalmi rend sem engedheti meg magának azt a könnyelműséget, hogy nem tanítja saját erkölcstanát. A tantárgyi ismeretekhez itt-ott kapcsolódó, a mozgalmi tevékenységben jelentkező etikum rendezetlen, alkalmi felvilágosító tevékenységnek hat. Kevés és felszínes az erkölcsi ismeret, nem elegendők és nem elég szilárdak az új erkölcs gátlásai. Az elhanyagolt régi erkölcsi gátak tövében néhol feltör egy-két buzgár, azt lokalizáljuk és kész! Az utóbbi években pedig egyre harsogóbb színekkel özönlik be Nyugatról a kapitalista társadalom erkölcsének salakja. Ártatlannak látszó nadrág- és hajviseletbe, őrjöngő zenébe és táncba bújva már belopakodott a tartalom is: a léha, koravén, cinikus, züllött és garázda lelkület bálványozása. A filmművészet ürügyén a fiatalkorú bűnözés csábító ötlettára, a leplezetlen önzés, az elidegenedés ragálya, a pénzimá-

dat eltorzult világnézete, a kamasz-sztárok kitenyésztésének tendenciája, a huliganizmus.

– Elég!... Igazat adnék neked, ha ifjúságunk egészét vizsgálva, tárgyilagosan jeleznéd az arányokat is!... Nem tagadhatod, hogy az elenyésző kisebbségről beszéltél... Ne haragudj, most úgy viselkedtél, mintha nem a mai ifjúság nemzedékéhez *is* tartoznál ugyanakkor, amikor a ma szüleihez *is* tartozol! A természeteset, a környezethez illő színt nem veszed észre, csak a kirívót! Az újságból legfeljebb a címét olvasod el azoknak a riportoknak, amelyek a fiatalok sokféle vállalásáról, csatornázási, árvízvédelmi, mezőgazdasági, építkezési munkáiról, kimagasló tanulmányi eredményeiről, a tanulmányi és a „Ki miben tudós" versenyek igazán minőségi tudásról tanúskodó teljesítményeiről, a munkaversenyek eredményeiről adnak hírt. Tudnod kell, hogy sok ezer fiatal tölti hasznos munkával nyári szünidejének egy részét! Ha viszont egyet látsz a fiatalok közül, aki „lóg" nyári munka ürügyén, levonod a konzekvenciát az egész ifjúságról, s a mai fiatalság romlott erkölcseiről beszélsz!...

– Lehet, hogy igazad van. Ne vágjunk a feladatunk elé. Ez a probléma is eldől majd beszélgetéseink során. Addig is javaslom, hogy az azonos motívumokat sűrítsük egy-egy jellegzetes gyermekfigura, tipikus szülő, családi környezet vagy megtörtént esemény köré. Mivel pedig az ifjúság erkölcsi arculata sokban tükrözi a szülőkét, a felnőttekét is, hívjuk fel a figyelmet erre, mutassuk be a felnőttek felelősségét, de legyünk segítségükre is azzal, hogy a bírálaton túl a helyes szülői magatartás és nevelési módszerek tekintetében tanácsokat adunk, átadjuk nevelési tapasztalatainkat – természetesen anélkül, hogy akár teljességre, akár a fontossági sorrend betartására törekednénk. Remélem, így hozzájárulunk, hogy a felnőttek fokozottabb érzékenységgel rea-

gáljanak az ifjúság erkölcsi nevelésének problémáira, hogy általánosabbá váljanak a korszerű, hatásos módszerek a családi nevelésben, ezáltal is közelebb hozva egymáshoz az iskolát és az otthont.

– Miután vázoltuk témánkat, célunkat és módszerünket, hadd mondjak el elsőnek egy olyan történetet, amely éppen a felnőttek, a szülők felelőtlenségének következményeit illusztrálja.

II

MOSTOHÁK

– Utálom ezt az egész piszok életet! ... Mindent! – füstölög magában Csóka nekibúsultan. – Egyes? Na, bumm! ... Kit érdekel? ... Azt hiszi minden tanár, hogy ő az isten! Bevág egy karót az embernek, és ezzel el van intézve. Fütyülök az egyeseikre! Meg a süket dumájukra: „Már megint nem készültél, fiacskám! Nem gondolod, hogy rossz vége lesz ennek? ..." Hülyeség! ... Kit érdekel a vége? Az eleje is rossz volt! Most is pocsék az egész! Mindenki csak pofázik ... És ha loptam? Csak olyanoktól szajrézok, akiknek sok van! ... De ma jól kiszúrtak velem! Hülyék! ... Hogy röhögtek, mikor már félig bezabáltam a szalámis zsemlét, és rám húzták a vizet! ...

– Az én zsemlémet zabálja Csóka! ... – ordította a Dagadt. A belépő tanár meghallotta ... Kihallgatás, letolás, egyes! ...

– Most azt hiszi, megbántam! ... Várja, hogy pitizzek neki: Nem fogok többé soha lopni, tanár úr kérem! ... Ezt várhatja! ... Most meg ezt a jámbor Petikét kínozza! ... „Gondolkozz egy kicsit, fiacskám! Na? Szólalj meg hát rubintos virágom! ..." Most azt hiszi, jópofa! ... Pedig Petike nem hülye. Csak most nem strapálja magát. Érzi, hogy Kaszás ki akarja nyírni. Ilyenkor kár a gőzért! Úgyis beleköt minden szóba ... „Szóval, egy mukkot sem szólunk! Szégyelld magad, Péter! ... Egyes! ..."

Ezt kinyírta! Még meg is fürdette! ... És mennyit dumál! ... Legszívesebben leszereltetné a csengőt, hogy még

tovább is fröcskölhesse ránk a habarcsot! Csakhogy már vége!...

– Gyere, Petike! Ne lógasd az orrod! Nem érdemes enynyire elkenődni egy karó miatt!

– Ez az első karóm!

– Annál inkább! Nekem van már egy egész kerítésre való! Oda se neki!... Gyere velünk!...

Hárman mennek együtt. Szidják a tanárt Petike egyese miatt.

– Otthon biztos verés lesz!... – sóhajt Petike.

– Odanézzetek, srácok! – lelkendezik Csóka. – Egy tricikli! Gazdátlan tricikli!... Ez ám a szüret!

Körülfogják.

Minden járműért lelkesednek. Már autónak látják a kopott triciklit is.

– Üres! – mondja Csóka. – A pasas meg a közértben dumál. Ide se bagózik!... Kölcsönvesszük!

Csóka nyeregbe ül. Elhajt. A másik kettő futva követi...

Mikor látótávolságon kívül vannak, Csóka leszáll. Közös erővel feltolják a triciklit a meredek utcán.

– Baj lesz ebből, Csóka! – aggódik Petike.

– Ugyan mi baj lenne?... Egy kicsit kocsikázunk, aztán visszavisszük!... Na, beszállás! Én vezetem a kocsit! Legalább százassal fogunk legurulni... Kész? Nyomás!

Csóka a nyeregben. Két társa a fadobozban. Petike félénken meghúzódik, hátát a deszkának támasztva. Útitársa, Misi, bátrabb. Két lábát kilógatja a dobozból. Nagyokat kacag...

Csóka kevesli a természetes gyorsulást. Pedállal fokozza a sebességet...

Az út egyenetlen. Csóka a gödröket figyeli, hogy kikerülhesse...

Hirtelen balra rántja a kormányt. A gödröt kikerüli a

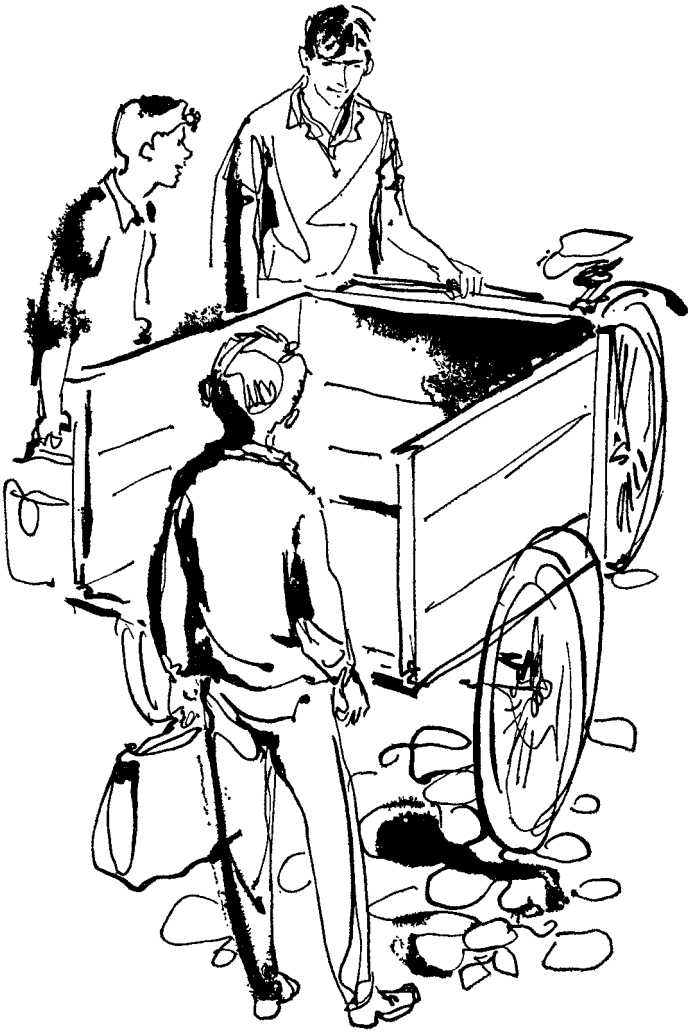

kerék, de a tricikli nagy erővel vágódik az utcán parkírozó Trabanthoz. A Trabant karosszériája megreped. A tricikli felborul...

Mindhárman az úton hevernek. Misi jajgat. A lábát fogja. Csókán és Petikén horzsolt és zúzott sebek. Véresek. Ijedtek. A bűntudat hirtelen nagy erővel tör rájuk. Menekülésre készteti őket. Csóka és Petike Misihez ugrik.

– Eltörött a lábam!... – nyöszörgi.

– Ne sírj! Elviszünk az SZTK-ba! – bátorítja Csóka. – Kapaszkodj a vállunkba!... Csak az egyik lábadra lépj!... Így!

Az összeütközés robajára ajtók, kapuk, ablakok nyílnak. Emberek közelednek. Az egyik a fiúkhoz fut. Izgatottan hadonászik.

– Hé! Megállni!... Tönkretettétek a kocsimat, gazemberek!... Gyerünk csak vissza!... Emberek, maguk tanúsíthatják, hogy ez a három csirkefogó törte össze a kocsimat!

Az emberek körülfogják őket. Az autós felírja a nevüket, lakcímüket és iskolájuk címét. Az egyik néző megsokallja:

– Inkább segítene rajtuk! Nem látja, hogy megsérültek? Vigye be kocsijával őket az SZTK-ba!

– Még hogy én? Ezeket a huligánokat? Tönkretették a kocsimat!

A csődület azonban egyre ingerültebb. Az autós meghátrál. Már csak önmagának beszél. A gyermekek sem figyelnek rá, míg orvoshoz viszi őket. Mindhárman a várható következményeket latolgatják. A horzsolások nyomán serkent vért szétmázolják arcukon.

Csak Misi érez fájdalmat. Petikében félelem reszket. Csóka igyekszik lerázni magáról mindent, mint kutya a vizet. Csak barátai iránt érez részvétet. Szeretett volna nagyszerűnek, hősnek látszani előttük. Nem sikerült.

Nekem soha, semmi sem sikerül! – gondolja. – Ezek a szegény kis hülyék isszák meg a levét az egész bulinak!... Nekem mindegy... Se nem árt, se nem használ... „Csókától nem is lehet mást várni! Huligán!..." Ezt fogják mondani... Petikét azonban elporolják otthon! A suliban is megkapják az intőt velem együtt... Lehet, hogy igazgatói intő lesz belőle!...

*

Petike hazaérkezik. Lábán, kezén kötés fehérlik. Homlokán ragtapasz.

Csak mostohaöccse van otthon. Kárörvendőn vihog...

– Semmi közöd hozzá! – csattan válasza ingerülten Öcsi kérdéseire.

– Majd megmondod apunak, ha lehúz egy fülest!

– Fogd be már a szád, mert mindjárt én mázolok le neked egy fülest!

– Csak azt próbáld meg!... Én vagyok itthon, nem pedig te! Ez az én apám lakása!

– De nagyon tudod!

– Örülj, hogy itt lakhatsz nálunk!

– Nagy öröm, mondhatom! Egy ilyen hülye kis békával lakni egy szobában!

– Pedig örülhetsz, mert ha apu egyszer azt mondja, hogy menj innen, akkor menned kell. Az övé a lakás!

A szóváltást az anya érkezése vágja ketté. Éppen jókor. Petike már alig tudja türtőztetni magát, hogy ne testi erejének fölényét állítsa szembe a bosszantó igazsággal.

Anyjának őszintén és részletesen elmondja a történteket. Látszik, hogy megbánt mindent, ami bűn lehet aznapi kétszeres balesetében. Felszólítás nélkül ígéri, hogy egyesét kijavítja, és máskor ellenáll a csábításnak, bátrabb lesz:

– Éreztem, hogy baj lesz belőle, de féltem, hogy gyávának csúfolnak!

Szava halk. Megértést remél... Nem kap. A várható kártérítési összeg nagyra duzzad az anya képzeletében. Az anyagi gond, a férjétől való félelem egészen elfordítja Petikétől...

– Pont ez hiányzott! Mit fog szólni ehhez apád!

– Pista bácsi? El fog verni!

– Hányszor mondtam már, hogy édesapádnak szólítsd, ne Pista bácsinak!? – csattan a szó s a pofon.

Petike most nem háborog. Szelíd daccal, rég megfogalmazott ítélettel válaszol:

– Nekem ő nem apám.

– Nem is!... – ül fel szaporán a nyeregbe Öcsi. – Apu az én édesapám!

Ez a büszkeség most különösen undorító Petike szemében. Az anyát is kizökkenti, megzavarja. Érvelésre kényszerül:

– Hallgass, Öcsike!... Hát ki keres rád?... Kinek a pénzéből etetünk, ruházunk?

– Nem szeret engem... Én sem szeretem őt.

– Hálátlan kutya vagy. Majd megkapod a magadét, ha hazajön apád!... De meg is érdemled, loptál!

– Nem én loptam a triciklit!... Én csak beleültem, mert hívtak a fiúk.

– Hát, persze! Ilyenkor legegyszerűbb a tagadás. A hazugság!

– Nem hiszel nekem, anyu?... – Petike szemében riadt denevérszárnyakon repdes a kétségbeesés. – Tényleg nem hiszel nekem, anyu?

– Nem hát!

– Anyu! Én neked még soha nem hazudtam!

– Ki tudja?

Az érzéketlen szavak hatására belezuhan a kétségbeesésbe. Valahová nagyon mélyre és nagyon sötétre, melynek már fala, határa sincs . . .

A fiú tekintete lesiklik az anyáról. Az idegpályákon nagy sebességgel száguld a sírási inger, s vissza az agy parancsa: Ne sírj! . . .

Egy cseppnyi könny már összegyűlt. A hosszú szempillák vékony ágacskáin nehezedik, majd lehull. Halkan koppan a cipő orrán.

– Már te sem szeretsz engem, anyu . . .

Az anya fülébe ólmot önt a félelem. Szereti a férjét. Meg akarja tartani. Fél, hogy elveszti . . . Nem válaszol . . . Pedig szereti Petikét is . . .

A hazaérkező férj kérdéseit Petike nem is hallja. Konok szótlanságba merevedik. Arra a bogárra gondol, amelyik megmerevedve halottnak tetteti magát . . .

Anyja és öccse mond el mindent . . .

A verés fáj. Nagyon! De csak a testnek. Annak sem sokáig.

A kemény, rideg szó, az ítélet jobban fáj. És tovább! . . . Viszi magával az udvarra, az utcára. Lázasan lüktet benne. Mint a seb, mely lobot vetett . . . „Takarodj ki a házamból!" – „Elég volt, Pista!" – „Azért melózok látástól vakulásig, hogy ez a taknyos kölyök kidobálja a pénzt az ablakon?" – „Ereszd el, Pista!" – „Takarodj a szemem elől!" . . .

Nem szeret. Már anyu sem szeret! . . . Pista bácsit jobban szereti, mint engem . . . Nem én loptam. Ők loptak! . . . Kiloptak anyu szívéből minden szeretetet. Nem maradt ott nekem semmi! . . . Semmi . . .

A várost átszelő patakhoz ér. Leül a partra. Egészen a víz szélére. Fejében tört érzések, tört gondolatok halmaza . . .

Csóka érkezik. Leül.

– Mi van, Petike?

– Semmi.

– Kinyírtak?

Petike bólint. Kavicsot dob a vízbe... Nézik a csobbanáskor felszökkenő cseppeket, a víz hátán semmivé pattanó buborékokat...

– Ne búsulj, Petike! Nekem még rohadtabb, mint neked!

– Nem hiszem... Neked a faterod: édesapád! Nem mostoha!

– Azt hiszed, számít az valamit?

– Hát, persze! Egészen más, ha az ember az édesapjától kap egy fülest, mintha egy idegen veri!... És még azt akarja, hogy édesapámnak szólítsam!

– Pofátlanság!... Micsoda alakok vannak!... De azért nem kell úgy elkenődni! Gyere el hozzánk! Majd meglátod, mennyivel rosszabb az én helyzetem!

Petike egy korhadt fadarabkát dob a vízre. Mindketten a tovaúszó fácskát nézik...

– Nekünk is úgy kellene elmenni, mint ennek a fadarabnak. El, valahova messzire!... – csurog Csóka hangja a fadarab után.

– Már én is gondoltam ilyesmire, de nem tudom, hová!?... Csak úgy, a nagyvilágba, nem lehet!

– Legjobb lenne lelépni!... Na, gyere! Nézd meg, mi van nálunk!

*

Az utcáról lépcsőn mennek le a szobába. Valamikor cipészműhely volt.

Az anya van „otthon". Tétlenül henyél. Néha alkalmi munkát vállal. Takarítást, mosást. A szoba rendetlen. En-

nek a takarításáért nem fizetnek. Az asszony utál mindent. A lakást, a családot, a nyomort. Önmagát is. Erőtlen semmittevéssel várja haza férjét nap nap után. Ez a fő elfoglaltsága. Vár. Üldögél. Nézi az utcára nyíló üveges ajtót...

Petike kezitcsókolomjára fanyarul válaszol:

– Megbolondult ez a gyerek?... Kinek köszön ez itt kezitcsókolomot?

– Neked, anya!... – válaszol Csóka.

– Nekem?... Gúnyolódsz, öcsi?

– Dehogy gúnyolódom, néni kérem!

– Hát akkor hagyd el ezt a marhaságot!... Az én kezemet még soha nem akarta megcsókolni senki! Érted?... Köszönj jó napot vagy jó estét! Nekem az is megteszi.

– A fater még nem volt itthon? – kérdi Csóka.

– Az a részeg disznó?... Talán hiányzik neked?!

– Nekem nem!

– Hát akkor miért érdekel?... Majd hazatántorog, ha elitta a pénzét meg az eszét!... Különben hallhatod: jön!

– Tényleg!... Kotorászik az ajtón!

– Megint olyan részeg, hogy még a kilincset sem találja!... Menj eléje, és támogasd le a lépcsőn!

Csóka megteszi.

Leülteti apját, aki azt bizonygatja, hogy nem részeg. A táskájából elővesz két szappant és két törülközőt. A vállalat mosdójából lopta. Szellemeskedik:

– Rakodómunkás vagyok, hát elraktam! – mondja nehezen forgó nyelvvel. Undok nevetés fortyog a két mondat között. – Egy húszasért megkapod mama!

– Majd adok én neked húszast! Add ide!

– Nem ér annyit?

– Ez a szemét?... Ki veszi meg?

– Akkor add vissza! Egy literért elpasszolom a haveroknak!

– Nem mégy sehova! Részeg vagy!

– Én? ... Részeg? ... Idenézz! ...

Igyekszik egyenesen állni. Dülledt szemének réveteg tekintetével mereven néz a szoba falára. Mintha azzal akarna megkapaszkodni. Az asszony hozzálép. Zsebeit kutatja. A férfi tiltakozik.

Dulakodás ...

Petike rémülten húzódik a szoba egyik sarkába. Csóka ránéz. Fejével int, szemöldökét felhúzza. Mintha kérdezné: Ehhez mit szólsz? ...

A részeg elterül a padlón.

Hány.

Az asszony csípőre tett kézzel, szétterpesztett lábbal áll a fetrengő részeg előtt. Nem szól, csak néz. Ridegen, szenvtelenül. Most is csak vár ...

A zaklatott test megnyugszik. Mozdulatlanul elterül a padlón. Az asszony fejével int Csókának. A fiú megfogja az apja két lábát. Az asszony a két karjánál emeli. Felteszik a rozoga sezlonra.

– Töröld fel! – hangzik kurtán a parancs.

– Nem én csináltam! ... – csattan a Petike jelenlétében felfúvódott önérzet.

– Ne feleselj, hanem ugorj!

– Törölje fel, aki csinálta! – lázad Csóka. Pedig nem először tenné. Most Petike előtt szégyelli. Tudja, hogy verés jön. Mégis ellenáll.

Nem sokáig.

Törli a piszkot. Közben Petikéhez beszél:

– Látod? ... Ez az én életem! ... Piszok! ... Az egész egy hányás! ...

– Az apád kabátjában találtam két tízest. Megyek a közértbe. Mire visszajövök, rend legyen!

Az asszony elmegy. Csóka nem válaszol. Befejezi a taka-

rítást. Kezet mos. Az „új" szappannal. Kezét is az „új" törülközővel törli meg. Azután mókázó léptekkel apjához megy. Erőltetett vidámsággal mondja Petikének:

– Hát nézzük, miből élünk! Hátha maradt nekem is valami!

– Fölébred!... – súgja ijedten Petike.

– Á, frászt!... Olyan ez, mint egy hulla! – Óvatos gondossággal kutatja a zsebeket. – Ez üres!... Ez is! Anya alapos munkát végzett... A nadrágot viszont nem kutatta át. Az az enyém! Most figyelj!... Serlokk Holmesz kismiska volt énhozzám! Látod?

– Egy húszas!

– Pontosan!... Egy valódi, kissé gyűrött húszas a farzsebből!

– Ellopod?... – álmélkodott Petike.

– A családban marad! Nem?

– Ez nem rendes dolog, Csóka. Az apádtól lopsz!

– Miért?... Ha nem adja haza a keresetét, hanem elissza, akkor minket lop meg a fater!... Elégszer a fejéhez vágta ezt már anya! Mégsem törődik velünk!... Neki lehet lopni?... A vállalattól?... Az államtól?... Meg tőlünk?... Nekem meg nem? Ilyen nincs, öregem! Ha nem teszem el ezt a húszast, holnap ez is lecsorog a torkán!...

– Borzasztó!

– Mondtam, ugye!?... Ez ám az igazi buli, nem a tied!... Szóval a húszas az enyém... A miénk!... A kettőnké!

– Nekem nem kell!

– Dehogynem! Pénz nélkül nem indulhatunk el!

– Hová?

– Hát nem arról volt szó a parton, hogy meglépünk?... Neked sem ízlik ez az élet, nekem sem!... Holnap kiderül a tricikliügy, meg a kártérítés, amit a trabantos követel a

szülőktől. Egyből bedugnának valami javítóintézetbe!... Ezt én nem várom meg, öregem! Jössz vagy nem?...

– Mennék, Csóka... szívesen mennék, de... félek, hogy még nagyobb baj lesz belőle!

– Dehogy lesz!... A nagyapámhoz megyünk! Érted? Falura...

– Paraszt a nagyapád?

– Az hát!... Téeszben van. Csősz az öreg.

– Nem küld vissza?

– Nem hát!... Segítünk neki melózni!

– És a suli?

– Az ám!... Keresni fognak bennünket!... Tudod mit? Beiratkozunk ott!

– És ha nem vesznek fel?... Év vége van!

– Felvesznek! Ne félj! Nagyapó mindent elintéz!... Te, Petike! Tudod, hogy mennyi ló van ott? Talán még lovagolni is megtanulhatunk!...

Elszakadnak a szennyes padlótól. Az éhes képzelet magasba repíti őket. Elfelejtik sebeiket, fájdalmaikat, hiszen a magasból oly szép a világ!...

*

A vasúti szerelvény hosszú.

A vagonok vastenyere mozdulatlanul tapad egymáshoz. Mint a két gyerek a nyitott teherkocsin egy otromba gép mögött. Ponyva fedi az ismeretlen óriást. Őket meg a sötétség.

A pályaudvaron olaj, vas, kő és széngáz illatának keveréke árad. Jó szag. Utazásra kell gondolni tőle. Új élményekre, érdekes útra, pompás szórakozásra.

Csóka sokat vár ettől az utazástól. Pontosan nem fogalmazza meg. Inkább a várható kalandok izgalmának előér-

zete, és a jó megoldás reménye feszül idegeiben. Úgy érzi, a kezdet nagyszerű...

Nagy gomb a hold. Az ég fekete kabát... Ha levághatnám! – mosolyodik el Petike a furcsa gondolaton. – Kapus lehetne, olyan nagy!... Öcsi biztosan lefoglalja a gombfoci csapatomat!

A csillagokat nézi... Fényük reszket. Mint benne a meggyötört lélek... Hite is oly kicsi, mint egy parányi csillag a sötét égen. Nem melegít semmit... Szeretetet sem ad. Senki iránt... Akit szeret az ember, annak hisz!... Anyu nem hisz nekem! Már nem szeret engem... Tűrte, hogy Pista bácsi kizavarjon a lakásból!... Most aztán kereshet!...

– Petike! – súgja Csóka. – Vigyázz!...

Vasutas közeledik. Kezében imbolyog a lámpa. Fénye vörössárga gömböt olvaszt a sötétből. A vasutas úgy mozog a fényburában, mint az árnyjátékfigura. Néha lehajol. Ütése nyomán csendül a vas.

A gép előtt megáll. Felnéz... A ponyva rendben! – gondolja.

Csóka és Petike mozdulatlan.

A vasutas elfordul. Lomha léptekkel továbbmegy... A fiúk sóhajtanak. Egymásra mosolyognak. Válluk összeér. Néhány pillanatig a kettő: egy... Egy izgága reflex azonban hamarosan kettévágja őket...

Szótlanok. Nemcsak óvatosságból!... Önfeledten szövik gondolathálóikat. Ábrándból, szomorúságból, reményből, aggodalomból gubót fonnak maguk köré, mely lassan eltakarja előlük a csillagokat, a sötét tájat, a szerelvényt, egymást, önmagukat...

*

– Márpedig le kell ugrani!... – dönt Csóka másnap.

– Nem merek. Várjuk meg a legközelebbi állomást!

– Nem lehet! Értsd meg, hogy le kell ugrani, mert Szerencsig nem áll meg! Hallottad te is, mit beszéltek a vasutasok?...

– Félek, hogy összetöröm magam!

– Ne félj, míg engem látsz!... Ha most leugrunk, délre már ott is lehetünk nagyapónál!... Jön a kanyar! Lassít a vonat... Háromig számolok, aztán ugrás! Figyelj!...

A szerelvény valóban lassabban halad a kanyarban. Csóka is fél, de bátorságot merít abból, hogy Petike jobban fél... Nem akar félni. Bátornak akar látszani. Elűz minden ijesztő gondolatot magától... Aztán számol...

Majdnem egyszerre ugranak.

Füves árokpartra esnek. Gurulnak... Szemük zárva...

Csóka négykézlábra emelkedve hátranéz... Petike most nyitja a szemét. Ijedten nézi az eget... Élek!... ujjong benne az öröm. Megfordul. Csókára néz. Összenevetnek.

– Ezt megúsztuk! – kurjant vidáman Csóka. – Nem törtél össze?

– Nem!... – Petike feláll. Térdét tapogatja. – Csak a bal térdem fáj.

– Mutasd!... – Csóka nézegeti, tapogatja. – Fő az, hogy nem törött el! Egy kicsit megütődött. Tudsz vele járni?

Petike elindul. Kicsit biceg. Inkább a hősiesség kedvéért... A focisták is így csinálják! – gondolja. Azután megrázza néhányszor lábát, megmasszírozza. Leguggol, feláll, majd bicegés nélkül visszamegy Csókához:

– Semmi az egész! Már mehetünk is!

– Nem is gondoltam, hogy ilyen karakán srác vagy, Petike!...

Jólesik neki a dicséret. Csókától különösen!...

Órákig gyalogolnak. Melegen süt a nap. Izzadnak. Fáradtan ülnek le a folyó partján. Csóka homlokára üt:

– Én hülye!

– Mi a baj?

– A túlsó parton van a falu!... Nem mentünk át a vasúti hídon!

– Most mi lesz?

– Először is pihenünk egy kicsit. És eszünk!... Aztán majd kitalálunk valamit...

Lerúgják poros cipőjüket. Törődött lábukat a hűsítő vízbe lógatják... Kevés kenyér és szalonna kerül elő a zsebekből... A zsírpapírban tocsog az olvadt szalonna. Gusztustalan. Főleg Petikének. Máskor egy falatot sem tudna lenyelni belőle. Most azonban nagyon éhes...

Csóka felfedezi, hogy velük szemben, a túlsó parton dinnyeföld húzódik...

– Biztosan akad közöttük már érett is! – mondja. – Gyere, keressünk egy csónakot!

Kutatják a bokrokat. Találnak is egy rozoga ladikot a partra kihúzva.

– Na, mit mondtam!? – büszkélkedik Csóka. – Itt a hajó! Én leszek a kapitány, te meg a legénység!

– Irtó vacak egy csónak ez! – aggódik Petike. – Elsüllyed!

– Dehogy süllyed!

– Csak azért mondom, mert én nem tudok úszni!

– Nem számít! Úszásra nem lesz szükségünk!

– Én nem nagyon ugrok a dinnyére, Csóka! – próbál kitérni Petike. – Pláne: lopott dinnyére!

– De nagyon válogatós vagy!... Nem is biztos, hogy lopjuk a dinnyét! Az is lehet, hogy ez már a nagyapó tészének a földje!

– Akkor is lopásnak számít!

– Ugyan már, Petike, hogy számítana lopásnak? ... Ami a nagyapóé, az az enyém is!.. Egy-két dinnye különben sem számít egy ilyen nagy téeszben! Nem is igen lesz több érett!.. A túlsó partra amúgy is át kell mennünk!

– Hát akkor gyerünk!...

Az öreg kimustrált ladikot leráncigálják a vízre. Egy rövid nyelű lapát van benne. Csóka meglöki a csónakot és beugrik. Petike utána.

A folyó vize sodorja a ladikot. Csak az irányt kell rákényszeríteni. Petike riadtan nézi a csónak alján emelkedő vizet:

– Repedés van a ladik alján!

– Tedd össze a két tenyeredet, és locsold ki a vizet!

Petike leguggol, és szaporán lapátolja tenyerével a vizet... Mi lesz, ha leszakad a csónak alja? – reccsen a félelem Petike idegein, mikor a korhadt deszkákra néz... Még gyorsabban meri a vizet. Úgy látja, hogy nem fogy... Majdnem bokáig ér, mikor a túlsó parthoz zökkennek...

Kiszállnak. Körülnéznek. Embert nem látnak. A dinnyeföldre szaladnak. Önfeledten kutatnak érett dinnye után. Csóka a szakértő biztonságával tör le négy dinnyét...

– Fejenként kettő elég lesz! – mondja elégedetten.

Autóberregést hallanak. A hang irányába néznek. Teherautó közeledik...

– Ezek dinnyéért jönnek! – mondja Csóka ijedten. Bátorsága, fölénye elszáll. Tolvajnak érzi magát, akit üldöznek. Elfelejti saját érvelését. Ösztöne menekülésre serkenti. – Futás a csónakhoz! A dinnyét el ne dobd, Petike!...

A folyó partjára félig kihúzott csónak felé menekülnek. Csóka fut elöl. Mögötte vagy húsz lépéssel lemaradva Petike. Mindketten mellükhöz szorítják a két dinnyét... Nehéz a futás a karok mozgásának lendítő ereje nélkül! Űzik őket a hangok is:

– Álljatok meg, csirkefogók!... Fogjuk meg őket!...

Csóka gyorsabb és ügyesebb. Hamarabb ér a partra. Belöki a ladikot. Nagy ugrással huppan a deszkára. Reccsenés!... Csóka nem hallja. Petike felé kiált:

– Siess már!

Petike úgy érzi, rögtön elkapják az üldözők. Hátranéz. Megbotlik és elvágódik. A két dinnye elgurul. Feltápászkodva újra magához szorítja a dinnyéket. Csóka így parancsolta!... Csak most az egyszer el ne fogjanak, soha nem fogok lopni! – gondolja fogadkozva... Csóka a ladikkal eltávolodik a parttól. Petike látja. Kétségbeesetten kiált:

– Csóka, várj meg!... Nem tudok úszni!

– Siess! Elérsz még lábon is!

Petike hallja a mögötte csörtetők lármáját. Belegázol a vízbe, amely hamar mélyül. Két lépés, és már vézna mellét szorítja a víz. Magasra akarja emelni a dinnyéket. Az egyiket elejti. A másikat két kézzel tartja a feje fölé. Sovány karjai gót ívének csúcsán a dinnye értelmetlen áldozatként mered az égre...

Csóka rémülten nézi a csónak alján vastagon feltörő vizet. Minden erejét az evezőre löki. Az elnehezülő csónak nem engedelmeskedik. Csóka füle zúg az erőfeszítéstől. Alig hallja Petike kiáltását:

– Csóka, várj meg! Ne hagyj itt!

Csóka reménytelen küzdelmet vív. A ladik merül. A fiú eldobja az evezőt. Csak egy gondolat dörömböl agyában: Menekülni!... A vízbe veti magát. Úszik. A túlsó part felé...

Már csak a pereme látszik a csónaknak, amikor Petike eléri. A dinnyét elejti. Görcsösen kapaszkodik a merülő csónak szélébe. A víz a szája széléig ér. Lábai alatt már nincs talaj. A folyó sodra beljebb húzza a ladikot és a gyereket. A csónak peremét is ellepi a víz. Petike sírva sikolt:

– Segítség! . . .

Elereszti a gyorsan merülő csónak peremét. Ügyetlen mozdulatokkal csapkod a vízben. Hamar fárad. Levegő után kapkod. Vizet nyel. Egyre több vizet . . . Aztán elmerül . . .

A felszálló buborékok csillogó hártyái átölelik pár pillanatig a párát, Petike utolsó üzenetét, azután hangtalanul szétpattannak, nyomtalanul eltűnnek.

Csak a dinnye ring a víz hátán. Azt nézi az úszó férfi. Pedig a dinnye nem bója. Viszi a víz sodra. A férfi agya csak akkor vált, mikor a közelébe ér. Irányt változtat . . .

– Ott! . . . kiáltják a partról. – Ott merült el! . . .

Alábukik . . .

Felbukkan . . .

Néhány karcsapás után ismét alá és fel . . .

A folyó sodra erős. A férfi izmai, szíve, tüdeje fárad. Nem bírja sokáig . . .

A parton állók lassú, ünnepélyes mozdulattal leveszik kalapjukat, sapkájukat. Arcuk komor. Pillantásukat a tovaúszó dinnyére vetik, mely már csupán egy sötét pont a távolban szürkülő partok között . . .

– Pedig még éretlen volt! . . . – mond valaki szűkszavú búcsúztatót.

A födetlen fejek némán bólintanak . . .

III

PEZSGŐS VACSORA

– Nagyon szomorú történet volt...

– A legszomorúbb az általánosítható igazság. Az, hogy az okok, az erkölcsileg károsan ható motívumok nemcsak ebben a gyászosan végződött történetben vannak jelen, hanem olyan családok életében is, ahol nem történt ilyen tragikus szerencsétlenség.

– Elbeszélésed alapján én a következő fő motívumokat látom, mint amelyek károsan hatnak a serdülők erkölcsi fejlődésére: a részeges és tolvaj, a mostoha és a durva szülő hatása. A két gyermek az erkölcsi eltévelyedésnek más-más stádiumában van. Csóka erkölcsi süllyedése már-már idült, mint apja részegeskedése, vagy anyja fásultsága. Ez a fiú társadalmilag is veszélyessé kezd válni, hiszen már ő is útban van arra a züllött erkölcsi alapra, melyre a szülei lecsúsztak.

– Valóban!... Csóka apja, részegeskedése ellenére, még rendszeresen dolgozik. Segédmunkás. Elég gyakran vándorol. Kiskaliberű tolvaj marad, aki „csak" az államtól, a láthatatlan és megérinthetetlen tulajdonostól lopkod apró értékeket. Lelke mélyén még él a tanult erkölcs maradványa: Ne lopj!... Ezt a törvényt azonban csak a magántulajdonra, a személyi tulajdonra vonatkozóan tartja érvényesnek. A megváltozott tulajdonviszonyok korában, az enyém és a mienk fogalmainak összekeverése időszakában azokhoz sodródott, akik nemcsak abban tévedtek, hogy értéksorrendet állítottak fel erkölcsileg is – enyém, másé, mienk –,

hanem a „mienket", a közvagyont, a társadalmi tulajdont szabad prédának tekintették. Az ilyen emberekben az elmúlt két évtized alatt ez a felemás, erkölcstelen szemlélet alakult ki: A magántulajdon érinthetetlen, az állam tulajdonát megrövidíteni viszont nem bűn! Az ilyen elvet vallók bizalmas körben rendszerint nem is szégyellik lopásaikat, csalásaikat. Csupán annyira takarják, hogy a törvény kezet el ne érje őket.

– Gondolom, itt a fő problémánk az, hogyan hat az ilyen torz erkölcsi felfogás a családon belül... A történet világosan rámutat arra, hogy a gyermeknél ez a hatás tovább „fejlődik". Csóka már nem „csak" a köztulajdon lopására hajlamos szinte gátlástalanul, hanem társa személyi tulajdonának ellopását sem érzi bűnnek. Lop az utcán, az iskolában és otthon. Nincsenek kifejlődött erkölcsi gátlásai. Az iskolai és családi élet ellentétes hatásai közül az vésődött mélyebben lelkébe, amelyik erőteljesebb, érzelmileg drasztikusan alátámasztott volt. Erkölcsi torzulását előmozdította az a tény, hogy a lopás a szülők felelőtlensége miatt gyakran létszükségletei kielégítésének módjává vált. Otthon azt látta, hogy az anya a lopott holmiban csak az anyagi értéket nézi; elfásult ahhoz, hogy eredetének tisztaságával törődjön. Ez a családi környezet határozottan veszélyes a gyermekre, és szinte előre megjósolható, hogy az ilyen környezetben felnövő gyermek előbb-utóbb elzüllik. Ezt a fiút ki kellett volna emelni a családi környezetből!

– Meg is történt, bár nem kellő időben... Az az érzésem, hogy a kamaszkori káros hatások túlságosan mélyen bevésődtek, és Csóka talán soha nem heveri ki egészen azokat az erkölcsi sérüléseket, melyeket a szülei okoztak.

– A mostohákról szóló történetedből engem nagyon megrázott Petike sorsa. Alapjában véve érzékeny lelkű, jó fiú volt. Nem ilyen sorsot érdemelt.

– A sors vak, nem érdem szerint büntet vagy jutalmaz – mondták régen. Petike szüleit nem lehet börtönbe zárni a fiú halála miatt. Még azért sem, mert mostohán bántak a gyermekkel, pedig ez a bánásmód volt a legfontosabb motívum Petike tragédiájában... Persze a legtöbb esetben közvetve sem okoz ilyen tragédiát a mostohaszülő rideg bánásmódja. A gyermek azonban lelkileg, erkölcsileg kisebb-nagyobb mértékben sérült lesz. Ismerek olyan felnőtt mostohagyermeket, aki az első adódó alkalommal otthagyta rideg szüleit, és bizony elég sokat hányódott, míg társra akadva, megkapaszkodott az életben. Szüleit – a mostohát és az igazit – egyaránt megveti és kerüli, azok pedig csalódottak és elkeseredettek. Hálátlan, tiszteletlen, erkölcstelen embernek tartják a felnőtt gyermeket, s nem jut eszükbe, hogy csak visszakapták, amit ők adtak.

– Szerintem a mostohaapa nem is vágyódott igazán Petike szeretetére, az apa megszólítás melegségére. Ezt nyilván csak az édesanya szerette volna elérni. Az apa indulatos, sértő szavakba foglalt önigazolásával, a testi fenyítékkel nemcsak önmaga ellen fordította a gyermeket, hanem ugyanakkor rombolta a gyermekben a szülők, a felnőttek iránti tisztelet és megbecsülés érzését is... De nemcsak a mostohaapa, hanem az édesanya is súlyos hibákat vétett. Már a kiindulási pontja is helytelen, önző volt, mert a második férj megtartására irányuló törekvés megalkuvóvá tette. Nem volt bátorsága kiállani gyermeke mellett, sőt erőszakkal, pofonnal akarta meggyőzni Petikét arról, hogy a mostohaapa szeretetet érdemel, megérdemli, hogy apának szólítsa. A gyermek belső, érzelmi ellenállását tovább fokozta azzal, hogy a mostohaapa részéről várható további veréssel fenyegette.

– Érthető, hogy ilyen módszer hatására Petike érzelmei nem oldódtak fel, hanem teljes elzárkózás következett be a

mostohaapával szemben, melyet már csupán megerősített, igazolt a későbbi durva verés.

– A gyermek számára addig volt elviselhető ez az otthoni helyzet, amíg érezhette, hogy legalább egy szál köti a családhoz, amíg édesanyjában bízhatott. Az anya ingerült kételkedése, sértő bizalmatlansága annyira megtépázta ezt a szálat, hogy a gyermek menekülni igyekezett a családból, az otthonból, a számára csak tüskét éreztető „fészekből", mely a szeretet helyett egyre kíméletlenebbül sebezte lelkét-testét.

Hogyan kellett volna viselkedniük a szülőknek, hogy Petikét megnyerjék, hogy elérjék az újjászervezett családba való beilleszkedését? Először is az édesanyának és a második férjnek már házasságuk előtt minden alkalmat meg kellett volna ragadniuk, hogy Petike előtt szimpatikussá váljék a leendő férj, aki egy személyben apja is kívánt lenni a gyermeknek. A tapasztalat azt igazolja, hogy legtöbben e „háromlépcsős" feladatnak általában ezt az első fokozatát sikerrel oldják meg, hiszen ez többnyire szorosan összefügg a férfinak azzal a törekvésével, hogy az anyát házastársul megnyerje. A második fokozatban, a házasság megkötése után, már rendszerint csökken a mostohaapa igyekezete, hogy a gyermek iránt figyelmes, barátságos legyen, gyakorta türelmesen foglalkozzon vele, hiszen a házasság már befejezett tény, az új helyzet lassan megszokottá válik, az ünnepekből hétköznapok lesznek. Vigyázni kell tehát arra, hogy a gyermek változatlanul barátságos és türelmes törődést, szeretetteljes gondviselést kapjon az új apától is. A törés többnyire a harmadik fokozatban következik be. Akkor, amikor a második házasságból gyermek születik, tehát „kétféle" gyermek van a családban.

Köztudomású, hogy az „édes" szülők gyermekeinél is gyakran nevelési problémákat okoz a kistestvér megjelenése,

aki azonkívül, hogy csecsemő, és hogy később is mindig „ő a kisebb" – tehát több és melegebb gondozást, törődést igényel, mint az idősebb, az erősebb, a fejlettebb testvér –, általában hosszú éveken át indokolatlanul, „jogtalanul" többet és jobbat kap a szülőktől, mint az idősebbik testvér. Ez a helyzet azonban – különösen a második házasság által létrejött családokban – veszélyes családi környezetet teremthet, ha a szülők nem ügyelnek eléggé minden megnyilvánulásukban arra, hogy igazságosak legyenek, a legapróbb ajándéktól a legkisebb simogatásig mindent egyenlő mennyiségben és minőségben adjanak. Ha pedig akaratlanul is feszült légkör alakul ki egy meggondolatlan szó vagy tett miatt, akkor a szülőnek a mostohaszülővel együtt, közösen kell azt feloldania!... A szülők iránti tisztelet és szeretet persze nem csupán az ajándékok, a javak igazságos elosztásának, nem egyszerű gazdasági kapcsolatnak az eredménye. Szeretetet, törődést kell adni, de azt is igazságosan elosztva. Az olyan családban, ahol két házasságból származó gyermekek vannak, minden simogatás és minden ütés kétszeresen hat.

– Sajnos erről gyakran megfeledkeznek, pedig egyre több az olyan család, amelyben „kétféle" gyermek van. Elég magas a válások száma, és ha megfigyelted, tapasztalhattad, hogy évjáratonként szaporodnak az osztályokban az ilyen okok miatt hátrányos helyzetbe kerülő gyermekek. Az én jelenlegi V. osztályomban például a 38 gyermek közül kettőt elvált anya egyedül, hármat pedig elvált s ismét férjhezment anya nevel. Ez több mint tíz százalék!

– Persze, bőven van a mostoha-problémakörben szerencsésebb változat is. Éppen nálam van egy önvallomásféle, amit nemrég írt egyik tanítványom. Hallgasd meg: „Szüleim, amikor még kicsi voltam, elváltak. Engem apámnak ítélt a törvény. Apám egy idő múlva megnősült, és született

egy kislánya. A feleségével és lányával szemben ellenszenvvel voltam, mert ami rossz volt, az csak az én hibám lehetett. Elszöktem anyámhoz. Anyám közben férjhez ment. Mostohaapámat megszerettem. Úgy érzem, hogy édesanyám és férje engem sokkal jobban szeretnek, mint apám."

– Látod, ez jó példa arra, hogy igenis feloldható a mostohaszülő összetett fogalmából a mostoha szó, és a gyermeki lélek képes megszeretni a családba később érkező felnőttet, ha az őszintén és okos türelemmel közelít hozzá. Ebből az is következik, hogy nem annyira maga a válás vagy a második házasság ténye önmagában az alapvető ok, amely a gyermek erkölcsi arculatának egészét, vagy egy részét megsebzi, deformálja, hanem az szoríthatja hátrányos, sőt veszélyeztetett helyzetbe a gyermeket, amivel az új helyzet telítődik!... Az új keretet meg lehet és meg is kell tölteni szeretetteljes bánásmóddal, tisztult erkölcsi tartalommal, s így kivirulhatnak benne a szülő, a felnőtt, az emberek iránti bizalom, tisztelet és megbecsülés erényei. Ezért kockáztatnám meg azt a kijelentést, hogy az ifjúság erkölcsi fejlődésének alakulásában döntő szerepük van a felnőtteknek. Nem ártana ezt a kérdést nagyobb felelősségre és példaadásra való hivatkozással a felnőttek elé tárni, többek között az otthoni durva hangnemmel, vagy a testi fenyítékkel, a veréssel kapcsolatban sem!

– Igen, a verésről, mint nevelési módszerről nagyon nehezen szoknak le a szülők. A múltkoriban a „Népszabadság" egyik számában olvastam a „Szülőknek nevelésről" című rovatban, hogy az egyik fővárosi általános iskola nevelőtestületének alapos vizsgálódással szerzett szomorú tapasztalata szerint tanulóiknak több mint 80 százalékát büntetik otthon a szülők veréssel. A pofontól a szíjjal, bottal való súlyos ütlegelésig nagyon sokféle verés dívik.

– Én is végeztem ilyen irányú felmérést két éve. Nálam

„csak" 60 százalékos volt a verés V.-ben, viszont rohamosan csökkent a százalék a VIII. osztály felé.

– Ez természetes, és nem vigasztaló adat!

– Vigasztalóbb azonban, hogy az idén végzett felmérésem szerint az ötödikeseknek még 50 százalékát sem „szokták megverni" otthon, tehát a veréssel kapcsolatos, immár társadalmi méretűvé növekvő felvilágosító tevékenységnek már mutatkozik némi hatása.

– Mégsem érzem, hogy nyitott kapukat döngetünk, ha felemeljük tiltakozó szavunkat minden alkalommal, amikor erre mód van, a gyermekek verése ellen. Ma már nyíltan, szülői értekezleteken nem hirdetik, de egymás közt még mindig mondogatják a szülők: Engem is vertek, azért lettem rendes ember! Csak szigorúsággal lehet nevelni! Egy pofon többet ér száz prédikációnál stb.!...

– Ebből arra lehet következtetni, hogy a szülők egy része tudatosan, „pedagógiai meggyőződésből", célzatosan veri gyermekét, noha ismeri a szocialista pedagógiának a verést elítélő álláspontját. Még manapság sem ritka eset az, amikor négyszemközt, a tanár fogadóóráján vagy a családlátogatás alkalmával arra kéri a szülő a pedagógust: csak tessék nyugodtan szájonvágni, ha fecseg az óra alatt! Mi nem jelentjük fel a tanár urat!...

– Az utóbbi mondat, sajnos, egy másik szomorú tényre is rávilágít. Arra, hogy napjainkban sem ritka fegyelmezési eszköz pedagógusaink egy részénél az itt-ott elcsattanó pofon, amelyet nem követ felelősségre vonás, egyrészt a szülők egyetértéséből származó hallgatás, másrészt az oktatásügyi szervek részéről néhol tapasztalható opportunista szakmai szolidaritás miatt. Az ütés oka persze a pedagógus részéről ma már a legritkább esetben az, hogy a pedagógus helyes módszernek tartja a testi fenyíték alkalmazását. Többnyire a feldúlt idegállapot, az önfegyelmezési képes-

ség gyengülése, pillanatnyi zárlat, a tehetetlenségében meggondolatlanul, hirtelen levezetett indulat jellemzi az erőszak alkalmazásának pillanatában az ütő pedagógust, de a szülőknek azt a másik csoportját is, amely nem elvből üt.

– Akár elvből, akár valamilyen okból nem fékezett indulatból ütnek, mindenféleképpen helytelen és elítélendő módszert alkalmaznak! A verés eredményeiről, állítólagos jó hatásairól ma már nemcsak a szakembereknek kell tudni, hogy azok megtévesztő, időszakos látszateredmények, hamisak, és igen sokféleképpen károsíthatják a gyermek erkölcsi fejlődését. Példát kap a gyermek a felnőttek részéről az agresszivitás, a durvaság, a verés alkalmazásához a nála gyengébbekkel szemben – s mintegy szentesítve látja e módszer helyességét. A verés fokozza ellenállását, dacot, sőt gyűlöletet válthat ki az alkalmazóval szemben vagy félelmet és megalázottságot szül a lelkében, vagy fásultságot, közönyt majd cinizmust.

– Az ütve nevelő módszer helytelenségére még alkalmunk lesz visszatérni. Most inkább a lopással kapcsolatban mondok el egy rövid történetet, ami felvet néhány más, ifjúságunk körében néha helytelenül értelmezett erkölcsi fogalmat, helyzetet is.

*

Gyorsan szalad le a lépcsőn. Vidám füttyszó csapong a bérház hatalmas lépcsőházának poros gipszrózsái között. Aztán csapódik a kapu. Utána csend...

– Talán csak nem késik el az iskolából!... – mormolja maga elé a nagymama.

Az előszoba ajtaja mögött áll. Szikkadt, barázdált tenyerén még érzi unokája puha haját,ráncos arcán a futtában adott csók melegét... Mindig siet! Akár az anyja. Sem-

mire sincs idejük. Nem is tudom, mi lenne velük nélkülem!...

A konyhába megy. Mosogat. Mozdulatai lassúak, mint öreg testében az életfolyamatok... Mosolyog. A pezsgős üveget simogatja, mielőtt kiöblítené: Angyal ez a Gyuri! Ki gondolta volna, hogy ennyi szeretet, ennyi kedvesség van a szívében?... Hát ez meg ki lehet? Ki telefonál ide reggel?...

– Igen, Szilvásiné lakása... Itt a nagymama beszél... Gyurka édesanyja már hétkor munkába ment. Valami baj van?... Ne tessék felhívni az anyját, igazgató úr! Inkább bemegyek én! Azonnal indulok!

A telefonkagyló nagyon nehéz. A készülék villáira ejti. Leül: csak semmi izgalom! Nincs komoly baj. Valami gyerekes csínytevés lehet. Na, gyerünk, öltözni! Siessünk!

A lépcsőházban megáll az egyik fordulónál. Kinyitja hatalmas, divatjamúlt, fekete retiküljét. Gondosan megszámolja pénzét... Lehet, hogy megint ablaktörés? Bárcsak az lenne! Kifizetem és kész! Egészen biztos, véletlenül történt. Meg sem mondom az anyjának!

Remegő lábakkal áll meg az igazgatói iroda nyitott ajtajában. Az igazgató mellett az osztályfőnök és egy rendőr. Előttük Gyurika!... Úristen, mi történt?...

– Köszönöm, hogy befáradt, nagymama. Foglaljon helyet!

Kihallgatás.

Hol az igazgató, hol a rendőr, hol a tanár kérdez. Szép szóval, türelmesen közelítenek a fiúhoz. Gyuri konokul hallgat. A türelem fogy. A kérdések keményednek. Érzékenyen érintik a fiút. Sebzett önérzete tiltakozó szavakat robbant ki belőle:

– Én nem loptam, igazgató bácsi kérem! Én semmit sem loptam! Hidd el, nagymami, hogy nem loptam! – fordul a

fotel felé, melyben elgyengülve, némán ül a nagymama. Úgy érzi, őt akarja kifosztani, meglopni a három vallató férfi. Segélykérőn néz a kócos, nagyszemű fiúra. Gyuriban a szégyen tusázik az adott szó erejével...

Nem talál kiutat.

Feje a parkett felé billen.

– Hova tetted a pezsgőt? – csattan a rendőr kérdése.

– Az asztalra... – buggyan a szó meggondolatlanul Gyuri szájából, majd zavartan magyaráz. – Anyu születésnapjára!

A három férfi összenéz. Szinte egyszerre sóhajtanak: végre vallott a fiú!...

– Mit gondolsz Gyuri – kérdezi csendes hangon az osztályfőnök –, édesanyád és nagymamád ivott volna belőle, ha tudja, hogy lopott pezsgővel kínálod?

– Én nem loptam pezsgőt! Tessék elhinni, hogy...

– Vetted?... – Gyuri szája összeszorul. Válasz helyett a fejét ingatja. – Honnan szerezted?

– Kaptam – nyögi nehezen a fiú. – Egy barátomtól!

– Két üveg pezsgőt?

– Nem! Csak egyet!... Mert megsajnált... – Nagymama apró szemei zavartan pislognak. A rendőr arcán kétkedés ül. Az igazgató szemöldökei kérdőn felemelkednek. Gyuri kénytelen folytatni a magyarázkodást: – Mondtam a barátomnak, hogy nagyon szeretnék venni egy üveg pezsgőt anyu születésnapjára, mert... mert anyu még sosem ivott pezsgőt... De pénzem nem volt. A barátom azt mondta, majd ő szerez pezsgőt... És szerzett!

– Ki az a „jó barát"?

– Azt nem lehet megmondani! Becsületszavamat adtam neki, hogy nem árulom el. Senkinek!

– Értem... – ejti maga elé a szót az igazgató.

– Menj ki a folyosóra és várj! – int a rendőr a fiúnak.

Alig tette ki a lábát Gyuri az irodából, a nagymama elővette pénztárcáját:

– Biztos úr kérem! Mennyit kell fizetni a pezsgőért?

– Néni, maga elhiszi ezt a dajkamesét?

– Miért volna ez mese, biztos úr? Gyurika nem lop, és nem hazudik!

– Mit szól ehhez, igazgató elvtárs?... – Az igazgató nem szól. Önmagát figyelmezteti: Törékeny üveg a lélek. Vigyázz! Óvatosan bánj vele!... A rendőr túlbuzgó erélyességgel akarja nevelni az idős asszonyt. – Mondja néni! Maga még nem hallott orgazdaságról? Bűnpártolásról? Értse meg, hogy unokája a züllés útjára csúszott. Ez már a lejtő!

– Dehogy lejtő! – küzd harciasan a nagymama. – Az én unokám nem züllött! Az én Gyurikám jó fiú!... Nem hiszi?

Izgatottan kotorászik hatalmas retiküljében. Egy kartonlapot tesz az igazgató asztalára. A papíron piros szívek gömbölyödnek, zöld levelek hajladoznak. Középen köszöntő szöveg: „Kedves nagymami! Anyu születésnapja alkalmából köszönöm neked, hogy 1929. október 5-én ilyen jólelkű anyát szültél nekem!"

Az igazgató mosolyogva adja vissza a kartont. Az osztályfőnökkel és Gyurival elindul a tanterem felé. Útközben megáll, s a fiú vállára teszi kezét:

– Tudod, hogyan szerezhettél volna tisztességes módon pénzt a pezsgős vacsorához?

– Későn jutott eszembe – szól a fiú, és a hulladékgyűjtésre gondol.

– Naptárad nincs? – Az osztályfőnök előveszi naptárát. – Az ilyen fontos ünnepeket be kell karikázni. Még januárban! Nézd!... Látod? November 24, a feleségem születésnapja. A novemberi fizetéskor megnézem a naptáramat, és...

– Visszafizethetem a pezsgő árát egy hét múlva?

– Ez természetes! Más tartozásod nincs?

– Bocsánatot kérek a közértestől, hogy ...

– Hogy ilyen sötét alak a barátod!

– Már nem barátom, és ... és meg is mondom, hogy ki volt.

– Nem félsz, hogy árulónak, spiclinek tart?

– Egy kicsit félek ... Lehet, hogy egy-két fülest is ad.

– Meg is érdemelnéd, de nem emiatt, és nem a tolvajtól. Ezért megyünk veled az osztályba!

A nagymama a fél órát fél napnak érzi ...

– Igaza volt, nagymama! – érkezik vissza az igazgató. – Gyuri nem lopott. A tolvaj nemrég került át hozzánk más iskolából, ahol már volt hasonló ügye. Szíveskedjék előlegezni az egyik pezsgő árát, amíg Gyuri ...

– Az édesanyjának ne tessék elmondani! – szól közbe a nagymama. – Olyan nagyon boldogok voltunk tegnap este!

– Értem, nagymama ... Most nem! Egyelőre nem szólok, de ha Gyurira valami komoly panasz lesz, akkor ...

A nagymama már nem is hallotta az igazgató szavait. Fizetett és megkönnyebbült sóhajjal kitipegett az irodából. Az igazgató a rendőrre mosolygott:

– Tisztára mosdatott, fényesre törölgetett emléket visz magával! ... A többit itthagyta ...

*

– Mondd, elő kellett venni az iskolában elraktározott emlékeket később Gyurival kapcsolatban?

– Gyurinál nem volt rá szükség ... Persze később megváltoztatott nevekkel felhasználtam ezt a történetet alkalmilag a gyerekeknél, hogy segítségével megértessek néhány fogalmat.

– Gondolom, a szülői értekezleten is említetted a nagymamák eltúlzott szeretetével kapcsolatos véleményedet?

– Természetesen! Megmagyaráztam, hogy ebben az esetben a nagymama lazította unokája erkölcsi felfogását azzal, hogy mindenáron fedezni igyekezett a gyermek botlásait az édesanya előtt. Az ilyen szeretet vétkesen önző!

– Ettől függetlenül, nekem szimpatikus figura a nagymami.

– Éppen ez benne a legveszedelmesebb.

– Ne fesd feketére már a fehéret is aggodalmaskodásaiddal! Ha minden úgy menne a családok életében, ahogy ezt egy precíz pedagógus megtervezné, nehéz sors várna a gyermekekre. Talán nem is lenne igazi gyermekkoruk! Az egészséges erkölcsi arculat, az önálló jellem kialakulásához szükségük van a nem kötelezőre, hajlamaik, kedvteléseik megvalósítására, még ha az szabálytalan is. Szükségük van például a gyermek elképzelései szerint értelmezett „igazi szabad foglalkozásra". És nem is mindig egyedül. Társaságban! Éppen erről akarok beszélni, ha lezártuk a pezsgős vacsorával kapcsolatos következtetéseinket.

– Túlságosan modern lettél egyszerre!

– Dehogy!... Csupán egy percre megfeledkeztem arról, hogy hivatásos pedagógus vagyok. Kívánságodra máris magamra öltöm a talárt. Maradjunk tehát a lopásnál.

– Érdekes, hogy a szocialista erkölcsi követelményrendszer kialakulásának jelenlegi szakaszában majdnem annyira kiemelt helyen szerepel a társadalmi tulajdon megbecsülésének követelménye, mint ezer évvel ezelőtt, István és László királyaink idején a magántulajdon tiszteletben tartásának erkölcsi követelménye. Emlékszel még a szigorú törvényekre? A tolvajnak első ízben levágták az orrát, másodízben halállal bűnhődött! Nem ártana ma sem néhány keményebb törvény a köztulajdon védelmére!

– Kétségtelen, hogy bíróságainknak szigorúbb büntető szankciókat kellene alkalmaznia a társadalmi tulajdon ellen vétkezőkkel szemben, de ez csak az érem egyik és szerintem a kevésbé hatásos oldala. A másik oldalon határozottabb vonalú erkölcsi nevelésnek kell lennie! Ahogyan már kifejtettem: ma már meg lehet alkotni a szocialista erkölcstan című tankönyvet, és beiktatni az erkölcstan vagy ehhez hasonló elnevezésű tanítási órákat az általános iskolák felső tagozatában! Számtalan példa igazolja pedagógiai gyakorlatunkban, hogy az egyes tantárgyak tanítása során alkalmilag kapott erkölcsi hatások és ismeretek túlságosan szétfolyók, töredékesek.

– Abban igazad van, hogy a sok fától nem látják az erdőt. Az osztályfőnöki órák a gyakorlatban ezernyi apró ügy sürgős elintézésével, adminisztrációval, szervezéssel telnek el, és a betervezett téma csupán rövid beszélgetéssé zsugorodik, amely nem képes teljesen átfogni az erkölcsi neveléssel kapcsolatos feladatokat. Eredmények természetesen vannak, de ezek csak igen szerény méretekben tulajdoníthatók az osztályfőnöki órákon folyó erkölcsi nevelésnek, s inkább az iskolai élet egészének hatásaként értékelhetők. Hangsúlyozva e hatáskomplexum további fontosságát, fel kell hívni a figyelmet arra, hogy megsokszorozhatók az eredmények, ha az osztályfőnöki órák valóban az összefogó, rendszerező, elmélyítő és tudatosító tevékenység keretei lesznek, csaknem olyan kötött tematikával, ismeretszerzési és elmélyítési segédeszközökkel, mint a többi tanítási óra. Ilyen értelemben én is el tudom képzelni az erkölcstan vagy ehhez hasonló elnevezésű tankönyvet és tanítási órát.

– Csodát persze nem várhatunk ezektől sem, hiszen az iskolai keretek között folyó erkölcsi nevelés sikerének legfőbb záloga továbbra is az élő ember, a problémákra érzé-

keny, gondos, türelemmel és szaktudással rendelkező pedagógus. Olyanféle személyiség, mint a pezsgőlopási ügyben helyesen eljáró igazgató és tanár... Természetesen a pedagógusok munkáját is megkönnyíthetik a szülők, ha a kölcsönös bizalom és megbecsülés légkörében aktív együttműködésre törekszenek. Gyuri nagymamáját szimpatikus vonásai ellenére is elmarasztaltuk, mert „mindenáron" fedezni akarta a fiú botlásait, és a feltehetően következetes nevelési elveket valló anyával szemben megalkuvásra kész segítőtárs volt. A nagymami ellenpólusaként említem meg T. R. ötödikesnek az édesanyját, akit azóta is példaként emlegetek a szülői értekezleteken. Az édesanya elkéredzkedett a munkahelyéről, hogy az iskolai hosszú szünetben beszélhessen velem, az osztályfőnökkel, s minél hamarabb tisztázza problémáját. Reggel ugyanis, amikor a gyerek pénztárcájába betette a napközire befizetendő pénzt, ott egy húszforintost pillantott meg.

– Honnan került ide ez a húszas? – kérdezte.

– A haveromtól kaptam.

– Kitől?... És miért?...

A kérdésekre a gyerek összezavarodva nyögött néhány szót, majd elhallgatott. Reggel nem volt idő arra, hogy a fiút szólásra bírja, tehát elvette a húszast, és behozta az iskolába hozzám. Arra kért, segítsek kideríteni, honnan került a fiához a pénz... Gondolhatod, mennyire meglepődtem, hiszen tapasztalataim szerint a legnagyobb ritkaság az, ha a szülő maga hozza be hozzánk „szégyellnivaló" gyanúját, hogy a gyermeke lopott! A nagymami-típus nyilván nem fordult volna ebben az esetben az iskolához, pedig többszörösen igazolódott, hogy T. R. anyukája a helyes utat választotta, amikor bizalommal volt a pedagógushoz. Kiderült, hogy a fiú bűntárs volt egy lopásban, és hallgatásáért, „falazásáért" kapta a pénzt. Egy másik fiú ugyanis „talált"

egy pénztárcát – illetve kiemelte egy negyedikes zsebéből – és ezt látta T. R. A kárvallott kisfiú hiába kereste egész nap a pénztárcáját, nem tudta befizetni az ebédpénzt, otthon pedig megverték, és „mindentől" eltiltották. Az anya ebben az esetben az iskola és a család százszázalékos együttműködésére mutatott példát, és ezzel nemcsak saját gyermeke nevelését segítette, hanem a tolvaj leleplezése mellett az ártatlanul megbüntetett áldozat ügyének tisztázását is előmozdította. Mondanom sem kell, hogy T. R. nem kapott verést a „bűnsegédi bűnrészesség" miatt otthon, mégis óvakodik azóta attól, hogy hasonló helyzetbe keveredjék.

– Az általad említett fiú és Gyuri példája azt is mutatja, hogy hiba van a gyerekek egy részénél az erkölcsi értékskála körül. A barátnak, az alkalmi cimborának adott becsületszó ereje becstelen ügyben erősebbnek bizonyult, mint a mások tulajdonának sérthetetlenségéről, vagy a társadalmi tulajdon védelméről szóló erkölcsi követelmény ereje. Persze a gyermekekben is tükröződik a felnőtteknél itt-ott tapasztalható laza erkölcsi felfogás, amely szerint az állam (vállalat, közért stb.) megkárosítása csupán másod- vagy harmadrendű vétek, régies kifejezéssel mondva: bocsánatos bűn. Gyuri abban is különbözik barátjától és Csókától, hogy nem „aktív" tolvaj, nem az ő keze emelte le a polcról az üveget. Ő nem lopott, nem tartja tolvajnak magát, noha tudott a lopásról, és el is fogadta a lopott holmi felét. Érzi, hogy valami nincs rendben a pezsgő körül, de kezét tisztának látja. Könnyedén elsöpri futó aggodalmát az a tény, hogy nem önmagának szerezte a lopott holmit, hanem édesanyjának akart vele örömet szerezni, tehát önzetlen. A szándékot tekinti, s ezért erkölcsileg hamisan megnemesíti önmaga előtt a helyzetet. Az erkölcsi benyomások élnek benne, de nem eléggé tudatosak és határozottak, a mozaikdarabkák helytelenül állnak össze az alkalom spontán hatására.

– Világos, hogy sokan nem értik teljesen, lényeges vonásaikkal összefüggően az új erkölcsi fogalmakat, és azoknak súlyát sem érzik. Nemcsak sejteni, hanem világosan és határozottan tudni és érezni is kellene, hogy a köztulajdon ugyan az enyém is, tehát óvnom kell, de ugyanakkor embertársaimé is, tehát nem nyúlhatok hozzá, nem sajátíthatom ki, nem rombolhatom. Ugyanúgy nem, mint ahogy a más kabátját sem viszem el a fogasról, és ezt a magatartást természetesnek tartom. Ugyanilyen természetesnek kell tartani a szocialista erkölcs szerint a társadalmi tulajdon megbecsülését is!

– Úgy látszik, minél rövidebb a történet, vitánk annál hosszabb! De kanyarodjunk vissza a beszélgetésünk elején említett problémához! Azt állítottam, hogy a gyermekeknek szükségük van olyanféle szabad foglalkozásra is, amelyet nem a felnőttek szerveznek számukra. Többnyire meg is találják erre a lehetőséget. A családok döntő többségében – legalábbis a városokban – mindkét szülő teljes munkanapot dolgozik, és csak este találkozik gyermekével. Az alkalom tehát ebből a helyzetből is adódik az „igazi" szabad foglalkozásra, és ehhez rendszerint akadnak társak is. Az erkölcsi fejlődésben ennek a legkevésbé ellenőrzött időnek s a társaknak is fontos szerepe lehet!... E gondolatkörhöz kapcsolódik a következő életkép...

IV

BUNKER

Andris gyors mozdulattal a földrajzi atlasz alá rejtette a „Ludas Matyi"-t, amikor az előszoba felől meghallotta hazaérkező apja hangját. Kinyitotta a nyelvtankönyvet, és úgy tett, mintha elmerülten tanulna. A lecke címét el is olvasta, de azután csak értelmetlen betűhalmazzá vált előtte a kölcsönös névmásról szóló szöveg. Figyelmét szüleinek az előszobából beszüremlő beszélgetésére összpontosította.

– Megáll az ember esze, ha hallja, hogy mire vetemednek ezek a csirkefogók!

– Kiről beszélsz? – kérdezte az anya.

– Képzeld, mi történt ma délután! A házmester mesélte, hogy ez a Maci – tudod, az a kis ötödikes az első emeletről! – ma délután majdnem felgyújtotta a házat!

– Nahát!... Hogy történt?

– Az öreg délután a lépcsőházban takarított, amikor kétségbeesett kiáltozásra lett figyelmes. A hang a pincéből jött. Lement, és azt látta, hogy ez a Maci gyerek a lángok előtt ugrándozik, hadonászik, segítségért kiáltozik!

– Hogyan keletkezhetett tűz a pincében?

– Száraz füvet hordott oda Maci. Mivel a pincének abban a zugában sötét volt, gyertyát gyújtott. A gyertyát felállította a fal mentén húzódó csőre. A gyertya leborult, s a széna tüzet fogott. Szólj hozzá!... Hát nem felelőtlen a mai fiatalság?... Honnan vesz annyi bátorságot ez a kölyök, hogy egyedül, engedély nélkül lemenjen a pincébe és ott ügyködjön?

– Mihez kellett neki a száraz fű?

– Állítólag kutyát akar szerezni. Az alá gyűjtötte a szénát. Hogy meg ne fázzon!

– Még jó, hogy nem Andris volt!

– Agyon is verném, ha ilyesmit csinálna!...

A többit már nem hallotta Andris, mert szülei a konyhába mentek, és becsukták az ajtót. Átolvasta a leckét, de nem volt türelme a nyelvtan után más tankönyvet elővenni. Azon töprengett, hogyan fog ma megjelenni a Sasszem csapat gyűlésén a bunkerban?...

Eszébe jutott, milyen örömmel újságolta anyjának a titkos csapat alakulását.

– Apád előtt egy szót se szólj erről! Ismered aput!

– Tudom, úgy sem engedné meg, hogy lejárjak a bunkerba. Rögtön azt válaszolná, ő nem huligánbanda számára neveli a fiát; meg hogy inkább tanuljak, mint ilyen ostobaságokon törjem a fejem!

– Te Andris! Tényleg rendes társaság az a Sasszem csapat? Nem csináltok semmi bajt a pincében?

– Dehogy csinálunk rosszat, anyu! Játszunk!... Tudod, hogy milyen érdekes titokban játszani?

– Kik vannak a csapatban?

– Heten vagyunk. Valamennyien ebben a háztömbben lakunk. Főparancsnokunk Tomi. Nyolcadikos! Helyettese Béla, a parancsnok, hetedikes. Balázs, a főszerelő szintén. Jokó, Miki és én hatodikosok vagyunk.

– Ki a hetedik?

– Maci!... Tudod, az az ötödikes fiú, aki még tavaly is úgy ölelgette a félméteres bársonymackóját, mint valami lány! Ő az őrség parancsnoka, de beosztottjai egyelőre még nincsenek.

– Én nem bánom, ha lejársz közéjük, csak valami bajt ne csináljatok!

– Ugye, nem mondod meg apunak?

– Nem, nem szólok róla, Andriskám...

Hát, igen! – kerengtek Andris gondolatai a téma körül. ... Apunak sejtelme sincs arról, hogy mi a pincében, a lépcsősor alatti sötét zugban, a bunkerban rendszeresen összejövünk, titkos írással írott, viaszpecséttel lezárt levelekkel értesítjük egymást a rendkívüli, a sürgős találkozókról. Fogalma sincs arról, hogy az ő „Képes Sport"-ját és „Ludas Matyi"-ját én szállítom a csapatnak tanulmányozásra, hogy az én „Robin Hood"-omból olvasunk egymásnak izgalmas részleteket gyertyafény mellett. Azt sem sejti, hogy mostanában miért nem panaszkodom neki arról, hogy valamelyik nagyobb fiú igazságtalanul belém kötött és megvert! Apu nem tudja, hogy védelmet, barátságot, érdekes szórakozást találtam a titkos csapatban... Pedig van közöttünk olyan fiú, akinek az apja tud a bunkerről, sőt segít is a fiának! Jokónak az apja segítette megcsinálni a viaszpecsétnyomót, és azt is megígérte Jokónak, hogy a titkunkat nem árulja el senkinek... Be is tartotta a szavát!... Milyen jó lehet Jokónak! Megértik egymást az apjával... Egymást!... Milyen furcsa, hogy éppen ez van feladva nyelvtanból! Egymás és ragozott alakjai: egymást, egymáshoz, egymástól... Például: Az anya és fia szeretik egymást. Az apa és fia... nem bíznak egymásban...

Szomorúan nézett az órára. Már csak 15 perc volt a csapat találkozójáig!... Hogyan menjen el a rendkívüli gyűlésre, ahova a rejtjeles levélke hívja? Milyen ürüggyel tudna kijutni a lakásból?...

Végül arra a következtetésre jutott, hogy csak hazugsággal tudja szándékát megvalósítani.

– Hová készülsz, Andris? – kérdezte apja, amikor köszönés végett benyitott a konyhába.

– El kell vinnem a nyelvtankönyvemet Lakatosnak, mert

elvesztette, és én jelentkeztem az órán, hogy kölcsönadom neki estére.

– Te már megtanultad?

– Igen!... – biccentett nagyot nyomatékul a válasz mellé.

– Add csak ide azt a könyvet! Mi a lecke? Halljuk!

– A kölcsönös névmás!... Kölcsönös névmást akkor használunk, ha két vagy több alany cselekvése kölcsönösen hat egymásra. A kölcsönös névmás az egymás és annak ragozott alakjai. Például: Az úttörők tisztelik és becsülik egymást. Az anya és fia szeretik egymást. Az apa és fia... megbíznak egymásban.

Nem merte kimondani az ellenkezőjét... Az apa szórakozott mozdulattal nyújtotta Andris felé a könyvet:

– Igyekezz haza!

Andris gyorsan betette maga mögött az ajtót...

A pincéhez vezető utolsó lépcsőszakaszon fény nem világított, s Andris a karfába kapaszkodva botorkált az utolsó lépcsőfokig. Hirtelen zseblámpa fénye vágódott a szemébe, és halkan, határozottan sziszegett felé a kérdés:

– Jelszó?

– Bunker! – válaszolta Andris boldog izgalommal.

– Igazolványt!

Előkotorászta igazolványát, és átadta. Az őrség parancsnoka most az igazolványra világított, és hangosan olvasta:

– Neve: Andris... Rangja: detektív... Igazolványának száma: 004... Pecsét, főparancsnoki aláírás rendben! Bejöhetsz!

A zseblámpa visszaszívta magába a fényt. A főparancsnok suttogó hangon kért jelentést az őrség parancsnokától a koromsötét bunkerban. Maci sarka koppant. Nem látták, de mindenki tudta, hogy szalutálva jelent:

– Főparancsnok úrnak jelentem...

– Köszönöm!... Pihenj!... A rendkívüli gyűlést megnyitom. Első parancsom: csak suttogva lehet ma beszélni! Második parancs: a fokozott veszély miatt sötétben tartjuk a gyűlést! Veszélyben a bunker, sasok!... Most átalakulunk hadbírósággá! Megkezdem a kihallgatást. Lépjen elő az őrség parancsnoka! Mondja el, hogy mi történt ma délután. Figyelmeztetem, hogy a színtiszta igazat mondja, mert kínvallatás is lesz!

Maci elmondta részletesen a délutáni tűzesetet, és igyekezett mindenkit megnyugtatni, hogy nem árulta el a csapatot.

– Biztos, hogy a házmester nem sejt semmit?

– Egészen biztos. Mérget vehettek rá!

– Majd mindjárt elválik!... Parancsnok! Kínvallatás!

– Melyik fokozattal vallassam?

– Az elsővel... Macinak az is elég!...

Maci nem ellenkezett. Béla megfogta az egyik karját, és lassan csavarni kezdte...

– Valld be, hogy elárultál bennünket!

– Nem vagyok áruló.

Csavarás, jajdulás. Maci kínjában térdre csuklik...

– Becs-szóra nem árultál el bennünket?

– Becs-szóra!... – nyöszörögte Maci.

– Add a nagy becs-szavadat!

– Nagy becs-szavamra mondom, hogy egy szóval sem árultam el a csapatot!

– Elég lesz, parancsnok!... – vetett véget a kínvallatásnak a főparancsnok. – Elfogadja a hadbíróság Maci nagy becs-szavát?

– Elfogadjuk! – suttogták megilletődve.

– Most pedig a hadbíróságnak ítéletet kell hoznia az őrség parancsnoka ellen, mert súlyosan veszélyeztette titkunkat, és majdnem felgyújtotta a házat! Mit javasoltok?

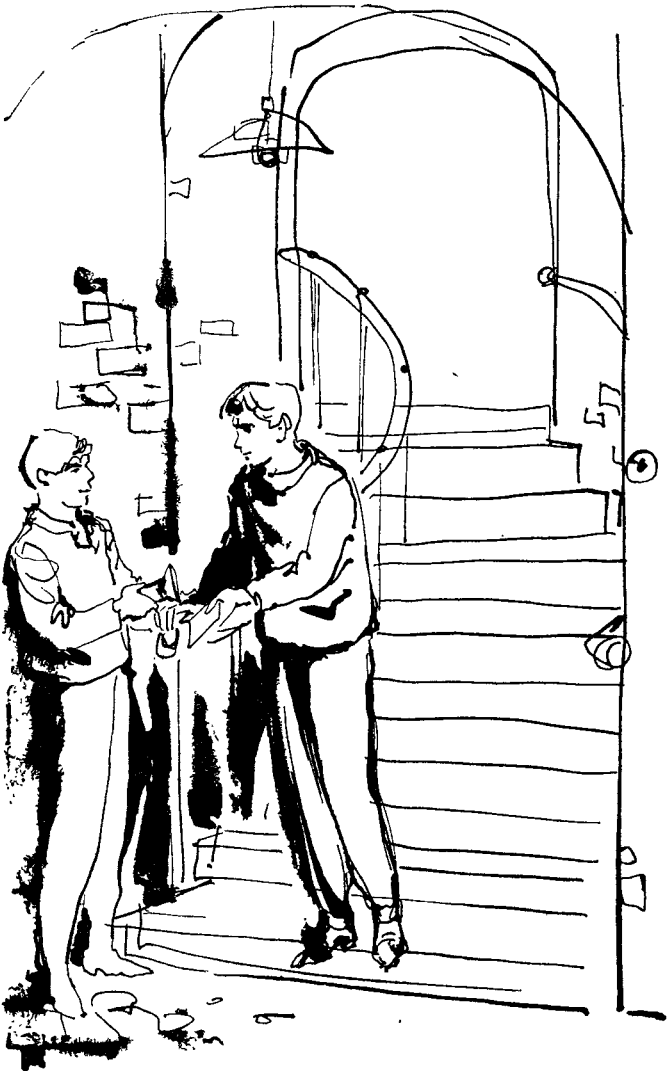

– Le kell fokozni! – mondta Jokó, s a többi helyeselt.

– A mai naptól kezdve nem vagy többé az őrség parancsnoka! Egyszerű közlegényként te leszel az őrség!... Felettesed az összekötő tiszt, Miki!... A hadbíróság befejezte a kihallgatást, folytassuk a rendkívüli gyűlést!

Ezután a főparancsnok felszólította a főszerelőt, mutassa be találmányát, a bunker új biztonsági berendezését.

Balázs egy derékszögben hajló lapos vasat szerelt a falra. Ennek szabadon álló végére vékony alumíniumlemezből gyertyatartót szerelt. A gyertya fölött tíz centire lógott egy kis harangszerű bura konzervdobozból. A doboz tetejéről erős, vékony horgászzsinór indult a falhoz erősített karikákon keresztül fölfelé. A függönykarikákat U-szeggel erősítette Balázs a falhoz. A zsinór felvezetett a legalsó lépcsőkanyarig.

Itt kellett az őrségnek tartózkodnia a gyűlések alatt. Maci feje átfért a korlát rúdjai között, tehát nemcsak hallhatott, hanem láthatott is mindent, ami a gyűléseken történt. Ha valaki a pince felé közeledett, Maci észrevette, és egy mozdulattal sötétséget teremthetett a bunkerban. A megállapodás szerint ilyenkor Macinak felfelé kellett haladnia a lépcsőn, és a mindig zsebében levő tömött kis gumilabdára mutatva, azt kellett mondania:

– Leesett a labdám! Azt kerestem a pincében!

Ezzel a tökéletes alibivel felszerelve, semmitől nem kellett félniük. A vészjel leadását hamar begyakorolta Maci. Nem volt más dolga, mint a zsineg végére szerelt kis horgot ki kellett akasztania a korlátvas díszítései közül. A konzervdoboz a saját súlyától ráesett a gyertyára, és azonnal eloltotta.

Nem győzték gyújtogatni a gyertyát, mert mindenki kipróbálta a szerkezetet. Balázsnak oly nagy sikere volt, hogy egyhangú szavazással előléptették főmérnökké!

A zseniális találmány később pompásan bevált, azonban az első este nem vették használt, mert kimerészkedtek a bunkerből a pince távolabbi, tágas részébe. Az történt ugyanis, hogy a főmérnöki előléptetés után elmerültek a „Képes Sport"-ban, és csakhamar vita keletkezett közöttük. Jokó és Miki összeakaszkodott. A főparancsnok azonban szétválasztotta őket:

– Állj!... Ezt így nem lehet csinálni!... Mától kezdve mindenkinek be kell tartani a lovagi szabályokat!... Őrség! Felrohansz, és hozol egy pár kesztyűt!...

Maci felszaladt a lakásukba, megkereste édesanyja fehér nylon kesztyűjét, s vígan ugrándozva rohant le a lépcsőn. Miután a főparancsnok elmagyarázta, megkezdődött a „szabályos" párbajkihívás.

Miki, a sértett fél, Jokó képébe vágta az egyik kesztyűt. Ezután Jokó Miki arcába vágta a másikat. Az őrség felszedte, zsebrevágta a két kesztyűt, és a főparancsnok utasítására a lépcsőhöz állt őrködni.

A nagy pincében mindenféle limlom, ócska bútorok, ládák, hordók, szánkók voltak összevissza. A terem közepén egymással szemben felállt a két ellenfél.

– A birkózásnál szigorúan be kell tartani a szabályokat! Buktatni, csípni, rúgni, harapni nem lehet!... Az győz, aki két vállra fekteti a másikat... Nyomás! – adta meg a jelet Tomi.

A két küzdő egymásba kapaszkodott. Húzták, vonták egymást, és egyre távolodtak a terem közepétől. A nézők hátráltak előlük, és a suttogó biztatásba egyre több hangos szó keveredett:

– Hajrá Dózsa!... Hajrá Fradi!...

Mikinek végre sikerült Jokó nyakát átkarolnia, és nagyot rántott rajta. Jokó elesett, de vele zuhant Miki is. Közben feldöntötték a közelükben álló üres benzines hordót, ami

nagy robajjal vágódott a cementpadlóra, és a falhoz gurult. A furcsa zajra felfigyelt a házmester, s elindult a pince felé.

Mikor Maci meghallotta a közeledő lépteket, rémülten futott a pincébe:

– Riadó!... Légi veszély!... Jön a házmester!

– Azonnal rejtőzzék el mindenki, és meg ne moccanjon! – rendelkezett a főparancsnok, és már le is bukott egy nagy láda mögé. Mintha bomba robbant volna köztük, szétfröcscsentek...

A házmester papucsa elérte az utolsó lépcsőfokot, és keze megszokott mozdulattal nyúlt a villanykapcsoló felé... Kattanás, fény, öblös hang:

– Van itt valaki?...

Szuszogni sem mertek... Andrisnak annyira dobogott a szíve, hogy úgy érezte, meghallja a házmester.

Az öreg beljebb totyogott, végigpásztázta tekintetével a homálybavesző limlomot, azután megnyugodva a lépcső felé cammogott. Kattanás, sötétség, lassú csoszogás, csend...

*

– Engedd meg, hogy félbeszakítsam a történetemet, és Andris nevében vitatkozzam veled, a felnőttel!... Tehát: kinevetsz ezért a gyerekes históriáért?

– Nem... Szó sincs róla, csak...

– Akkor miért csóválod felháborodottan a fejed?

– Mondd! Nem elég nektek az úttörő?

– Nem.

– Nem tartjátok jónak?

– Dehogynem!

– Hát, akkor minek kell nektek bunker meg Sasszem csapat?

– Jó az úttörő is... Az is kell... De ez *más!*... Egé-

szen más!... Itt nem a felnőttek szabják meg, hogy kikkel, mit és hogyan csináljunk. Itt azt tesszük, ami nekünk a legjobban tetszik!

– Azt, amit nem szabad, ugye?

– Nem titkolom, néha azt is, de nem ez a lényeg. Önként csoportosulunk, és úgy, ahogy akarunk. Azokkal, akikkel szabad időnk alatt a leggyakrabban találkozunk. A háztömb gyereklakóival!

– Hogy a nagyobbaktól eltanuljátok a rosszat!

– Nemcsak a rosszat. A jót is! Mint mindenkitől. Tőletek se csak jót tanulunk!

– Mennyivel jobb az egészségtelen, sötét pincezugban, gyertyafény mellett fecsegni, mint a tiszta, világos, szép tanteremben őrsi foglalkozáson lenni?... Komolyan mondom, nem vagytok normálisak!... Én boldog lettem volna gyermekkoromban, ha ennyire törődtek volna szórakozásaim megszervezésével a felnőttek!

– Eleget vagyunk a tanteremben tanítás alatt!... Talán te munka után visszakívánkozol a munkahelyedre szórakozni minden héten?... Te aztán igazán nem értesz meg minket! Jó, hogy nem minden gyereknek olyan az apja, mint te vagy!

– Nekem is van fiam. Kitűnő tanuló!

– Én nem hencegnék annyira azzal a kétbalkezes, nyimnyám gyermekkel!... Különben szegény nem is tehet arról, hogy ilyen. Neked köszönheti!

– Hogy beszélsz velem? Ez a felnőttnek kijáró tisztelet?

– Valószínű, hogy Andris nem beszélne veled így, de engedd meg, hogy megfogalmazzam és kimondjam a gondolatait... Tehát: én tisztelem a felnőtteket, csak téged nem szeretlek!... Neked az kell, hogy a gyermek üljön vigyázzban, mint egy szobor, fogja be a száját, és álszent ábrázattal bámuljon rád, mint egy istenre!

– Ha ilyen jól tudod, hogyan kell viselkednie egy jól nevelt fiúnak, akkor miért provokáltad ezt a vitát?

– Mert az a gyanúm, hogy közületek, felnőttek közül sokan nyugodtabban hajtanák álomra fejüket, ha tudnák, hogy napközben hogyan élünk, mit csinálunk. Hogyan élünk akkor, amikor felnőtt nem lát bennünket!... Nem jobb nektek, ha tudtok róla, és távolról még segíthettek is? Jobb az, ha egészen eltitkoljuk előttetek „magánéletünket"? Vagy jobb az, ha annyira megnyomorítotok bennünket, hogy még egy kis magánéletünk sincs, mint a te fiadnak, akinek egyetlen őszinte barátja sincs az osztályban, mert senkihez el nem mehet? Mert szülők és nagyszülők közé zárva kell átélnie a gyermekkorát?... Én semmi rosszat nem találok ebben a titkos csapatban! Csak ne kellene hazudni miatta! Mert hidd el, rendes gyerek nem szívesen hazudik – és nemcsak a büntetéstől való félelemből.

– Az apja jól teszi, hogy ilyen szigorúan fogja Andrist! És mi lenne akkor, ha történetesen nem ilyen rendes fiú lenne a főparancsnokuk, mint Tomi? Hanem egy huligánféle nagyobb fiú!

– Akkor is hamarabb kisülne a disznóság, ha nem kellene titkolózni. Nem lenne helyesebb az ilyesmit inkább megelőzni?... Szerintem csak egy kis bizalom, egy kis megértés kellene hozzá. Amennyi Jokó apjában van!...

– Egészen jól beleélted magad Andris gondolatvilágába, de arra válaszolj, hogy mint felnőtt igazat adsz-e Andrisnak!?

– Nos, azt hiszem, csalódást okozok neked, mert én nem fedeztem fel lényeges erkölcsi motívumokat ebben az életképben. Ártatlan gyermekhistóriának látszik, melynek tanulságait az úttörőmozgalom és a szülői munkaközösségek vezetőinek kellene megszívlelniük... Jól érzékelhetted, hogy milyen nagy élmény, mennyire vonzó az ilyenféle csoporto-

sulás romantikája a gyermeknek. Az is világos, hogy erős vágyódás lüktet gyermekeinkben valamiféle közösségbe tartozás iránt. Mint alapérzés ez nem új jelenség e korosztálynál sem. Építünk is rá, például az osztályközösségek és az úttörők őrsi és rajközösségeinek kialakítása során. Persze a mozgalmi munkánk tartalma és módszerei néha formálisak, felszínesek, szürkék, nem elégítik ki, nem vonzzák eléggé gyermekeinket. Talán az is csökkenti a vonzerőt, hogy néha túlszervezzük az úttörőmozgalmat aktuális feladatok statisztikailag is imponáló megoldása érdekében. Nem is beszélve a próbakövetelmények jelenlegi rendszeréről, amely a megvalósítandó erkölcsi követelmények tekintetében megfelel ugyan az egyes korosztályoknak, de a teljesítést írásban igazoló forma alkalmazása sokat levon értékéből. Mint rajvezető tanár, minden esztendőben igazolási kényszer elé kerülök, amikor a rajvezetőség nevében aláírásommal kell igazolnom, hogy Nagy János pajtás teljesítette a II. vagy a III. próba követelményeit, melyek között megfoghatatlan, ellenőrizhetetlen magatartásbeli követelmények is vannak (tisztelettudó, udvarias, segít társain, hű a vörös nyakkendőhöz stb.) a valóban igazolható, mérhető próbakövetelmények mellett (például gyűjtés kilogrammban meghatározva, három kirándulás, vagy hat könyv elolvasása stb.). Mindenkiét aláírjam igazolva, hogy teljesítette? Akkor semmit sem ér az aláírásom! De ha csak a példásakét írom alá, esetleg a jókét is, a többit nem, akkor is ugyanúgy járhatnak ugyanabba a csoportba a foglalkozásokra, mintha aláírtam volna, hiszen nem szervezhetünk külön csoportot azoknak, akik nem teljesítették a korosztályuknak megfelelő próba valamelyik követelményét. Az aláíráshoz mellékelt erkölcsi intelmek pedig csak arra jók, hogy aláhúzzák a próbarendszer formalizmusát. A VIII. osztályos úttörők részére összeállított próbafüzetnek már majdnem minden kö-

vetelményét az igazolás előtt konkrétan és megbízhatóan lehet ellenőrizni. Aláírásod azonban itt is formális, felesleges, mert ha nem teljesíti valamelyik követelményt, vagy több követelményt nem teljesít, abban az esetben is bekerül a KISZ-be, és ez mindkét ifjúsági szervezet tömegmozgalmi jellegéből következik. Egyébként nekem a nyolcadikosoknál is aggályaim voltak, amikor az egész rajnak aláírtam a tanulással kapcsolatos követelményt, amely ezt a mondatot is tartalmazza: „Küzdj a súgás, puskázás, fegyelmezetlenség ellen!" Nevettek a gyerekek, mikor látták, hogy megáll a toll a kezemben az egyik jeles tanulóm próbalapjának aláírása előtt, aki köztudomásúan a legügyesebb súgó és „puskagyáros" volt. Bevallom neked, hogy mindig nagyon szégyellem magam e nyilvános írásbeli erkölcsi megalkuvás alkalmával!

– Kétségtelen, hogy vannak ilyen kínos helyzetek is, de nem ez jellemző az általános képre. A gyerekek többsége fejlettségi fokához mérten megfelel a próbák követelményeinek, s ezekről a követelményekről te is elismerted, hogy általában jók, s az erkölcsi tulajdonságok kialakítása érdekében igen helyesen nemcsak a célt mutatják meg, de megjelölik az eszközt, a tevékenységet is (pl. segítsen társának). Ne légy maximalista a követelmények igazolása tekintetében! A követelmény igazolása nem százszázalékos teljesítményre vonatkozik, hanem arra, hogy a gyermek fejlettségi fokához mérten, a minőség jelzése nélkül, általában megfelelt a követelménynek.

– Úgy látszik, indokolatlanul magas a mércém, s nem vagyok elég rugalmas. Néha én is érzem, hogy a gyermektől annyit várok, amennyit a felnőttektől sem kaphatunk meg. Tanácsolom, nézzük meg, hogy vajon a szülők ismerik-e egyáltalán gyermekük mozgalmi tevékenységét s a próbafüzeteket?

– Tapasztalataim szerint a többség nem ismeri. Pedig fontos lenne, hogy a szülők legalább annyira ismerjék a gyermekük erkölcsi fejlődését előmozdító követelményrendszert, mint a gyermekük szellemi, tudásbeli fejlődését segítő tankönyveket! Sajnos a VII–VIII. osztályos gyerekek szülei már a tankönyveket, a bennük rendszerezett ismeretanyagot sem ismerik, pedig az nyilvánvalóan korszerűbb, mint amit ők annak idején elsajátítottak. Az iskola és az otthon harmonikus együttműködésének pedig az is egyik fontos előfeltétele, hogy a szülő ismerje a gyermekével szemben támasztott iskolai és mozgalmi, tantárgyi és magatartásbeli követelményeket! Ne csak a tankönyveit forgassa segíteni kész érdeklődéssel, hanem érdeklődjék gyermeke mozgalmi követelményei, feladatai, programja iránt is, ismerje azokat, és tudatosan segítse gyermekét megvalósításukban. Az iskola és az úttörőmozgalom nemcsak hogy jó néven veszi a támogatásra kész szülők érdeklődését, hanem évek óta kéri is erre őket. A jelenlegi osztályomban például a múlt tanévben a szülőknek mintegy fele aktív segítséget adott az úttörőmozgalom feladatainak megvalósításához. Egészségőri tanfolyamot és külön próbát tett az egész raj, miután az egyik szülő „szerzett" előadót és az elsősegélynyújtás gyakorlásához szükséges felszerelést. Volt, aki múzeumba, kiállításra, moziba, kirándulásra, akadályversenyre, a kulturális seregszemle rendezvényeire, színházba, hangversenyre, vagy gyűjtőmunkára kísérte a gyermekek egy-egy csoportját. A három őrs közül kettőben bevett szokássá vált, hogy megfelelő időjárás esetén az őrs tagjai havonta legalább két vasárnapon kirándulnak a környező hegyekbe – télen is! – szülői kísérettel, és ezek a szülők egyöntetűen vallják, érdemes volt; nemcsak a gyerekek, ők is jól érezték magukat. Az ilyen konkrétan segítő szülők jobban megismerik a mozgalom céljait és módszereit. Ezek

ismerete nélkül azonban még az egyébként jó szándékú segítőkészség is más, nem kívánatos útra terelheti a gyermekeket.

– Ez a megállapítás a családon belüli hatásokra is vonatkozik olyan értelemben, hogy a szülőknek is egységes nevelési elvek alapján kell következetesen hatni a gyermekre. A gyermek szeretetének megtartására való törekvés már a bunkerügy Andrisának anyukája esetében is a kettős nevelés kialakulására enged következtetni. Az anya ismeri Andris bunkerügyeit, de megreked a bizalom melegében, a jó pajtás szerepénél, noha fokozatosan tovább kellene lépnie. Meg kellene győznie az apát arról, hogy jobban igyekezzék barátja, pajtása is lenni fiának. Ne kényszerüljön a gyermek titkolózásra, bizalmatlanságra. A gyermek bizalma a folyamatban végül kizárólag az anyához kapcsolódik, s az anya ilyen helyzetben igen gyakran megalkuvóvá válik. Azon veszi észre magát, hogy olyan tetteket is eltitkol, amikről határozottan érzi és tudja, hogy nem volna szabad. Végül cinkosává válik ifjúvá serdült gyermekének.

– Elég gyakori eset ez, s nem egy fiú vagy lány korai elcsúszásában szerepel egyik tényleges motívumként. Ismerek néhány anyukát, aki gimnazista gyermeke iránti „szeretetből" és „féltésből" elhallgatta az elégtelen feleletet az apa elől, és aláírta az ellenőrzőt. A következő elégtelennél már megkönnyítette az aláírást az a tény, hogy kellemetlen lett volna magyarázkodni az apa előtt az előző egyes miatt. Azután a gyereknek nem volt kedve iskolába menni, mert „állati nehéz nap" volt, és feleltetése esedékessé vált, viszont a tananyagot már egy hónapja nem tudta. Az anyuka megértő volt, és azt mondták az apának, hogy gyomorrontása volt Pistinek. Az anyuka be is telefonált a gimnáziumba, eleget téve az osztályfőnök kívánságának, aki

ezzel a módszerrel is fékezni akarta az elszaporodó lógásokat. Néhányszor megismétlődött ez a „betegség" kémia- és fizikaórák előtt, majd azzal folytatódott, hogy a fiú moziban volt haverjaival tanítási idő alatt. Az anyuka pedig utólag igazolt, mert nem akarta, hogy a fiú intőt kapjon a lógásért. Félévkor megbukott a gyerek. Korrepetitort kellett mellé fogadni, mert „a tanárok nem magyarázzák el rendesen az anyagot, és elképesztően igazságtalanul osztályozzák" a fiú feleleteit. Az apa nagy ribilliót csapott félévkor, de az anya közbelépése lassan minden felhőt elűzött az ifjú feje fölül, és kezdődött minden elölről, sőt az ellenállni próbáló anyát a fiú már zsarolni kezdte . . . Példámból nem az a lényeg, a mások számára fontos tanulság, hogy a fiú megbukott év végén is, hanem az, hogy milyen veszélyesen eltorzulhatnak a kapcsolatok a családban, ha az egyik szülő a másik következetességével szemben megalkuvóvá válik a gyermeknevelésben.

– A példából levont következtetéssel egyetértek. Most arra kérlek, menjünk tovább egy lépéssel Andris és társai családi kapcsolatainak bemutatásával és elemzésével.

V

KUTYABAJ

– Szereztem egy kutyát, srácok! – szólt Maci váratlanul a Sasszem csapat legközelebbi gyűlésén.

– Hol?... Kitől?... Milyen? – peregtek a kérdések.

– Délután a Marcibányi tér körül sétáltam. Egy raktárféle van ott bekerítve. Őr vigyáz rá meg egy kutya. Nagyon megtetszett nekem a fekete-fehér foltos kutya. Beszélgettem az őrrel. Azt mondta, nem az övé a kutya, csak hozzá szegődött. Egy ideig kergette, de mindig visszament hozzá. Nem tudja etetni. Szívesen odaadja nekünk!

– Hozzuk el! – szólt Andris elsőnek. – Saját kutyája lenne a csapatunknak!

– Nagyon szép kutya – agitált Maci. – Különleges fajkutya!

A főparancsnok megengedte, hogy elhozzák és bemutassák a csapatnak. Maci, Jokó meg Andris ment el érte...

– Tessék mondani, mi a neve? – kérdezték az őrt.

– Nem mutatkozott be!... Én elneveztem Koldusnak, mert állandóan kéreget, meg olyan foltos a bundája, mint a régi világban a koldusoké volt...

Hamar összebarátkoztak Koldussal. Hálás volt a kockacukorért, és készségesen velük ment. A nyakára madzagot kötöttek, és úgy vezették a háztömb közelében levő üres telekre, ahol a csapat várt rájuk. Nem voltak túlságosan elragadtatva Koldus szépségétől:

– Ez fajkutya? Ócska korcs! Folt hátán folt!... Hogy hívják?...

– Koldus.

– Olyan is!

– A Sasszem csapat nem szégyenkezik ilyen vacak kutyával! – zárta le a vitát a főparancsnok. – Ha akarjátok, megtarthatjátok „maszek-kutyának". A csapat nem vállalja!

A csapat tagjai szétszéledtek. Csak hárman maradtak Koldus mellett.

– Változtassuk meg a nevét! – javasolta Jokó. – Legyen a neve... mondjuk... Cézár!

– Ahhoz nem elég kopasz! – válaszolta Andris. – Mutatta az öreg a történelemórán Caesar képét, nem emlékszel? Még előrefésült hajjal is látszott, hogy kopasz!

– Híres név kell, hogy nagyobb tekintélye legyen!

– Dzsingisz... Dzsingiszkán!... – javasolta Jokó. A kutya Jokóra tekintett. – Láttátok? Tetszik neki!

A névadásnál azonban sokkal nehezebb volt Dzsingiszkán elhelyezésének, tartásának megoldása. Végül is sok töprengés után úgy határoztak, hogy amíg házat készítenek neki, addig éjszakára felviszik a lakásba. Mindennap máshoz. Sorsolással döntötték el, hogy kihez kerül először.

Maci és Jokó Andrishoz mentek, hogy segítsenek meggyőzni szüleit, ha esetleg vonakodnának beleegyezni abba, hogy éjszaka náluk alhasson Dzsingiszkán.

– Csak egy éjszakára, anyucikám! – érvelt Andris. – Látod, milyen szépen néz rád? Hogy könyörög ő is neked!

– Én nem bánom, de ha apád hazajön, és meglátja a kutyát, úgy kidob vele együtt, hogy a lábatok sem éri a földet!

Alig hangzott el jóslata, megjelent az ajtóban Andris apja:

– Hát ez a dög mit keres a lakásban?... Kié ez a kutya?

– A miénk! – válaszolták egyszerre.

– Mit akartok vele csinálni?

– Építünk neki házat, és játszunk vele!... Addig is, míg a háza elkészül, úgy gondoltuk, hogy éjszakánként felváltva vendégül látjuk. Sorsoltunk, és ma éjszakára hozzám került. Engedd meg, apu, hogy ma éjszaka itt aludjon nálunk! – kérlelte hízelegve Andris.

– Szó sem lehet róla!

– Csak erre az egy éjszakára!... Apu, engedd meg!

– Hallgass! Ne könyörögj nekem ezért a kóbor kutyáért, mert úgysem tűröm meg a lakásban! Azonnal vigyétek innen!... Még mit nem?... – fortyogott az apában a méreg. – Kutyát a lakásba! Ki hallott már ilyen őrültséget? Teljesen elment az eszetek? Ki innen azzal a koszos döggel! Mozgás!...

A kutya, a rettenthetetlen mongol vezér nevéhez egyáltalán nem illő alázattal, félénken lapult a konyha kövezetén. Láthatóan attól tartott, hogy az ingerült hangokat ingerült mozdulatok is követik. Ismerte már az emberi láb, a cipő rúgását, a dühös hangokat, melyek megelőzik, s a fájdalmakat, melyek követik!

– Gyere, Andris! Vigyük át hozzánk! – ajánlotta Jokó, s megfogva a zsineg végét, maga után húzta a kutyát...

Jokó apja már otthon volt. Az „Esti Hírlap"-ot olvasta, amikor a népes csoport bekopogtatott. Az újságot ölébe, szemüvegét az asztalra tette, és kíváncsian fordult feléjük. Jokó rögtön előrukkolt kérésével.

– Tőlem itt maradhat – szólt. – Csak anyádat főzd meg, hogy ennivalót is adjon ennek a szerencsétlen állatnak!... Hozzátok már közelebb! Mit bámultok?

– Attól féltünk, hogy kidobsz bennünket a kutyával együtt! – mondta Jokó, s mosolyogva, büszkén nézett barátaira.

– Miért dobnálak ki benneteket? Nekem ugyan nincs szükségem kutyára, de átmenetileg miért ne maradhatna itt valahol? Gyere ide, te szőrös csavargó! Mi a neved?

– Dzsingiszkán! – válaszolta Jokó. – Jó név, ugye?

– A név valóban jó. Legalább a neve legyen ijesztő, ha már a külseje egy cseppet sem az! Mutasd magad, Dzsingisz! Úgy látom, rádfér egy kis istápolás. Nagyon kutyául érezheted magad!... Aztán csend legyen ám éjszaka!... Vacsorát is kapsz, ha rendes leszel... Jokó! Légy szíves idehozni a cipőkefét! Ülj le, Dzsingisz! Úgy ni! Most szépen megkeféljük a bundádat, mert bizony piszkos lett a sok csavargásban, és nem volt, aki gondozza!... Látod, Jokó? Ezt így kell! Mindennap át kell kefélni a szőrét!

– Apu! Te is szereted az állatokat?

– Láthatod!

– Mi nagyon szeretjük Dzsingiszkánt!

– Ez rendben is van. De azt tudod, hogy ez a helyzet nem megoldás!? A lakásban azért mégsem akarok egy kóbor kutyát tartani!

– Most már nem kóbor!

– Akkor sem! Kicsi a hely itt nálunk, fiam. Mi is alig férünk el!

– Tudom, hogy örökké nem lakhat nálunk. Azért akarunk neki házat építeni.

– Helyes... Ne nyúlj a szemedhez, Jokó! A kutya simogatása után kezet kell mosni!

– Már kikeféltük a bundáját!

– Akkor is! Könnyen kaphatsz valami fertőzést. Erre mindig vigyázz! Gyere, mossunk kezet!... Aztán meséld el, hol szereztétek?

Elmondták Dzsingiszkán életrajzát, és a vele kapcsolatos terveiket. Jokó apja felvilágosította őket arról, hogy az üres telekre engedély nélkül még kutyaházat sem szabad

építeni. Azt tanácsolta, írjanak kérvényt a kerületi tanácshoz az engedély miatt, és vigyék el személyesen.

Mikor elkészültek a piszkozattal, átjavította. A fogalmazványt Macinak adta másolásra, mondván, hogy nyilván neki legszebb az írása, mert még csak ötödikes. Búcsúzáskor adott négy forintot Jokónak:

– Lekíséred a fiúkat, és veszel egy darab kolbászt Dzsingisznek!

– Kösz!... Apu! Te vagy a legrendesebb apa a világon!

Másnap a tanács épülete előtt sorsolással döntöttek arról, hogy ki menjen fel a kérvénnyel, és ki maradjon lent a kutyával. Dzsingiszkán, mintha megérezte volna, hogy most milyen fontos „személy" lett, peckesen ült Andris lába mellett, és minden járókelőt gondosan megfigyelt talpától a térdéig. Nyakán egy régi nadrágszíj volt, amihez spárgát kötöttek póráznak, hogy szabályos legyen kivonulásuk a főváros utcáira.

– Oltásra várs, fiam? – kérdezte egy idősebb férfi.

– Nem.

– Hát?

– Építési engedélyre!

– Mi a csoda! Mit akarsz építeni?

– Házat! Dzsingiszkánnak!... Az öreg olyan furcsán nézett a fiúra, mintha bolondnak tartotta volna.

– Gyógypedagógiára jársz, öcsi?

– Nem én!... A Medvébe járok!

– Hová? – nyíltak egészen tágra a férfi szemei.

– A Medvébe!... A Medve utcai suliba!

– Már azt hittem, nem vagy normális! – nevetett jóízűen. – De azt a Dzsingiszkán dolgot még most sem értem!

– Itt van! – mutatott a kutyára. – Tessék megnézni!

– A kutya?

– Igen!... Ő a Dzsingiszkán!
– Hát ezt jól kieszeltétek!... Be van már oltva?
– Minek beoltani? Nincs ennek semmi baja!
– A tied?
– Igen, a miénk!
– Papírja ... igazolványa van?
– Kutyának is kell személyi igazolvány?
– De még mennyire! Arra írják rá, hogy mikor született, mi a neve, ki a gazdája, beoltották-e, az adója rendben van-e?... Mitől ijedtél meg annyira? Talán az utcán fogtátok? Kóbor eb? Mondd meg nyugodtan, öcsi! Ne félj, nem lesz semmi baj! Na?...
– Igen... kóbor kutya volt előzőleg, de már nem az.
– Na, látod! Nem kell mindjárt annyira megijedni ettől az orvosi táskától! Inkább örülj, hogy összeismerkedtünk! Most behozod szépen velem ide az állatorvosi rendelőbe, és beoltjuk, nehogy veszettséget kapjon, és összemarjon benneteket!
– Most nem lehet! Itt kell várnom, amíg le nem jön az a bácsi, aki az építési engedélyt adja. Biztosan megnézi Dzsingiszkánt!
A bejáratnál megjelent egy férfi a fiúkkal. Megnézte a kutyát, és már át is adta a hivatalban előre megírt engedélyt. Még egyszer figyelmeztette a fiúkat, hogy a telek rendben tartása a feltétel, majd kezet fogott velük, és jó munkát kívánt az építéshez.
– Ez igen! – mondta elismerően Jokó a távozó tisztviselő után nézve.
– Ez még semmi! – mondta az állatorvos nevetve. – Most jön a java!
Jokó csak akkor kapcsolt, amikor követte őket a rendelőbe, és meglátta az állatorvos kezében az injekciós tűt.
– Ne tessék beleszúrni! – ugrott a kutya elé.

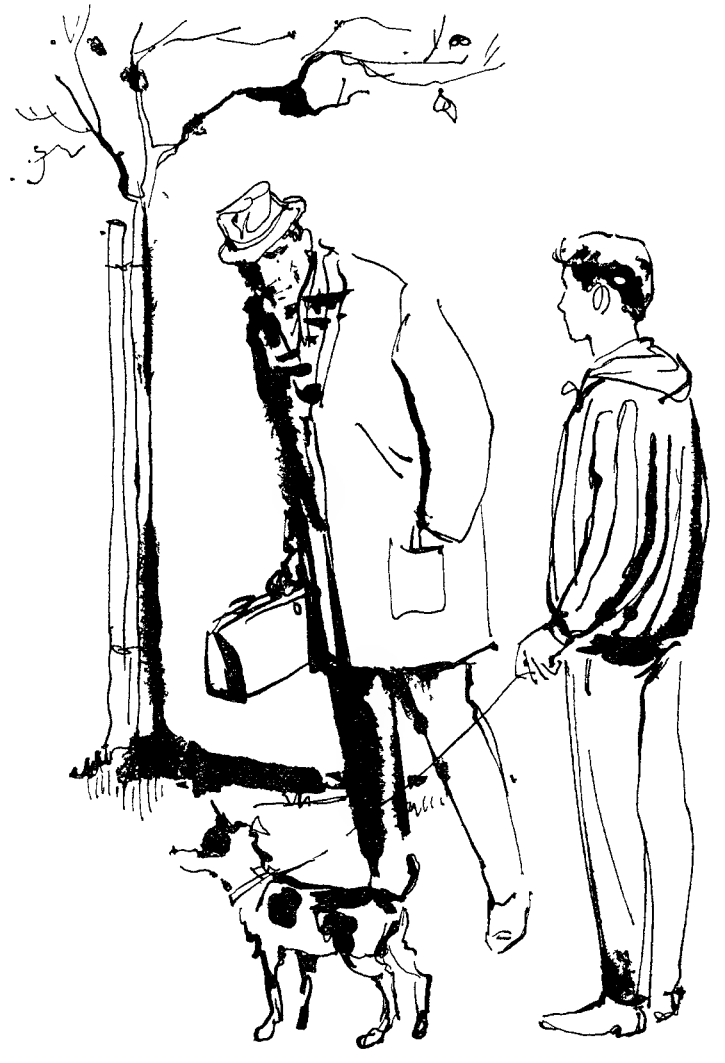

– Muszáj, fiam!... Most olyan vagy, mintha a beteg barátod elé ugranál, hogy megakadályozd az orvost a gyógyításban!

Összekötötte a kutya száját, hogy ne tudjon harapni, és szólt a fiúknak, fogják le, hogy ne ugrálhasson. Gyorsan végzett az oltással, majd igazolványt állított ki Dzsingiszkán részére. A tulajdonos rovatba mindhármuk nevét beírta.

– Ha nincs húsz forintotok, akkor én előlegezem nektek. Tessék!... Itt a csekk. Állítsátok ki, és adjátok fel postán a pénzt. Legalább gyakoroljátok az ilyen hivatalos dolgokat is!

Megköszönték és kissé megilletődve jöttek el a rendelőből, ahová másnap visszavitték a kölcsönt.

Még aznap összehordták az egyik közeli bontásból kapott téglákat, és felépítették Dzsingiszkán házát. Szorgalmasan hordták neki az élelmet. Még a szomszédoktól is összegyűjtötték a csontokat, és mindhárman rendszeresen levitték neki a vacsoramaradékot. Szabad idejükben eljátszogattak a kutyával. Követ dobtak neki, és a kutya megkereste, visszahozta.

Egyik nap, amikor kifáradtak a játékban, hazamentek, hogy ennivalót hozzanak a kutyájuknak uzsonnára. Ezalatt történt a baj!

A telekre Maci érkezett vissza elsőnek. Kezében papírba csomagolt csontok. Már a kerítéshez közeledve beszélt a kutyához:

– Dzsingisz! Hallod, hogy jövök? Érzed a szagát annak, amit neked hozok? Találd ki, mi van a papírban?!

Maci a drótkerítéshez nyomta az orrát, és várta, hogy a kutya szokásához híven odaszalad, két lábra áll. A kutya azonban most, mint egy szőnyeg, mozdulatlanul hevert a földön... Rosszat sejtve sietett a kutya felé. A szomorú

képet a szétrombolt ház látványa tette teljessé. Maci a kutyára borulva, sírva fakadt.

– Miért sírsz, Maci? – kérdezték érkező barátai.

– Megölték Dzsingiszkánt! – szipogta. – És lerombolták a házát!... Biztosan, a Halálfejesek tették!

Szótlan szomorúsággal álltak egy ideig Maci mellett, majd Jokó javaslatára izgatott kutatásba kezdtek. Felborzolták a szőrt Dzsingiszkán egész testén, de sehol nem találtak vérző sebet.

– Hátha nem is halt meg!?... Lehet, hogy megmérgezték, de még nem halt meg teljesen!

– Hallgassuk meg, hogy dobog-e a szíve!

Odakuporodtak a kutya kinyúlt testéhez. Andris a fülét Dzsingiszkán bundájára nyomta... Nemcsak a szívverését hallotta, hanem megérezte gyenge légzését is. Túláradó örömmel tört fel belőle a kiáltás:

– Él! Hallom a szívverését!... Hallgassátok csak!

– Adjunk neki elsősegélyt! – javasolta Maci, és már meg is kezdte a kutya mellső lábainak mozgatását.

– Buta vagy, Maci! Mérgezés ellen ez semmit sem ér! Orvoshoz kellene vinni!

– A tanácsi állatorvos ilyenkor már nincs benn a hivatalában!

– Ne húzzuk az időt! Legjobb lesz, ha kikeressük a telefonkönyvben egy állatkórház címét, és bevisszük oda Dzsingiszt!

– De hogyan?

– Taxival! – Nagyon meglepődtek Jokó tanácsán... – Ha nem sietünk, lehet, hogy már csak egy halott kutyát viszünk a kórházba!

Felszaladtak Jokóék lakására. Kikeresték a telefonkönyvből a címet: Állatorvostudományi Főiskola, VII., Landler J. u. 2.

– Itt tanítják az állatorvosokat. Nyilván ők értenek a legjobban mindenhez! Gyerünk!

– Várj! A taxit a telekhez kell rendelni, meg pénzt is kell szerezni!

Andris telefonon megrendelte a taxit. Ezalatt Jokó a sötétkék ruhájában levő műbőr tárcájából elővette a megtakarított tíz forintját. Kissé szomorúan nézegette, mert ezt a tízest új bélyegalbumra tette félre.

– Ennek is befellegzett! Nem érdekes – mondta nagyvonalú önzetlenséggel. – Gyerünk!

Az ajtó váratlanul kinyílt.

– Nagy baj van, apu! – kezdte Jokó. – Valaki megmérgezte Dzsingiszkánt!

– Megdöglött?

– Még nem halt meg egészen! Lélegzik egy kicsit!

– Várjatok! Megnézem!

– Arra már nincs időnk, apu! Bevisszük az Állatorvosi Főiskolára. Itt a címe! Ők talán még megmenthetik!

– Hogyan akarjátok odacipelni?

– Taxival! – Jokó apja meglepődött. – Igen, taxival! Már meg is rendeltük.

– A taxi sok pénzbe kerül, fiúk!

– Nekem van tíz, Andrisnak meg nyolc forintja. Ez elég!

– Dehogy elég! Oda-vissza nem úszhatjátok meg 40 forinton alul!... Itt egy ötvenes, de csak kölcsön!

– Becs-szóra visszaadjuk!

A fiúk boldogan rohantak a telekhez. A taxi hamar megérkezett. A sofőr vonakodott:

– Pénzetek van-e?

– Több mint 50 forint!

– Hát akkor szálljatok be!

Megfogták Dzsingiszkánt, és a taxihoz cipelték. A sofőr felháborodottan tiltakozott:

– Csak nem taxival akarjátok szállítani ezt a dögöt?
– Az Állatorvosi Főiskolára akarjuk vinni!
– Szó sem lehet róla! Én dögöt nem szállítok!
– Még él! Ha sietünk, segíthetünk rajta!

Egyszerre agitáltak mind a hárman. A sofőr szóhoz sem tudott jutni. Oly őszinte kétségbeeséssel kérlelték, hogy végül meglágyult a szíve, és elvitte őket a megadott címre.

Mikor a kezelés után a taxi ülése előtt fekve Dzsingiszkán bágyadt tekintetét a fiúkra emelte, nem volt náluk boldogabb ember a világon!

*

– Örülök, hogy nem kizárólag emberi szereplőkre szűkítve mutattad be az emberség, a humanitás valóban lényeges erkölcsi motívumát, hanem egy szánalomra méltó, segítségre szoruló állat sorsának alakulásához is kapcsoltad.

– Felhívom a figyelmedet arra, hogy ebben a történetben nemcsak a gyerek és a kutya, hanem ennek az áttételnek segítségével a gyermek és a felnőtt viszonyának, egymásra hatásának motívumait is meg lehet találni az erkölcsi nevelés szempontjából!

– Én se csak az orromig látok!... Először azonban mégis az alapképletet kell közelebbről megvizsgálni! Eszerint feltétlenül helyeselhető a három fiú megegyező kapcsolata a kutyához, melyben – vagy az ő tudatukban felmagasztosulva: akiben – segítségre szoruló élőlényt látnak elsősorban, és csak másodsorban jó pajtást, játszótársat. A kutya lényegében véve e két vonatkozásban fontos szereplő, és a történet során hol az egyik, hol a másik vonatkozás kerül előtérbe. Témánknál fogva minket elsősorban az a tény érdekel, hogy ha a gyermek olyan helyzetbe kerül, amikor választhat: segít a rászorulónak vagy nem segít; a pozi-

tív, a közömbös vagy a negatív tendenciák erősödnek, vagy halványodnak benne. Gondolom, ez az egyik lényeges probléma történetedben. Mégis zavar a kutya! Ha arra gondolok, hogy nekem kellene befogadnom azt a kóbor kutyát éjszakára, hát őszintén szólva idegenkednék tőle!

– Ideiglenesen, átmenetileg sem fogadnád be?

– Lehetséges... Ez sok mindentől függ!

– Ha rendes apa vagy, úgy viselkednél, mint Jokó apja! Gondolkozz csak egy kicsit a helyzeten!... Tedd a mérleg egyik serpenyőjébe azt, amit a kiutasítás révén nyersz, s a másikba azt, amit mint szülő veszthetsz általa!... Mit nyersz?

– Néhány apró bosszúságtól megkímélem magam!

– Arra az egy estére! – A nyereséged tehát semmi más, mint a meglevő állapot fennmaradása, azaz: semmi! De mit veszthetsz a kiutasítás következtében!? – Sokat! Nem igazolod fiadban szülői példával is alátámasztva, hogy a szánalom, a segíteni akarás, az önzetlen jószívűség, a mások sorsával való törődés – még ha egy kutya is az a más! –, az állatokkal való emberséges bánásmód: erény! Erősíteni való jellemvonás! Azt igazolod fiadban a kiutasítással, hogy a senkivel és semmivel nem törődő önzés rideg keménysége a helyes erkölcsi magatartás! Nem beszélve arról, hogy az ilyen jelentéktelennek látszó semmiség ugyanakkor erősen befolyásolhatja az apa és fia közötti jó vagy rossz kapcsolat kialakulását is!

– Nem túlozol egy kissé?

– Azt hiszem, jobban megértesz, ha arra gondolsz, hogy az ember és különösen a gyermek a dolgokat általában nem elvonatkoztatva értékeli, hanem olyan sokrétű kapcsolatban, melyben önmaga is jelen van valamilyen formában, tudatos vagy nem tudatos állásfoglalással, érzésekkel. A gyerekek Dzsingiszkánban nem *csak* a kutyát szerették, hanem

egyúttal a hozzákapcsolódó emberségüket, önzetlenségüket is, mindazt a jó és szép emberi tulajdonságot, amit a vele való törődés felszínre hozott bennük. Önmaguk megnemesedett tükörképét is szerették abban a kutyában! Ezért is állítottam szembe a szülő két végletes típusát ugyanazzal a problémával kapcsolatban. Ilyen megvilágításban azonnal kiemelkedik Jokó apja, aki felfedezte a tervezés, a beütemezés nélkül jött alkalomban az óriási nevelőerőt, a legügyesebb szónoki fogásokkal teletűzdelt erkölcsi prédikációnál is sokkal hatékonyabb nevelési lehetőséget. Felfedezte azt, hogy a gyermek a kutya gondozása során gyakorolhatja az önzetlenséget, a másokon való segítés erényét, az emberséget! Túllátott a pillanatnyi kellemetlenségeken, amelyeket a kutyaügy jelentett egyéni életében. Szülői magatartásában az tükröződik, hogy gondosan törődik a gyermek jellemének alakulásával.

– Kétségtelen!... Íme, amikor egy pedagógus nevelési kérdésekben „leég"! A jó pap holtig tanul?

– Ne gúnyold önmagad! Azért választottuk ezt a vitaformát, hogy a családi élet hétköznapjainak nevelési buktatóira is felhívhassuk a figyelmet. Nem célom meggyőzni a társadalmat arról, hogy erkölcsi kötelessége minden kóbor kutyát befogadni lakásába, de igenis célom meggyőzni arról, hogy a felnőtteknek minden alkalmat meg kell ragadniuk arra, hogy a fiatalok *gyakorolhassák is* az erényeket! A fő cél természetesen az, hogy emberi viszonylatban. A példát azért választottam így, mert az emberi kapcsolatok tekintetében sokkal kevesebb az olyan szülő, aki Andris apjaként reagál hasonló esetben, de egy kutya esetében sok szülőben nyilván fel sem merül a nevelés erkölcsi vonatkozásainak ilyen értékelése.

– Történetedben nagyon szimpatikus figuraként lépett színre a hivatalnok és az állatorvos!

– Gondolod, hogy ilyenek nincsenek?

– Hogyne volnának! Én is találkoztam olyan felnőttekkel, akik úgy, vagy legalábbis majdnem úgy reagálnak az „idegen" gyermek problémáira, mint saját gyermekükére! Néha még helyesebben! A tanácsi tisztviselő, az állatorvos hatása nemcsak az adott helyzet helyes megoldásában volt példamutató, hanem azért is, mert szerepüket összekapcsolták más, értékes nevelőtevékenységgel. Például a tisztviselő a telek használatának engedélyét a telek rendben tartásának feltételéhez kötötte. Az állatorvos nemcsak felvilágosított, beoltotta a kutyát, példát mutatott az önzetlen segítésre, hanem önállóságra is nevelt, amikor a gyerekekkel intéztette el az adó befizetésével kapcsolatos adminisztratív teendőket. Ezek az emberek fogják fel helyesen a társadalom felelősségét az ifjúság erkölcsi nevelésében. Tudják, hogy önmaguknak is nevelnek, mikor mások gyermekeit segítik a jó úton való haladásban... S miután ebben úgy látom, egyetértünk, arra kérlek, fejezd be a lakótömb gyermekeinek szabad társulásával kapcsolatos mondanivalódat, mert úgy érzem, az eddigiekkel valamilyen kevésbé ártatlan jellegű életképet készítettél elő!

– Jól sejtetted!... Nos, hallgasd!

VI

HALÁLFEJESEK

Az említett lakótömbnek volt egy másik „illegális" gyermekszervezete is. Jelvényük után Halálfejeseknek hívták őket. Ebben a csapatban a legfiatalabb is nyolcadikos volt már. Találkozóikat az egyik üres telken vagy valamelyik „szülőtlen" lakásban tartották. Most Gazsiék lakásán gyülekeztek, mert Gazsi apja túlórázott, anyja rokoni látogatásra ment, bátyja pedig udvarolni.

Elsőnek Tojás érkezett a találkozóra.

Tojás alacsony termetű, vékonydongájú, csupa ideg, nyugtalan fiú. Az arcán szétfröccsent sok szeplő miatt hívták pajtásai Tojásnak. Apja vállalati igazgató. Szép, háromszobás lakásuk, autójuk van, rendezett anyagi körülmények között élnek.

Tojás mégis szerencsétlennek érezte magát, mert nővérén kívül még egy erélyes nagymama is élt a nagy lakásban, és így képtelen volt „szülőtlen" lakássá nyilvánítani otthonát. Hozzá sohasem mehettek fel a Halálfejesek, és Tojás attól rettegett, hogy emiatt egyszer kigolyózzák a titkos csapatból. Úgy érezte, ezt nem tudná elviselni. Különösen most, amikor olyan sokat edz otthon is!

Naponta többször nézegeti magát a tükörben, és úgy látja, hogy izmai dagadnak. Szüksége is van erre, mert eddig ő volt a leggyengébb a csapatban. Lehet, hogy mától kezdve már nem, mert ma lesz a nagy mérkőzés, melynek során Tojás egy fokkal feljebb szeretne rukkolni a ranglistán!...

– Ma ki lesz a bíró, Gazsa?

– Én leszek, mert a vezér csak később jön.

– De kár, hogy nem látja ezt a bunyót!... Irtó izgulok!

– Ne izgulj, Tojás! Tudod, mire vigyázz? Az orrodra! Mert ha elered az orrod vére, azonnal le kell állítanom a mérkőzést, és vesztettél! A bal öklödet tartsd mindig az orrod előtt!

– Én balkezes vagyok!

– Hát akkor a jobbat!... És ugrálj! Mozogj állandóan!

– Tudom, hogy ugrálni kell! Láttam a múltkor, mikor apuval a Sportcsarnokban voltunk.

– Nyertetek?

– Ötven forintot tett apu, de elvesztette.

– Jó ötlet volt tőled, Tojás, hogy elmesélted ezt a sportfogadási dolgot. Azóta sokkal érdekesebbek a mérkőzéseink!... Én ma két forintot teszek rád!

– Gondolod, hogy nyerek?

– Aha!... A legutóbbi edzésen észrevettem, hogy erősödnek az ütéseid. Izmosodsz, Tojás!

– Ugye?... Tudod, mitől? Apu hozott nekem egy izomerősítőt az NDK-ból! Egy rugós szerkezetet, amit ki kell feszíteni. Már tízszer tudom egymás után!

– De jó neked, Tojás! Tele vagytok pénzzel. Mindent megkapsz, amit kívánsz!

– Neked is van pénzed, Gazsa!

– Van hát!... De honnan? Nem úgy kapom, mint te! Hetenként négyszer kuglit állítok a tekepályán ötforintos órabérért!

– Mit akarsz? Ez heti 60 forint! Egy hónapban több mint 200 forint!

– Igen... Összejön annyi, de nekem nincs zsebpénzem, mint neked. Aztán magam veszem a tízórait, a csokit, a cigit, meg mindent, és ráadásul jön a karácsony!

– Örülj neki! Legalább kapsz valamit!

– Olyasmit kapok, amit karácsony nélkül is megvennének az öregek! Fehérneműt, ruhafélét... Nálunk sokkal kevesebbet keresnek az öregek, mint nálatok, és nekem takarékoskodni kell!

– Mire spórolsz?

– Karácsonyra!... Anyunak már megvettem a nylonharisnyát. Külföldi!... Eldugtam a sufniba. A faternak egy pár bőrkesztyűt akarok venni 120-ért a Lajos bácsitól. Ötvenet már le is adtam neki előlegnek. A bátyámnak...

– Miért kényezteted el annyira az öregeket? Tavaly még úgy elkalapált a faterod, hogy az orrod vére is elindult!

– Az már régen volt, Tojás!

– Emlékszem, mennyire gyűlölted akkor az öreget! Már elfelejtetted?

– Nem felejtettem el, de... Ezt te aligha érted meg!... Szóval, a nyáron elvitt magával oda, ahol dolgozik.

– Cukrász az öreg, igaz?... Irtó klassz foglalkozás lehet az! Annyi csokit, sütit kajál, amennyit akar!

– Ha megfizeti!... Régebben azzal gyanúsítottam az öreget, hogy csak megjátssza magát, amikor annyira adja itthon a fáradtat! Most már tudom, miért kap a fizetése mellé külön „meleg-díjat"!

– Az mi?

– Állati nagy hőségben melózik!... Majd megsültem ott, pedig én csak néztem! Ő meg gyúrta a tésztákat, és közben állandóan figyelte, hogy a kemencében melyik tálcán sültek már meg a sütemények. Aztán a forró kemencéből lapáttal szedte ki a süteményeket... Nem csodálom már, hogy a lábára panaszkodik az öreg. Végigállja az egész műszakot abban a pokoli hőségben! Szóval nehezen keresi meg a fater azt a kis dohányt. Nem is akarja, hogy cukrász legyek!

– Hát mi leszel?

– Autókarosszéria javító szeretnék lenni. Ehhez nem kell középiskolát végezni!... Utálom a tanulást.

– Én is, de a szüleim mindenáron szakközépiskolába akarnak benyomni!

– Hát neked nem is való a meló, Tojás!...

– Csengettek!

– Úgy látszik, jönnek a srácok! Vedd elő a mezeket!...

– Ki az?

– Bunyó! – hangzott az ajtó mögül.

A jelszóra Gazsa ajtót nyitott a két fiúnak, majd az edzéshez kezdtek. Egyforma mezük volt, hogy ezzel is kifejezzék: egy csapatba tartoznak.

Az edzés abból állt, hogy utánozták a felnőtt ökölvívók bemelegítő mozdulatait. Szökdellve himbálták testüket, és időnként nagyot ütöttek a levegőbe. Amikor együtt volt a csapat, Gazsa széttolta a bútorokat, felírta a fogadásokat, és összeszedte a pénzt.

A mérkőzés hárommenetes volt. Két percig tartott egy-egy menet. A köztük levő kétperces pihenő csak arra volt elég, hogy kissé lelassuljon az ökölvívók szuszogása. Mint a nagyoknál, itt is volt edző egy törülközővel, aki taktikai tanácsokkal látta el a mérkőzőket.

Tojás ellenfele Malac volt. Semmiben sem hasonlított malachoz, mert elnevezése óta megnyúlt, lesoványodott. A csúfnév azonban rajtamaradt, mintegy jelezve azt, hogy nem feltétlenül rosszindulatú gúnyolódás rejtőzik a csúfnevek mögött.

A mérkőzés teljesen nyíltnak látszott, hiszen Malac hosszabb karjaival Tojás erősebb izomzata állt szemben. Az első menetben nem is lehetett megállapítani lényeges különbséget a boxolók között. Gazsa kijelentette, hogy döntetlen. A csapat belenyugodott.

A második menetben Tojás erősített, védekezésre kényszerítette Malacot. Igaz, hogy nem volt tiszta ütése egyiknek sem, de a támadás, a harciasság a Halálfejesek szemében vitathatatlanul Tojás javára döntötte el a menetet.

A harmadik menetben Malac erősített. Tojás egy közelharc alkalmával lefogta Malac hosszú karjait. Gazsa szétválasztotta őket, és megintette Tojást.

A mérkőzés utolsó percében Tojás jól sikerült ütése teljesen „ült" Malac orrán, és piros vér cseppent a parkettra.

Hiába akart Malac újra támadni, mit sem törődve a vérrel, Gazsa szétválasztotta őket, és szabályuk értelmében leállította a mérkőzést. Középre vezette az ellenfeleket, és felemelte Tojás egyik karját.

Tojás fogadói tomboltak örömükben. Malac drukkerei pedig fütyültek, tiltakoztak. Gazsa nem sokat törődött a tiltakozással, hanem az előre odakészített mentőládából vattát vett elő, és betömte Malac orrát. Azután feltörölte a vércseppeket, és a még mindig veszekedő csapatra szólt:

– Csend legyen! Vissza a helyére mindent!

A parancs második részét azonnal teljesítették, de a vita tovább folyt. Gazsa elővette az írott „alapszabályt", melyet minden fiú aláírt annak idején, és felolvasta nekik:

– „Ha valamelyik ökölvívónak vérzik az orra, le kell állítani a mérkőzést, mert az orrvérzés kiütésnek számít!" Aláírtátok? Mese nincs! Malac vesztett, és Tojás egy hellyel előbbre került a ranglistán!...

*

– Ne haragudj, hogy félbeszakítalak! Annyi érdekes, fontos motívum került felszínre, hogy nem állhatom meg közbeszólás nélkül. Annál is inkább, mert szerintem kiemelésre méltó típusok kerültek a történetbe.

– Gazsira gondolsz?

– A pozitív típusok szempontjából elsősorban Gazsira és apjára, az ő kapcsolatuk fordulópontjára, melynek következménye a gyermeknél igen értékes tulajdonságok kifejlődéséhez vezetett... Nagyon helyesen cselekedett az apa, amikor elvitte munkahelyére a fiát, aki így saját szemével győződhetett meg arról, milyen nehéz munka eredménye az a fizetés, amit eddig csak a borítékból ismert. A munka közvetlen szemlélete és megértése a helyes munkaerkölcs kialakítása szempontjából is lényeges. A munkával szerzett pénz megbecsülése, a szülőben a dolgozó ember felismerése, az iránta táplált őszinte elismerés a szocialista erkölcs legfontosabb jellemvonásai közé tartozik. Tartalommal tölti meg a szülők, a felnőttek iránti tiszteletről szóló erkölcsi követelés megunt szólamait, s ugyanakkor a jövő társadalma számára a munkát becsülő ifjút formál. Nyilván az ilyen nevelés, az ilyen családi légkör fejleszti ki a gyermekben azt a másik, nagyon szép erkölcsi jellemvonást, hogy tudatosan törekszik szüleinek megajándékozására. Ebben az esetben nem is a kapott zsebpénz, hanem saját munkája révén szerzett pénz megtakarításával. Örömmel igazollak téged, mert én is ismerek számos gyermeket, aki a hulladékgyűjtéssel, nyári munkával szerzett pénzen szüleinek is vesz ajándékot. Az ilyen típusú családi nevelést tartom erkölcsileg szilárdan megalapozottnak, korszerűnek, és bizony szívesen ajánlanám a történetedben szereplő Tojás szüleinek – no persze, ha az ilyen szülők vennének annyi fáradságot, hogy évenként legalább egyszer bejönnének az iskolába az osztályfőnökhöz egy kis beszélgetésre.

– Remélem, tisztában vagy azzal, hogy kényes pedagógiai probléma feszegetésébe kezdtél az utóbbi megjegyzéseddel!?

– Természetesen... Sokan látják azt, amit én, de oko-

sabbnak vélik, ha lenyelik véleményüket! Szólj igazat, betörik a...

– No, ott azért már nem tartunk!... Kísértetek még vannak, akik személyi használatra alkalmazott elvekkel, a burkolt és nyílt erőszak huhogásával itt-ott némelykor megfélemlítenek, megalkuvásra késztetnek, de manapság egyre ritkábban követhetik tettek az ilyen huhogást! A magas beosztású emberek részéről inkább időhiányból fakadó nemtörődömséget, meggondolatlan nagyvonalúságot tapasztal a pedagógus a gyermek iránt, mint a pedagógus megfélemlítésének szándékát. Én például tavaly őszintén megmondtam a véleményemet az egyik magas beosztásban dolgozó anyukának a fiáról, és nemhogy megsértődött volna, hanem megköszönte!

– Mi volt a probléma?

– A munkaerkölcs, a jó közösségi magatartás. Talán be sem jött volna a mama, ha írásban nem hívom, annyira nem tudta, hogy milyen változáson ment át a fia. Majd elájult, mikor megrajzoltam előtte a gyerek jellemfejlődésének akkori portréját!... Képzeld el, mindkét szülő magas pozícióban, elismerten jól dolgozik, életszínvonaluk az átlagnál jóval magasabb. Mindketten rendszeresen túldolgozzák a hivatalos munkaidőt, erősen túlterheltek a munkahelyükön, és hittel, lelkesedéssel dolgoznak. Régen az elnyomottakhoz, ma az uralkodó osztályhoz, s annak is – megérdemelten – a vezető rétegéhez tartoznak. Ahhoz a típushoz, akik már nem is tudják, de nem is akarják szétválasztani a hivatali és a társadalmi munkát. Nos, ezeknek a szülőknek a gyermeke tüntetően kivonta magát az úttörőmozgalom életéből, „véletlenül" otthon felejtette a vörös nyakkendőjét, gúnyos megjegyzéseivel kellemetlenkedni kezdett a világnézeti nevelés alkalmi megnyilvánulásai során. Rájöttem, hogy írásbeli házi feladatait többnyire az iskolában másolja, egyre

kevesebbet tanul, leszólja, stréberezi a szorgalmasakat, és előkelő unalommal palástolt passzivitásával tüntet a tanítási órákon. A botrány akkor pattant ki, amikor az őrsvezetője valamiért felelősségre vonta, és a gyerek az apjával, az apja hatalmával fenyegette meg az őrsvezetőt, aki persze nem ijedt meg, hanem szólt nekem... Beszéltem a mamával, akinek fogalma sem volt arról, hogy a gyermeke kétarcúvá lett!... Ő csak azt az arcát ismerte, amellyel vita nélkül mindent végighallgat, mindent megígér, és megköszöni a sűrűn kért és kapott zsebpénzeket... „Higgye el tanár úr – mondta – mi mindig csak a munkára, a jóra, szerénységre, becsületességre neveltük a fiunkat. Mi mindent megadtunk neki, mert arra gondoltunk, hogy nekünk milyen mostoha, nélkülözésekkel teli gyermekkorunk volt. Azt akarjuk, hogy ő ne ismerje a nélkülözést, hogy boldog gyermekkora legyen! Nem értem, hogy történhetett Ferinél ez a hirtelen pálfordulás!?"

– Ha jól sejtem, nem is olyan hirtelen történt!?

– Nem bizony!... A mama e beszélgetés után sűrűn felkeresett telefonon és személyesen. Közös erővel sikerült felderíteni az okokat. Nem akarlak untatni az ügy fejtegetésével, csak néhány motívumot emelek ki. A gyerek mindent jóllakásig kapott otthon. Ez önmagában nem lett volna baj – hiszen valamennyiünknek célja, hogy jólétben éljen –, de mindent feltétel nélkül kapott, függetlenül attól, hogy ő mit adott – magatartásban, munkában. Az anyagi jólétben való dúskálás lehetőségét a „teljesítménytől" egészen függetleníteni még a családi nevelés keretei között sem lehet káros következmények nélkül. A „valamit valamiért" elvet a gyermeknevelésben sem lehet teljesen elvetni. Ennek a helytelen túlhalmozásnak az eredménye az lett, hogy minél többet kapott, annál kevésbé becsülte a kapottakat. Súlyosbította a helyzetet, hogy otthon a szüleit alig látta

dolgozni – bejárónőt tartottak –, munkahelyi munkájukat sem ismerte. Prédikációt ugyan hallott tőlük, de ez úgy úszott el a feje felett, mint a cigarettafüst... A szülőknek a múltban elszenvedett nyomorúsága, üldözése, szenvedése, a felszabadulás utáni küzdelmeik és helytállásuk glorifikálása, példaként a gyermek elé állítása a túlságosan gyakori visszaemlékezések során – elszürkült, megkopott frázisokká laposodott a gyermekben. Egy idő után már „a könyökén jött ki" az unalmas prédikáció! Ritkábban, az adott körülményekhez természetesen kapcsolódva, változatos formában kell a példákkal is hatni, hogy eredményt érjünk el... Az említett helyzetben a fiú megunta a túlhalmozást mind az anyagi ellátottságban, mind az egyhangú, formális nevelésben, ami kiölt belőle minden ambíciót. Feri semmi sem akart lenni akkor, amikor pedig az egyik osztálytársa hajóskapitány, a másik régész, a harmadik űrhajós, hadvezér, gépészmérnök, autószerelő stb. akart lenni... Az úttörők őrsi közösségének szórakozásai ötödikes korára „gyerekes hülyeségnek" tűntek a szemében, és az imponált neki, aki valamiben ellentmondott. Megpróbálta ő is. Erősödött benne a dac, a felülről jövő akarattal való szembeszegülés. Az egyik „beköpésén" nevettek a gyerekek. Attól kezdve még erősebb lett benne az inger, hogy szellemeskedjen a tanítási órákon. Tetszett neki a népszerűség. Nem vette észre, hogy eszközzé vált néhány gyerek számára, akik szerint „Ferinek úgy sem lehet semmi baja, mert a szülei..." A fogalmak Feriben lassan átalakultak: Vörösnyakkendő = nyakkendő!... Munka, tanulás = stréberség!... Hősiesség = szembehelyezkedés azzal, ami van! Ismered az ilyen folyamatot?

– Tartalmuktól megfosztott formák, üres edények!

– Elég nehéz volt megállítani Ferit ezen az úton. Különkülön, azt hiszem, sem a szülőknek, sem nekem nem sike-

rült volna, de így, közös és azonos pedagógiai vonalvezetésünknek, következetességünknek meglett az eredménye.

– Meddig?

– Te is tudod, hogy a nevelés folyamat, sohasem lezárt, befejezett. Az eredménye sem az. Egész életünkben változunk. Azt mondta nekem egy orvos ismerősöm, hogy néhány év alatt az ember egész szervezete kicserélődik, testem egyik sejtje sem ugyanaz, mint öt évvel azelőtt. Mégis, fő vonásokban azonos vagyok a régebbi énemmel. Nos, úgy gondolom, az erkölcsi arculat alakulásával is így van az ember. Fő vonásai bevésődnek a gyermek- és ifjúkorban, s mint ahogy a kamaszkor utáni arc jellegzetességei végigkísérnek bennünket az öregkorig, valahogy úgy kísérnek bennünket az ifjúkorban kialakuló jellemünk főbb vonásai a felnőttkorban. Minél mélyebbek ezek a jellemvonások, annál nehezebben változnak. Ezért kell oly nagy gondot fordítani éppen az ifjúság erkölcsi nevelésére.

– Ne haragudj, hogy megzavarlak, de egy példával szeretném illusztrálni, mennyire fontos, hogy milyen nyomokat vésünk a gyermek lelkébe. Egyik nyolcadikos tanítványom otthoni helyzetével kapcsolatban elmondta, hogy nagyon bántja, hogy olyan sokat kell otthon dolgoznia. Anyja gyakran van kórházban. Beteg a szíve. Neki kell otthon mindent csinálnia. Bevásárlás, reggeli, vacsora, sok esetben még az ebéd készítése is rá hárul. Ezenkívül – mert anyja házmester – takarítás, szemetelés, a lépcsőház felmosása. Utána nincs már kedve tanulni. Apjától több esetben úgy kikapott, hogy emiatt nem tudott iskolába jönni. Soha nem kap tőle egy jó szót, és egy szót sem szólhat. Elkeseredésében sokszor úgy érzi, az volna a legjobb, ha elmenne valahova otthonról. De nem tudja, hová?

– A helyes munkaerkölcs kialakításának valóban nem ez a módja. Még a nehéz családi körülmények sem indokolják

a gyermek ilyen intenzív befogását felnőtt munkakörbe! Helyes, ha arra szoktatjuk, neveljük, hogy a család otthoni munkafeladataiból fejlettségi fokának megfelelően rendszeresen ellássa az arányos munkamegosztás révén rá háruló apró munkákat. Legyen felelős reszortja például a tüzelőfelhordás, a zokni és a zsebkendő mosása, könnyebb lakástakarítási feladatok, főzéshez előkészítő munkák, kisebb bevásárlás, háztartási kisgépek kezelése stb. Türelemmel segítsük a gyermeket a feladatok helyes megoldásában, és vegyük észre fejlődését, dicsérjük meg ügyességét, szorgalmát! Az említett példában a feladat: a házmesteri teendők ellátása már meghaladta a gyermek fizikai erejét.

– Adódhatnak ilyen kényszerhelyzetek a családban! Ne felejtsd el, az apa vasutas, aki nem napi nyolcórás, egyenletesen elosztott munkaidőben dolgozik, hanem munkaideje a vonatok menetrendjéhez kapcsolódik.

– Akkor sem alkalmazhat durva pressziót! Szerinted milyen érzések befolyásolják, torzítják ennek a fiúnak a munkaerkölcsét?

– Természetesen mindenfajta munkát hosszú ideig ellenszenvesnek érez.

– Ez az alapérzés pedig súlyos károkat okozhat a munkaerkölcs kialakulásának folyamatában. Helyes szülői magatartás mellett azonban ez a rendkívül nehéz családi helyzet is jól kiaknázható lett volna! A házmesteri munka legnehezebb részét kellett volna csak levenni a gyermekről. A többihez pedig csupán egy kis megértés, türelem, jó szó, dicséret szükséges. És mit kapott? Verést! Mi felnőttek sokszor csodálkozunk, ha a gyermekek, a fiatalok goromba, durva, agresszív megnyilvánulásaival találkozunk. Vajon kiktől látják, hallják a példákat?

– Ha már a durvaságot említetted, megkérdezem, mi a véleményed a Halálfejesek mérkőzéseiről?

– Én az ököljog gyakorlását tartom veszedelmesnek a történetből!

– Csak a felnőttek szórakozhatnak ökölvívó mérkőzések rendezésével, megtekintésével? Csak a felnőttek tombolhatnak egy-egy jól sikerült kiütésen? . . . „A bal egyenes pompásan ült a láthatóan gyengülő, egyébként dicséretes erényekkel mindvégig lelkesen küzdő ökölvívó arcán!" – hallhattad nemegyszer, és láthattad a televízió képernyőjén, hogy a sportriporter igazat mond!

– Igazat? . . . No, ezen vitatkozhatnánk! Az igazság az, hogy az a bal egyenes egyáltalán nem „ült", hanem recscsenve roncsolt, s az izzadt arcon szétmázolt vér sem volt éppen „pompás" látvány! Őszintén szólva, engem mélységesen felháborít, hogy a sportszerűség leple alatt álerkölcs tombol, amelyet milliók szemébe, lelkületébe sugároz a televízió!

– A mérkőzésvezető szigorúan ügyel a szabályokra!

– Szabály ide, szabály oda, a lényeg az, hogy a nagy nyilvánosság előtt ütik, agyba-főbe verik egymást, és a leghatásosabb verekedőt emelvényre állítva dicsőítik! Csodálkozol, ha a gyerekek másnap az osztályban, a folyosókon, az utcán, vagy a „szülőtlen" lakásban ugyanezt a morált, a szabályok által formálisan korlátozott verekedést gyakorolják, testileg-lelkileg felkészülnek az agresszivitásra? Csodálkozol, ha az ilyen propaganda segítségével a gyermeki közösségekben nem a tudás, a jellem, hanem a fizikai erőfölény a tekintély alapja? . . .

– Sportnemzet vagyunk!

– Legalább te ne légy cinikus ebben a kérdésben!

– Hallhattad eleget! E szólam vállalati, valutáris és egyéb kihatásairól is tudsz.

– Eléggé helytelenítem! Akárcsak a televízió néhány műsorát!

– Mire gondolsz?...

– Emlékszel a televízió 1965. évi nőnapi műsorára? Amerikai filmburleszk-összeállítás volt vasárnap. Másnap, de még kedden is alig lehetett fékezni a fiúkat a tantermekben, a folyosókon! Annyira mélyen magukba szívták a burleszk tömény cselekménykivonatát, hogy nem tudtak utánzási kényszerük felett uralkodni. Cibálták, püfölték egymást „játékból". Az egész folyosó zsongott a film „zenei" aláfestését tarkító torz hangutánzások majmolásától. A hangutánzások vége mindig ez volt: Pannng! Ilyenkor a felemelt kar leütött. Fejre, vállra, ahogy a helyzetből adódott. A szenvedő alanyok, a sértett felek spontán visszaütöttek, s az ügyeletes tanárok nem győzték szétszedni a verekedőket! Mi szükség van ilyen filmekre?

– Hazai filmgyártásunkat szerencsére nem vádolhatod ebben a vonatkozásban. Az illetékesek már rég felismerték, hogy mérhetetlenül nagy károkat okozhatnak ilyesmivel az ifjúság erkölcsi nevelésében. Nyugaton vajmi keveset törődnek a filmgyártók alkotásaik nevelő hatásával, tehát ott tovább torzult az eredetileg szórakoztató célzattal létrejött burleszkmotívumok kiemelése, átültetése. A képtelen püfölések játékosságából képtelen verekedések és lövöldözések gengszterizmusa lett, a játékos forma veszedelmes tartalommal telítődött. Ideállá magasztosították a mindenen és mindenkin keresztülgázoló fenegyereket. Ez valóban veszedelmes folyamat, de az említett burleszk-összeállítás messze van ettől!

– Tévedsz!... Az ártatlannak látszó, de veszedelmes tendenciák a gyermekre gyakorolt hatásukban már konkrétan megmutatkoztak. Az amerikai burleszkfilmekből csak a szüntelen „bunyó", az ütések tömege marad a gyermekben, s ami a legsúlyosabb hatás: mindez nevetséges dolog! Üss! – ez a hatás lényege. Mindegy, hogy mivel, mindegy,

hogy mekkorát, csak üss! Nem fontos, mi a következménye, sőt „állati" érdekes az ütéstől zsák módjára eldőlő ember! Pannnng! Máris egy hulla! Ez az igazán érdekes!... Akik ilyen filmet csináltak, lényegében véve igazolták az ütés létjogosultságát, sőt a humor, a helyzetkomikumok tömegével megtűzdelve népszerűsítették az ütést!... Az ütés, a verés, a lövöldözés népszerűsítése, dicsőítése pedig súlyos bűn ifjúságunk, sőt társadalmunk ellen!

– Kétségtelen, hogy mi, felnőttek, többnyire más szemüveggel látjuk az ilyen filmet. Látásunkban a józan ész tárgyilagossága is jelen van: ránk elsősorban a helyzetkomikum ereje hat, és agyunk, érzésvilágunk éppen azt dobálja ki a filmből, ami a gyermekre a legerősebben hat: az ütések tömkelegét. Érezzük, hogy az ütések, lövések túlnyomó többsége öncélú, mint ahogy a rombolások zöme – a ruházat tépése, autó, falak, berendezés rombolása – is az.

– A gyermek azonban nem szűri ki ezeket! Valóságnak fogja fel a képtelen játékot, és ellenállhatatlan vágyat érez az utánzásra! Pannng! Már csattan is a tankönyv, a füzet, a vonalzó, a táska a testvér vagy az osztálytárs fején!... Nekünk minden erőnkkel küzdenünk kell a pillanatnyi ötlet kontroll nélküli végrehajtásának hajlama, az ösztönös, a spontán cselekedetek ilyenféle megnyilvánulása ellen. Nem tűrhetjük el, hogy társadalmunkban egy-egy fiatalember pillanatnyi szeszélyes ötlettel gáncsot vessen a járókelőnek, és társaival azon derüljön, hogy milyen komikus helyzetben vágódik el az ember! Nem akarok olyan társadalomban nyugdíjasként sétálni az utcán, amelyben leverik a fejemről a kalapot, és azon szórakoznak, hogy milyen komikus látvány az autóbusz kereke alatt összelapuló kalap!

– Olyan izzó szenvedéllyel bizonyítod igazadat, hogy éppen ennek következtében esel át a ló másik oldalára!... Szerintem a látomásaid bekövetkezésétől nem kell tarta-

nunk. Sokkal több az olyan gyermek és fiatal, aki felveszi a leesett kalapot, mint az olyan, aki leveri! A televízióban és a mozikban is több az olyan műsor, amelyik nevelően hat az ifjúságra, mint amelyik rombol!... A Tell Vilmos, a Robin Hood, a Tenkes kapitánya és más filmek hősei előtt érzékelhetően eszmei cél lebegett. A hősök ütései, harcai nem öncélúak voltak, hanem hatalmas erkölcsi erő szolgálatában jelentek meg az ifjúság előtt!

– Ez ellen senki sem tiltakozott! Sőt! Egyéb hiányosságaik ellenére is elismerem nevelő hatásukat!

– A burleszktől viszont már műfajánál fogva sem várhatsz mást, mint amit adott!

– De kinek hiányzik ez a rég szemétkosárba került műfaj? Miért kellett feleleveníteni?

– Nem szemétkosárba, hanem múzeumba került, ahonnan elővették, mint a filmtörténet kedves emlékeit. Egyes idősebbek, nyilván – mint ifjúkori emléket – szívesen is látták.

– Én nem! Engem idegesített az a sok összezsúfolt képtelenség és bárgyúság. Úgy éreztem, hogy a rendezők nagyon primitív embernek tartanak engem, a nézőt.

– Azt hiszem, megegyezhetünk abban, hogy az ütés, a verekedés glorifikálása, olcsó eszközként való alkalmazása a népszerűség, a siker érdekében bármilyen művészetben erkölcstelen alapállás. A könnyű műfajokban való alkalmazásuk sem engedhető meg mértéktelenül ma, amikor a mozihálózat és a televízió közvetítésével országos méretű a hatás, és nincs reális lehetőség arra, hogy a gyermekeket a kellő időben „lekapcsoljuk" erről a hatásról. Az intézményes erkölcsi hatás szándékában nálunk differenciált. A televízió mindig jelzi – és igen helyesen –, hogy 14 éven aluliaknak nem ajánlja a műsorát.

– Ez többnyire formalizmus. Arra jó, hogy felhívja a

gyermekek figyelmét, felkeltse érdeklődésüket a műsor iránt!

– A célja persze nem ez! A jelzés nem a gyermekeknek szól, hanem a szülőknek!... A televízió szerkesztősége többet nem tehet! Egyébként is elhamarkodottan, egyoldalúan marasztaltad el a televíziót. Bár rendszeresen nézné ifjúságunk a tévé délutáni műsorát! Hiszen este nyolc óráig szinte kizárólag olyan műsort sugároz, ami helyes irányba neveli, és tanítja a nézőt akár fiatal, akár felnőtt! Szerintem nem a televízióban, nem a gyermekben van a hiba, hanem a családi nevelésben, a családi élet helytelen megszervezésében!

– Hiába beszélsz a szülői értekezleten! A 14 éven aluliaknak nem ajánlott műsort végignézi a 9–14 évesek zöme! Tapasztalatból tudom, hiszen nem egy felmérést, statisztikát készítettem erről! Sőt, ritka az olyan hetedikes, 13 éves, aki nem nézheti meg a 16–18 éven aluliaknak nem ajánlott filmet! Még jó, hogy némelyik moziban legalább formális ellenőrzés van!

– Sajnos sok családban nem veszik elég komolyan ezt a problémát, pedig más vonatkozásban is káros hatása van a késő esti műsorok megtekintésének: például a gyermek másnapi fáradtságában, a teljes megértés hiányának következtében jelentkező ismeretzavarokban stb. Persze sok helyen objektív nehézségek is vannak, hiszen nincs másik szoba, ahol a felnőttek külön megnézhetnék a nekik szánt műsort. Egy kis lemondással azonban ezen is tudnának segíteni a szülők... De hagyjuk ezt a témát, és térjünk vissza a te méltatlankodásod eredeti okára, a sporttal kapcsolatos kifakadásodra! A sportszerűség és az erkölcs párhuzamba állítása egyáltalán nem álerkölcs. A sportszerűség követelménye, szerintem, igen lényeges az ifjúság erkölcsi nevelése szempontjából is. A gyakorlatban, a különböző sporttevé-

kenységek során értékes tartalmat nyerhet az erkölcsi arculat, a jellem portréjában az erőteljesebb vonások kialakulásához ad nagy segítséget.

– A spártai nevelés apostola lettél?

– Szó sincs róla! A spártai erkölcs alapjaiban más, mint amiről én beszélek. Ne térítsd el a vitát!... Te az ökölvívásról általánosítottál az egész sportra, a sportszerűség fogalmára, és megfeledkeztél arról, hogy az ökölvívás csak parányi részterülete a sportnak! Az egyéb nevelő hatások elemzését most mellőzve, csupán a jellemnevelő, erkölcsnemesítő motívumok egy részét emelem ki a sportszerűség szocialista értelmezéséből. A sportoló, versenyző fiatal nem csupán fizikai erőfeszítésre kényszerül, hanem jellembeli képességeinek maximális „erőbedobására" is! Célt tűz maga elé, melynek elérése érdekében fárasztó gyakorlatokat végez, hosszú időn át edz, szívósságát, kitartását és állóképességét, akaraterejét is edzi! Önuralomra, önfegyelemre van szüksége, hogy eredményt érhessen el. Az erkölcsi arculat nem csupán az erkölcsi követelmények *ismeretét* jelenti, hanem még inkább a képességet, a hajlandósággal ötvözött erkölcsi *erőt*. Erőt, amely nélkül passzív, ideiglenesen összeragasztott, gyenge értékrend, rövidéletű, silány vakolat marad az etikai ismeretek összessége. Megbízhatatlan frázishalmazként összeomlik, széthullik az első megpróbáltatáskor. Nem véletlenül hangsúlyoztuk az előző beszélgetéseink során azt, hogy a gyermeknek, ifjúnak gyakorolnia kell az erkölcsöt, annak főbb motívumait. Az erkölcs elemeinek gyakorlásához elengedhetetlenül fontos készség az önfegyelem, a kitartás, az akaraterő. Ezeket a jellembeli tulajdonságokat pedig közvetett módon is erősítenünk kell. Nos, ilyen értelemben a sportolás nem csupán testedzés, hanem jellemedzés is, tehát az erkölcsi nevelésnek egyik igen fontos módszere, eszköze, kerete lehet!

– Én sosem űztem oly mértékben a sportot, mint a mai fiatalok, mégis úgy érzem, szilárdabb erkölcsi alapokat sajátítottam el, mint ők.

– Ezt pontosabban úgy fogalmaznám, hogy a te esetedben másfajta erkölcsi alapelvekre épülő gátlásokat igyekezett megszilárdítani az akkori nevelés. Azt sem merném állítani, hogy a te korosztályod erkölcsi alapjai szilárdabbak, mint a mai ifjúságé! Legfeljebb azt fogadom el, hogy a külsőségekben megnyilvánuló, társadalmi méretekben általános magatartásformák azt a látszatot kelthetik a felületes összehasonlításban, mintha annak a kornak az erkölcse mélyebben és általánosabban átitatta volna annak a kornak a társadalmát, mint mai társadalmunkat a még sem formai, sem tartalmi vonatkozásaikban eléggé ki sem alakult magatartásmódok. Azért hangsúlyozom, hogy látszatról van szó, mert szeretném felhívni a figyelmedet az arra a korra jellemző „álszent" magatartásra. Illő volt abban a korban a vallásos, a valláserkölcsi követelményrendszernek megfelelő, erényes életformát mutatni, de ugyanakkor általános és bevett szokás volt a külső formák nyilvános megtartása mellett – nem is mindig a megkívánt diszkrécióval! – tartalmában, lényegében felrúgni a valláserkölcsi követelményrendszer elsődleges, más és előző vallásokban is meglevő, nem a vallásoktól származó erkölcsi követelményeit. (Embertársad, szüleid tisztelete, a házasság védelme, a lopás, rablás, gyilkosság, paráznaság tilalma stb.)

– Szerintem erősen túlzol! Egyáltalán nem volt általános jelenség például a lopás vagy a paráznaság! Sőt! A valláserkölcsi követelményrendszert a szigorú állami törvények is védték!

– Kár volt az állam törvényeire hivatkoznod, mert ezzel csak újabb bizonyítékokhoz segítettél!... Az igaz, hogy az állam törvényei szigorúan megbüntették Kis János mun-

kanélkülit, ha egy kiló kenyeret lopott Nagy János pékmester üzletéből, de ugyanezt a Nagy Jánost nem büntette a törvény azért, ha nyereségének növelése érdekében rosszabb minőségű kenyeret sütött a lakosság részére, vagy ha Szegény János segédjét éhbérért dolgoztatta. Sőt, az állam Nagy János mellé állt, ha Szegény János hangosabban követelte, hogy kapja meg a megélhetéséhez szükséges bért és megbüntette „társadalomellenes felforgató tevékenységért" a Szegény Jánosokat. Ez általános jelenség volt! Az állam nem tiltotta, hanem védelmezte a burkolt lopást, a társadalmi méretekben szentesített kizsákmányolási formákat!

– Ez már társadalomtudomány! Nem tartozik ide!

– Hát hová?... Csak az esetleges kisszerű egyéni lopások tartoznak az erkölcs témakörébe? A társadalmi méretekben űzött, milliók zsebét kifosztó lopás nem?

– Na, jó! Elfogadom érvelésedet. Egyszerűen nem jutott eszembe ilyen párhuzam...

– De nézzük meg közelebbről a múlt erkölcsének egy másik részét: a paráznaság tilalmának problémáját! Az állam látszólag itt is segített törvényeivel a valláserkölcsnek, de ugyanakkor nemcsak szemet hunyt, hanem engedélyhez kötötte, ellenőriztette és adóztatta a bordélyházakat!... Vajon miféle erkölcsi szilárdságról beszélhetünk az olyan valláserkölcsön nevelkedett, és annak külső magatartásformáit buzgón gyakorló férfiúnál, aki bordélyházi bacchanáliák vagy egyszerű bérszeretkezések után a valláserkölcsöt tiszteletben tartó ember képében rendszeresen járt templomba, pár fillért tett a perselybe, időnként gyónt és áldozott, hogy „lelke tiszta legyen", mert „ki tudja, hátha mégis van valami igazság a pokol-mennyország" mesében!?...

– Én egyáltalán nem helyeseltem soha azt, hogy nyilvánosházak működtek nálunk, és azt tanácsolom, ne foglalkozzunk most a valláserkölcsi követelményrendszernek

elsősorban a felnőttek életében megnyilvánult problémáival. Inkább az ifjúság erkölcsi nevelésében alkalmazott módszereit elemezzük!... Én továbbra is állítom, hogy az erkölcsi nevelésnek a mi időnkben fontos pillére volt a vallás, a hit, és minden, ami ezzel együtt járt. Meggyőződésem, hogy hit nélkül egyetlen társadalomban sem következhet be etikai stabilizáció, s hit nélkül előbb-utóbb csődbe jut a nevelés is!

– De kedves barátom...

– Légy szíves, várd ki a gondolatmenet végét!... Tehát most már túllépve az előbbi vita során alaposan megtépázott érveimen, elismerem, hogy a vakhit mögött a túlvilággal való fenyegetésből származó félelem lapult, és én csak 18 éves koromban értettem meg e mondás igazságát: a jupiteri mennykövekkel való fenyegetődzés nevetségessé válik, ha az egek mozdulatlanok maradnak! De addig hivő voltam. Fokozatosan repedező bizalommal és növekvő kétségekkel terhelve, de hittem, és a hit erőt adott ahhoz, hogy az erkölcsi követelményrendszer legjobb megvalósítására törekedjem. Nem akarom védeni egyik vallást sem, az istenhitet sem, csupán a *hit*et, azt az érzelmi-akarati komplexumot, amely az elmúlt korok pedagógiájának egyik legerősebb bázisa volt. Vallom, hogy hit, vagyis meggyőződés nélkül nincs szilárd erkölcs. Erkölcs nélkül nincs öntudatos rend és fegyelem, az egyénben és a társadalomban anarchikus erők jutnak felszínre, amelyeket csak ideiglenesen tud féken tartani a diktatúra, a pedagógiában pedig a drill!

– Úgy látom, érzékenyen érintettek a valláserkölcsi neveléssel kapcsolatos megjegyzéseim. Nos, közeledni kívánok álláspontodhoz, de közben szeretnélek meggyőzni néhány tévedésedről... Gondolom, elismered, hogy az egyházak mindenkor a vallási nevelés szerves részének tekintették a képzelet szuggesztív és autoszuggesztív befolyásolását!?

– Természetesen! Köztudomású, hogy például ezt a célt

szolgálták a „lelkigyakorlatok" is, ahol valóságos „lelki edzéssel" alakították ki a vallási képzetekre való megfeszített belső figyelést, az érzelmek és a gondolatok összpontosítását. Én sem tagadom, hogy a vallásos nevelés a félelemérzés kialakítására alapozta az erkölcsi gátlások rendszerét.

– Azt is elismerted előzőleg, hogy ez a túlvilágtól való félelemérzés s vele együtt a vallásos hit a kamaszkorban repedezni kezdett benned is, mint mindnyájunkban. Azután, ki hamarabb, ki később, ottmaradtunk a félelemérzéstől megszabadult, hirtelen súlytalanná vált, erkölcsi frázisokkal ugyan még felfújt etikai léggömbökkel, amelyek sorra kipukkantak. Az értelem pedig nem volt felkészítve arra, hogy az erkölcsi követelmények megvalósításához, az erények következetes gyakorlásához önmagában megbízható, aktív ösztönzőerővé válhasson... Nem tagadhatod, hogy a mai gyermek fantáziavilága lényegesen korábban és lényegesen nagyobb mennyiségű tudományos-technikai képzetekkel telítődik, mint az előző korokban, s ezeknek gyors felhalmozódása sokkal hamarabb összetörné a félelemérzés talajára épült valláserkölcsi gátakat. Sokkal korszerűbb és ésszerűbb olyan erkölcsi követelményeket felállítanunk, sőt bizonyos esetekben olyan erkölcsi gátlásokat is kialakítanunk, melyek nem a félelemre, hanem az értelemre épülnek, tehát egész életre szólóan megbízhatók és szilárdak, mert nem a ködös misztika homálya, hanem a tiszta logika fénye világítja be őket kialakulásuk és működésük egész időtartama alatt. Az emberiség – illetve témánkra szorítkozva az ifjúság, a gyermek – érzelmeinek és gondolatainak összpontosítását, megfeszített belső figyelmét nem a vallásos képzetekben való elmerülésre kell irányítanunk, hanem önmaga és a társadalom, az egész emberiség érdekében a valóságos világ dolgaira. Ezzel csalódásait is csökkentjük.

– Az embernek ki kell bírnia a csalódásait! Nem nevel-

hetünk „nebáncsvirágokat", akik a legkisebb csalódásra összeroppannak, boldogtalanok lesznek. A fiatalnak ugyanúgy, mint a felnőttnek, tudnia kell, hogy a boldogság és a boldogtalanság egyenlő mértékben tartozik az élethez, és az embernek készen kell állnia mindenkor arra, hogy bármelyik érzést befogadja, elviselje, anélkül hogy egyensúlya felborulna. Ez hozzátartozik az élet normális kegyetlenségéhez. Bele kell kalkulálnunk sorsunkba a megpróbáltatások gyötrelmét is, és az arra való képesség erejét, hogy ezeken kellő elszántsággal átgázoljunk.

– Ez az általad „normális kegyetlenségnek" fogalmazott sorscsapás kicsiben és nagyban egyáltalán nem normális, mint ahogyan semmiféle kegyetlenség nem normális! Rossz íze van ennek a szónak. Akaratlanul is Pászthory Walter „atya" jutott az eszembe, akinek a megpróbáltatások elviselésére irányuló – és tragikus következményekkel járt – pedagógiai módszereit a közvélemény és a bíróság egyaránt elítélte. Egy pillanatig sem állítom, hogy „nebáncsvirágokat" kell nevelnünk, de hangsúlyozom, hogy a felnőtteknek: pedagógusoknak, szülőknek, az egész társadalomnak csak humánus erkölcsi alapról lehet kiindulnia az ifjúság nevelésében; tehát törekvéseit az jellemezheti, hogy minél kevesebb csalódás, minél kevesebb törés és buktató, minél kevesebb fájdalom és szenvedés álljon gyermekeink előtt, illetve minél több szeretet, megértés, segítőkészség irányuljon felé jük. A csalódás, a sorscsapás, a szenvedés nem normális jelenségei az életnek, s nyilván az ezeken való „átgázoló"-készség kialakítása sem lehet a mi nevelésünk fő célja. A kegyetlenség és a gázolás rideg, könyörtelen, agresszív tartalmú fogalmak, melyeknek nincs helyük a békés építőmunkára felkészítő szocialista pedagógiában. Ne is boncolgassuk tovább e problémát, túlságosan messzire vinne bennünket témánktól... A hitre vonatkozó álláspontoddal oly

módon értek egyet, hogy én nem vallásos hitre gondolok, mikor ezt a szót használom. Elismerem azt, hogy a tudományos világnézet kialakításának folyamatából mellőztük, illetve elhanyagoltuk az új társadalmi rend igazságaiban való hit követelményét. Általában megelégedtünk azzal, hogy gyermekeink fejlettségi fokuknak megfelelő szinten értik az igazságot, a materialista világnézetnek megfelelően látják az összefüggéseket, s dialektikusan kezdenek gondolkodni, de nem törődtünk eleget azzal, hogy az ismeret párosul-e meggyőződéssel, magukévá teszik-e azt, amit mondanak.

– A hit erejével kellene hatnia a szocialista erkölcs minden tételének!

– Csakhogy ez másféle hit, mint az általad oly sokszor hangsúlyozott vallásos hit! Ehhez a hithez, meggyőződéshez az értelem fényében jut el az ifjúság! Nem készen kapja – kinyilatkoztatás és egyéb szemfényvesztő, felülről jövő parancs formájában –, hanem a tudományok alapjainak elsajátítása során összefüggéseiben is megérti az igazságot, és így hiszi el! Az ilyen származású hit, illetve meggyőződés ellen nincs semmi kifogásom, sőt...

– Végeredményben te is azt vallod, hogy a hit erősebbé teszi az ismeretet!?

– Természetesen! Csak éppen szívesebben használom a meggyőződés szót! A tudás és a meggyőződés között ugyanis nem szerepel szükségképpen minden körülmények között egyenlőségjel. Ha te megtanulod és „betéve tudod" a „Materialista világnézet" című könyvet, ez nem jelenti szükségképpen azt is, hogy ez a „tudás" valódi, azaz meggyőződéseddé is vált mindaz az ismeret, melyet agyadban elraktároztál és szavakban kifejezve vissza tudsz adni! A szó és a tett kettősségének lehetősége teljesen nyílt; nem lettél szükségképpen materialistává. Akkor lesz „tudásod" igazi tudás, ha megérted és felfogod az igazságot, hiszel benne, meg-

győződéseddé válva világnézeted része lesz. A hit, illetve meggyőződés, mint pedagógiai követelmény, ne megelőzze, hanem az ismeretszerzés folyamatában az ismerettel párhuzamosan kialakulva, betetőzze azt.

– Talán éppen ez a gondolat fékezi a szocialista nevelésügy irányítóit az erkölcstan-tankönyv kiadásában és az ilyen jellegű tanítási óra bevezetésében. Nem is alaptalanul attól tartanak, hogy a régi hittanórák helyét újabb, de ugyancsak hittanóra jellegű tanítási óra foglalná el, s a tanulók és tanárok kezében a szocialista erkölcstan is megmerevedett dogmák gyűjteményévé válna. Márpedig a dogmatizmus vádját senki sem akarja magára zúdítani az illetékes irányítók közül. Szerintem azonban még mindig eredményesebb lenne az erkölcsi nevelés érdekében az ilyen dogmatikus szocialista erkölcstan tanítása is, mint a jelenlegi szétfolyó, kötetlen és rendszertelen erkölcsi nevelés.

– Nem értek veled egyet, mert szerintem az erkölcstan tanítása nem eredményez szükségképpen dogmatizmust. Kétségtelen, hogy felmerülne a dogmatizmus veszélye, hiszen a tételes erkölcstan dogmatikus erkölcstanná válhatna a helytelen alkalmazás során. A dogmatizmus pedig nemcsak általában, hanem egy-egy részterületen belül is lelassítja, megállítja, sőt visszafelé fordíthatja a fejlődést. Ennek a veszélynek kikerülése végett is hangsúlyoztam már előzőleg, hogy ismeretekre, az értelemre kell épülnie a meggyőződésnek. Ezt nemcsak általában mondtam, hanem az erkölcsi követelményrendszer elsajátíttatásának módszerére is.

Az erkölcstan pedagógiai alkalmazását, illetve az erkölcsnek az iskolai nevelésben való kötöttebb, kiemeltebb felhasználását egyre jobban igényli a társadalom. Az iskolának az élethez való közelítése megköveteli, hogy már az általános iskolában legyen erkölcstan. Ennek feladatát illetően hivatkozom Huszár Tibor, az „Erkölcs és társadalom"

című munkájára. Ebben az etika feladatait körvonalazva lényegében véve a nevelésügy számára is megjelöli az erkölcstan feladatait, s megállapítja, hogy annak marxista módszere a szocializmus építésének, valóságos társadalmi viszonyainak lényegéből fakadó tipikus magatartásformák felvázolása, lebontása, konkretizálása, amely mindig szem előtt tartja azt, hogy az emberek a szocializmus építése közben milyen ellentmondásokat, milyen érdekeket és szükségleteket termelnek ki a szüntelenül változó feltételek között, milyen irányban halad a társadalomépítő tevékenység.

– Ez azt is jelentené, hogy az etikai tankönyveket legalább ötévenként cserélni, korszerűsíteni kellene!

– A többi tankönyvet is cseréltük elég sűrűn, s gondolom, hogy az iskolareform új tankönyvei sem azzal a szándékkal készültek, hogy húsz évig lesznek forgalomban! A szüntelenül változó élet, a fejlődés igényei megkövetelik azt, hogy a művelődésügy is rugalmasan alkalmazkodjék, s ne merevedjék meg semmilyen vonatkozásban. Összegezve tehát, hittanra emlékeztető, dogmatikus szellemű erkölcstanra még átmenetileg sincs szükség, viszont egyre nélkülözhetetlenebbé válik a hatékonyabb erkölcsi nevelésre törekvő szocialista pedagógia gyakorlatában az előbbiekben vázolt elvi alapokra épülő szocialista erkölcstan bevezetése nemcsak a középiskolákban, hanem az általános iskolákban is.

– E meglehetősen fárasztó beszélgetés után helyes lenne, ha visszatérnél a Halálfejes banda történetére. Az elmondott életképen kívül tudsz róluk még valamit?

– Nem sokat, de jellemzőt!... Egy ideig kiélték magukat az ökölvívó mérkőzések szervezésével, azután lazult közöttük a kapcsolat. Hol szűkült, hol tágult a kör, új figurák jelentek meg a társaságban... Egy véletlenül kihallgatott beszélgetésük azonban arra utal, hogy a csapat egy része valóban bandává kezdett átalakulni.

VII

KÉNYES TÉMÁK

– Tudod, mi újság? – kérdezte Tojás Malacot. – Új nő van a cukiban!

– És az öreglány?

– Elhelyezték vagy nyugdíjazták, nem tudom... A lényeg az, hogy egy csini baba került a helyébe!

– És ezt csak most mondod?

– Én sem tudtam eddig!... Onnan tudom, hogy Póker és haverjai tegnap este megpróbáltak pimaszkodni vele!

– Könnyű nekik!... Pókernak már személyi igazolványa is van!

– És hogy zsugázik... tele van dohánnyal!

– Ő mesélte el?

– Nem!... Pettyes!

– Ő is ott volt?

– Igen!... Póker és haverjai este beültek a kis cukiba és kivárták a zárórát... Már nem volt ott senki! Akkor Póker odakönyökölt a pultra, és elkezdte fűzni a nőt, hogy ilyen csini baba, meg olyan klassz nőci, szóval, hogy harap rá!

– És a nő?

– A nő ugrándozott, hogy rendőrt hív, ha nem hagyja abba a huligánkodást. Póker meg ráijesztett, hogy amíg rendőrért megy, addig ők kirabolják a cukit! Legjobb lesz, ha elmegy vele! Nem fogja megbánni, mert van nála dohány bőven!

– Irtó izgalmas! Tovább!

– A többiek meg röhögtek ezalatt.

– Állati jó lehetett! Aztán?

– A nő egyre hangosabban fenyegetőzött, ahogy Póker tolakodóbbá vált, így aztán Pettyesék megijedtek, és olajra léptek, mert attól féltek, hogy benyit valaki, és elkapják őket is!

– És Póker? Ő is begazolt?

– Csak akkor, amikor látta, hogy a többiek meglépnek!

– Szóval a nagy Póker is lelépett!

– Na hallod? Egyedül mit tud csinálni, ha a nő nem akarja! Meg hátha van palija is a nőnek, aki érte jön este!

– Szóval: almás?

– Még nem biztos!... Pettyes mondta, hogy Póker beszervezte őket, lessék ki, van-e palija a nőnek, és merre megy! Ha nincs, akkor majd az utcán akarja valahogy elkapni a nőt. Sötétben! A lámpa nem probléma!

– Röhögnék, ha őt kapná el valaki!

– Könnyen meglehet!

– Én nem mernék ilyesmibe belemenni!

– Be sem fogadnának téged ilyen buliba! Engem bevettek! Pettyesnek meg a többieknek fejenként két üveg sört ígért Póker, meg klassz képeket!

– Meztelen nőket?

– Meg mást is! Olyant, amin mindent lehet látni!

– Hogy adja darabját Póker?

– Még nem tudom, de biztos, hogy egy tízesen alul nem!

– Jó lenne venni tőle egyet!

– Nekem van, de csak egy pucér nő.

– Nekem csak olyan sztárok vannak, amiket a trafikban lehet kapni. Tudod! Bardó meg a többi!

– Olyan minden óvodásnak van!...

*

– Szóval ide vezetett az ököljog gyakorlására való felkészülés? A Halálfejesek galerivá, garázdálkodó huligánok bandájává züllöttek!

– Én is elítélem ezt a bandát, csak nem egyetlen okból, az ökölvívásból származtatom a gyerekes csoportosulás bandává züllését. Azt is látom, hogy a Halálfejesek közül Gazsi és a többi rendesebb gyerek kimaradt, amikor új, veszedelmes elemek kerültek a csapatba. Tojás, Malac és Pettyes még nem huligánok, de Póker hatására lehetséges, hogy azzá válnak.

– Nagyon elnéző vagy velük!... Vajon, minek neveznéd azt az ifjút, aki csúzlival szétlövi a lakásod előtti utcai lámpát, és segít Pókernak abban, hogy lányodat megtámadja a sötét utcán?... Póker és a hozzá hasonló galerivezérek tudnának-e garázdálkodni, ha nem támogatná őket néhány félig-huligán?... Jól mondja a német nyelv az ilyen ifjakra: „halbstarke", félig-erős! Erőszakosságaikhoz az erőt és a bátorságot a mögöttük álló bandától kapják. Önmagukban, egyedül gyávák, meghunyászkodók, de ha banda áll mögöttük, fölényesek és garázdák. Tojás és Pettyes pedig vállalkoztak arra, hogy Pókert támogassák, tehát ők is huligánok, a fiatalkorúak bírósága elé való garázda csirkefogók!... Éreztem ezt a veszélyt már akkor, amikor még csak ártatlannak látszó, sportszerű ökölvívó mérkőzéseket rendeztek! Az egyik durvaság, gorombaság összefügg a másikkal; a gyerekes verekedés a későbbi garázdasággal... Na, és a fogadások?!... Gyermekeknél, fiatalkorúaknál különösen elítélendőnek tartom, mert a fogadás – akárcsak a huszonegyezés, a kockázás, a snúrozás (pénzdobás) – a pénzszerzésnek olyan formája, mely annak a szemléletnek a kialakulásához vezethet, hogy munka nélkül, csupán szerencsével is meg lehet szerezni a pénzt, tehát nem érdemes dolgozni. A nyerészkedés, mások pénzének elnyerése sze-

rencsejáték űzésével nem lehet elfogadott motívuma a szocialista erkölcsnek. Az ifjúságnál, a gyermekeknél akkor sem tűrhetők meg, ha bizonyos szerény és mértéktartó változatai elfogadottak a felnőttek életében. A gyermek is játszhat a szerencsével, de a pénzzel soha!... Az előbbi példában Gazsi kivételével a többiek a szülőktől kapott pénzzel fogadtak. A szülőktől kapott pénzben a szülők munkájának a bérét is látnia kell a gyermeknek, s akkor nem fogja a zsebpénzét könnyelműen és felelőtlenül a vak szerencsére bízva elfecsérelni. A zsebpénznek és általában a pénznek mint a végzett munka ellenértékének megbecsülése is erkölcsi probléma, felhasználása lényeges jellemvonás! A zsebpénz felhasználásának irányítása és ellenőrzése – persze nem túlzott mértékben! – fontos feladata a szülőknek az erkölcsi nevelés szempontjából is. Aki nem törődik ezzel, könnyen megérheti azt, hogy a gyermekének 17–18 éves korára „semmi sem elég", egyre követelődzőbb és könnyelműbb lesz, veszélyesebb utakra téved, és sok keserűséget okoz szüleinek. Azt hiszem, nem túlzás a szerencsejáték, a zsebpénz és a nőkkel való erőszakoskodás – tehát a huligánkodás – problémájának megbeszéléséhez kapcsolni a belvárosi galeri, a „belvárosi nagyfiúk" 1966 tavaszán lezajlott bírósági tárgyalásának néhány tanulságát. Kiderült, hogy e veszedelmes galeri vezetői munkakerülők voltak, akik a nagy lábon való életükhöz a pénzt egyrészt üzérkedéssel és hamiskártyázással szerezték, másrészt a szülők jóvoltából mind tetemesebb zsebpénzből. A felelősségre vonáskor az egyik mama így érvelt: „Hát ha egyszer kellett a fiúnak a pénz! Nagy fiú már!"... Tehát pénzzel tömte, és hagyta haladni a fiút a maga útján. Igen helyesen állapította meg a bíróság, hogy egyik fiú sem 18–20 éves korában „csapódott" ehhez a hírhedt galerihoz, hanem ez a folyamat már 14–15 éves korukban megindult. Akkor, amikor a szülő zsebpénz-

zel bőven ellátva, ellenőrzés nélkül engedte szabadon élni gyermekét, és fogalma sem volt arról, mire költi a zsebpénzt, mivel tölti „szabad idejét", amely fokozatosan korlátlan méretűvé duzzadt. A galeri farkaserkölcsei egy ideig rémületben tartották a környéket, míg a rendőrség le nem csapott rájuk, s a vádlottak padjára nem kerültek... Egyébként a Halálfejesekről szóló újabb képben is szerepet kapott az ököljog gyakorlása, az erőszakoskodás. Látszik, hova vezetett ez az út!

– Csak néhányuknál. Bennük sem csupán a házi mérkőzés erősítette az agresszivitásra, az erőszakoskodásra való hajlamot. Ez a probléma – különösen, hogy a belvárosi galerival is összekapcsoltuk – összetettebb, mint ahogy első pillantásra látszik. Ha az okokat vizsgáljuk, sok mindent figyelembe kell vennünk, ami az egész világon feltűnést keltő jelenség.

– A teenager-problémával és a huliganizmussal összefüggésben?

– A huligán szóhoz kapcsolódó fogalmak elég zavarosak. Mi sem igazolja ezt világosabban, mint az a nagyfokú érzékenység, amivel az egyik felmérésemben feltett kérdésre válaszoltak most 21 és 17 éves volt tanítványaim. Arra a kérdésre, hogy a felnőttek viselkedésében mit találnak bántónak, sértőnek, elidegenítőnek – elsősorban azt válaszolták, hogy a felnőttek minden fiatalt huligánként kezelnek, pedig nem mindig igaz, hogy a ruha teszi az embert! Nem biztos – írták szinte egyöntetűen –, hogy huligán valaki, aki úgy néz ki, mint egy huligán. Az igazi huligán szerintük a fiatalkorú bűnöző, vagy majdnem az, és ilyen kevés van a fiatalok között. Igazságtalan azonosítani velük azokat, akik néha kirívóan divatos külsővel jelennek meg (ruha, szakáll, haj). A felnőttek is ilyenek voltak 20–30 évvel ezelőtt. Az egyik azzal érvelt, hogy apjának „tangó nadrágja" volt ifjú

korában a fényképek tanúsága szerint, sőt egyszer még szakálla is, mégsem tartotta magát soha huligánnak. Most pedig dühöng, ha csőnadrágot vagy szakállas gitárost lát a tv képernyőjén!

A többiek válaszában is az a helyes vélemény ismétlődött, hogy nem a külső megjelenés, hanem a belső, a magatartás, a jellem (illetve annak hiánya) tesz valakit huligánná.

– No persze azért nem lehet száz százalékig elfogadni az említett véleményt. Szerintem ugyanis az öltözködési és megjelenési hóbort túlzásai súlyosabb problémákkal is összefüggésben vannak. Nem az említett „igazi" huligánra, a bűnözőre gondolok, hanem a „majdnem" azokra.

– Miféle összefüggésekre céloztál?

– Először is arra, hogy ez a külsőben megnyilvánuló túlzott divathóbort nyugatról került hazánkba. Hogy ott mire vezethető vissza, azt a tőkés társadalom pszichológusai is kutatják. A „Newsweek" egyik számában olvastam véleményüket. Eszerint fiatalok tíz- és százezrei állnak szemben tehetetlenül és értetlenül szabad idejükkel. Nem törődik velük senki; nincs senki és semmi, ami célt, tartalmat, értelmet adna a szabad időnek. A munkára ugyanakkor egyre inkább az automatizáció nyomja rá bélyegét, s a futószalagok, az automatasorok, az elektronikus gépekre épített irodai adminisztráció olyan tempót diktálnak, amely mellett szinte lélegzetvételre sincs idő, nemhogy gondolkodásra. A visszahatás sokszorosan jelentkezik a szabad időben: egyre vadabb formákat keresnek a szabad idő agyonverésére, elhatalmasodik a féktelenség, az élet ritmusának és formáinak görcsös eltorzítása.

Ha még ehhez a komor következtetéshez hozzákapcsoljuk egyes amerikai pszichológusoknak azt a megfigyelését is, hogy a „teenagerek" (húsz éven aluliak) úgy gondolják, ezt az egész bizonytalan, zűrös világot az öregeknek köszönhe-

tik, akik hatalmon vannak, s akik közömbösek a fiatalok iránt, mert nekik már nincs sok hátra – akkor érthetővé válik a hazai viszonyok között vizsgálódó felnőtt előtt is az a tüntetés, lázadás, ami a nyugati fiatalok magatartását általában jellemzi a „hatalmon levők", az öregek ellen; az, hogy fittyet hánynak minden hagyománynak, társadalmi szokásnak, s utat akarnak robbantani maguknak. Utat, amelyről csak azt tudják, hogy máshová kell vezetnie, mint ahova az öregek diktálják, de hogy hova, azt ők maguk sem tudják. Mivel közülük kerülnek ki a bűnözés tartalékai, érthető, hogy rohamosan nő náluk a fiatalkorú bűnözők száma is!

– Az említett okok azt hiszem, reálisan közelítik meg a valóságot. Éppen ezek vigasztalnak engem e problémakör hazai vonatkozásában, ugyanis amíg az ott általános jelenségként ható okok nem jellemzőek általánosan a mi társadalmunkra is, addig az okozat sem lesz általánosan jellemző a tartalmat illetően! Úgy is mondhatnám, hogy a formák, a divathóbort külső jellemzői átjönnek ugyan, hatnak ifjúságunkra, de csak formálisan, és így is csak szórványosan, nem pedig általánosan. Ha például statisztikailag akarnám érzékeltetni a hatás mértékét, akkor azt mondhatnám: Igaz, hogy divat lett hazánkban is a Beatles-fiúk „gombafeje", de a 15–25 éveseknek csak kis százaléka hord gombafej-frizurát, s ezeknek is csak elenyésző százaléka válik nálunk a „bűnözés tartalékává". Optimizmusomnak több oka van. Ilyen például az, hogy ami a nyugati termelési viszonyokra általánosan jellemző – a termelés intenzitásának embertelen módon való fokozása –, az nálunk még szórványosan sem áll fenn. A szabad idő problémája is egészen más nálunk. Gondolj a szakkörök, a művelődési otthonok és ifjúsági klubok adta lehetőségekre, a szervezett nyári termelési gyakorlatokra, a 29 építőtáborban foglalkoztatott 40 000 fiatalra és az egyéb foglalkoztatásokra, amelyek sok tízezer fia-

talt kötnek le, ösztönöznek társadalmilag hasznos munkára, és nyújtanak lehetőséget kulturált szórakozásra.

– Szerintem még sincs okod túlzott optimizmusra! Az igaz, hogy nálunk az említett alapvető okok legfeljebb szórványjelenségként mutatkozhatnak, tehát az okozat – az ifjúság deprimáltsága, elkeseredett kitörni vágyása, féktelen magatartásbeli eltorzulása – nem lehet általános jelenség ebből az okból következve. De más okból nálunk is telítődhet a torz forma eltorzult tartalommal! Mered állítani azt, hogy nálunk az általános iskolát, középiskolát vagy egyetemet végzők között nincs nyomott hangulatú, deprimált, elkeseredett, sorsát kilátástalannak, üresnek érző fiatal?

– Kétségtelen, hogy van, de nem ez a jellemző!

– Nem! De a társadalomnak még e szórványjelenségre is idejében fel kell figyelnie, hogy ragályként el ne terjedjen ez a szemlélet, melynek kialakulása mögött néha komoly okok rejlenek. Ilyen például az, hogy a középiskolát vagy egyetemet végzett fiatalok egy része nem tud, vagy nem akar képzettségének megfelelő munkakörben elhelyezkedni. Az utóbbi okot – amikor nem akar például vidékre „lemenni", s ezért önmaga választja a szakképzettségének nem megfelelő munkakört – most ne elemezzük, érveik nem képezhetik komoly vita tárgyát. Más a helyzet akkor – és ez a veszélyesebb probléma –, amikor a fiatal jogosan támaszt igényt szakképzettségének megfelelő munkakörben való foglalkoztatására, de az állam ezt megfelelő mennyiségű és minőségű munkahely hiányában nem tudja számára biztosítani. Ilyen esetben áldozatnak, becsapott, félrevezetett embernek érzi magát a fiatal. Ki ne hallott volna például kezdő mérnökről, közgazdászról, technikusról, akinek munkahelyén csak olyan adminisztratív munkakört tudnak biztosítani, amelynek ellátásához elegendő az általános iskola VIII. osztályának közepes szinten való elvégzése?

– Ilyent én is hallottam. Azonban ilyenkor eszembe jut a múlt, amit azért nem árt néha visszaidézni, még ha egyesek számára már „unalmas" is ez! Gyakran hallottam gyermekfejjel, hogy a Szabó, a Köllér és más okleveles tanítók évek óta nem tudnak elhelyezkedni még tanyai iskolánál sem, csak tengenek-lengenek szüleik nyakán. Néha mint „ínségmunkások" jutottak pár pengős keresethez a városházán. De ahhoz is protekció kellett! Vagy nem emlékszel az ÁDOB-osokra (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága), vagy a „díjtalan közigazgatási gyakornok" és egyéb nem fizetett állásokra, melyeket a későbbi kinevezés reményében örömmel vállaltak a fiatalok a harmincas években? Hol van ilyesmi manapság? Tálcán viszik az állásokat a fiatalok elé! Válogathatnak! Senkit nem fenyeget az állástalanság, a munkanélküliség réme! A baj ott van, hogy a szülők és az ifjúság egy része még mindig mereven ragaszkodik egy-egy kiválasztott szakmához, pályához, s mivel oda bekerülni nem tud, csalódott, elkeseredett, deprimált lesz, kényszermunkának érzi azt a munkát, amit végül is vállalnia kell. Szerintem indokolatlan, illetve „jogtalan", hogy az ilyen csalódások magatartásbeli torzulásokhoz vezessenek. Hogy mennyi fiatalt vesznek fel a középiskolák és egyetemek, azt ma már – igen helyesen – a népgazdaság szakemberszükséglete szabja meg. Ki tagadhatná azt, hogy a termelés érdekében szükséges nagyszámú fiatal szakmunkás kiképzése és mielőbbi munkába állítása? Ki fog termelni, ha mindenki irányít, ellenőriz, tervez, szervez és adminisztrál? Ki áll a kiöregedő lakatosok, esztergályosok, kőművesek, földművesek helyére, ha mindenki gépészmérnök, építészmérnök, orvos vagy agronómus akar lenni?

– Az nem baj, hogy akar! Az a baj, hogy nem ismeri el az egészséges verseny elvét, melyet a szocializmus építése sem nélkülözhet! Teljes mértékben igazat kell adnunk Lu-

gossy Jenő művelődésügyi miniszterhelyettesnek, aki nemrég a „Népszabadság"-ban kifejtette, hogy mind a továbbtanulás, mind a pályaválasztás tekintetében versenyre kell számítani a szocializmus körülményei között is. Az állam csak azt tekintheti feladatának, hogy ehhez a versenyhez fokozatosan egyenlő feltételeket teremtsen, és sokoldalú támogatást adjon azoknak a fiataloknak, akik igénylik, s akik ezt a gondoskodást magatartásukkal ki is érdemlik.

– Azt hiszem, nagyon komoly igazságot fogalmaz meg ez a nyílt állásfoglalás. Mi pedagógusok különösen örülünk annak, hogy a két évtizede hangoztatott mennyiségi elvek mellett, azokkal végre valóban egyenrangú elvként érvényre juthat a minőség elve is. A szülőnek és gyermeknek tudomásul kell vennie azt, hogy a fiataloknak ma is – és a jövőben még inkább – teljes szellemi és fizikai erejüket latba kell vetniük saját maguk és ugyanakkor népünk boldogulása érdekében! A szocializmus komoly károsodás nélkül nem nélkülözheti a szilárd munkaerkölcsöt és a megbízható szakmai felkészültséget, tehát érthető, hogy amikor és ahol válogathat, szükségleteinek megfelelően minden szempontból a legjobb eredményt felmutató fiatalokat választja. Aki kevesebbet ad, kevesebbet is kap, és ez egyáltalán nem sérti az egyenlőség elvét, hiszen a lehetőségekben államunk biztosítani igyekszik az egyenlőséget, és ez a lényeg. Az úgynevezett egyenlősdi állásponton már rég túljutottunk. Az új gazdasági mechanizmus elvi körvonalazása pedig már jelzi, hogy a felnőttek munkaerkölcsét az elkövetkezendő években hatékonyabb ösztönzőerők fogják szilárdabbá tenni.

– A szülőknek mindenekelőtt arról kellene gondoskodni, hogy a gyermek valódi érdeke, az élet realitása kiszorítsa a pályaválasztásból az illúziókat és a divatot. Nagyobb tárgyilagossággal kell értékelnie a szülőknek gyermekük képességeit, és gondosabban kell tájékozódniuk a lehetőségek-

ről is. A valóságtól elszakadt vágyak, illúziók és légvárak építése, mint minden területen, a pályaválasztásban is súlyos konfliktusokhoz vezet, tehát könnyebb és jobb már akkor korlátot szabni a vágyaknak, amikor eltanácsoljuk a gyermeket valamilyen felkapott szakmától, mint akkor, ha már a megszerzett szakmunkás-bizonyítvánnyal a kezében kell esetleg más munkalehetőség után néznie, mivel a divatos szakma telítődött.

– Ha tehát az erkölcsi nevelés oldaláról nézzük a továbbtanulás és pályaválasztás problémakörét, megállapíthatjuk, hogy az általában egészséges és kielégítő állapoton belül itt-ott vannak társadalmi méretekben is veszélyes jelenségek, melyeknek felszámolására helyes állami intézkedések vannak folyamatban, de a szülők és az ifjúság felvilágosítása, meggyőzése, nevelése tekintetében sok és sürgős tennivalója van az iskoláknak és minden olyan nyilvánosan ható ismeretterjesztő tényezőnek (sajtó, rádió, televízió stb.), amelynek módjában van a nagy tömegek befolyásolása.

– Messzire elkalandoztunk témánktól. Visszatérve a Halálfejesekhez, veszedelmes csoportosulásnak tartom ezt a végül is bandává züllött társaságot. Egyébként is az a véleményem, ha mindenáron öklözni akarnak, gyakoroljanak sportegyesületben, ahol felnőtt vezető felügyelete, irányítása mellett legális lehetőségük van erre. A szülőtlen lakások egyébként is sok veszélyt, erkölcsi buktatót, csábító alkalmat jelentenek a kamaszok számára. Nem ártana, ha a szülők néha váratlanul ellenőriznék lakásukat!

– És gyermekük holmiját!

– Azt is. A képek gyűjtése általában megreked a sztárképek gyűjteményénél. Ebben nem is találok semmi kivetnivalót. Kamaszkori sajátosság. Az aktkép után azonban a pornográfia iránti érdeklődés következik. A nemi érdeklő-

dés kibontakozása természetes jelenség. Nem is az érdeklődés ténye a veszedelmes, hanem a pornográfia által túlfűtött képzelet, a vele járó felfokozott nemi ingerek kielégítésének problematikája az, ami kihathat a fiatalok egész további erkölcsi fejlődésére. Nem mindegy az, hogy természetes mennyiségben és minőségben, az életkori sajátosságoknak megfelelően jelentkeznek-e ezek az ingerek, vagy pedig káros szenvedéllyé fajulva: mesterségesen felcsigázott ingerhalmazként telepednek a kamasz képzeletvilágára, állandóan felajzzák fantáziáját, és káros mértékben megcsapolják energiatartalékait, melyek egyébként is csak szűkösen elegendők a fejlődésben levő testnek.

– Sajnos, ezzel a „kényes" témával nem szívesen foglalkozik sem a pedagógus, sem a szülő. Érthető is, hiszen kínos feladat az ilyen természetű felvilágosítás. Mégis bátrabban kellene foglalkozniuk mindkét nembeli szülőknek a felvilágosítást igénylő serdülőkkel. Nemcsak azért, hogy megelőzzék az elerőtlenedés, az akaratgyengülés általános erkölcsi züllesztő hatását, hanem azért is, hogy sok más kellemetlenségtől, bajtól megóvják gyermeküket. A szülők egy része érzi is a nemi felvilágosítás kötelezettségét. Ifjúságunk egészére nem is panaszkodhatunk ilyen vonatkozásban sem. Világosabban és tisztábban látók, mint mi voltunk annak idején, s távol áll tőlük a bűntudat nyomasztó érzése.

– Emlékszel a mi időnkre? Minket a félelem, a bocsánatos és halálos bűnök elkövetésétől való félelem fékezett elsősorban, hiszen a kamaszkor elején még elég mély volt a vallásos hitünk. A vallásos világkép csak akkor kezdett fakulni, repedezni bennünk. A kötelező gyónások formáját a kamaszkorban kezdtük megalázónak érezni, s talán éppen „a hatodik parancsolattal" kapcsolatban. Nyiladozó értelmünk lázadozott a misztikus magyarázatok, a vakhit gátrendszere ellen, s értelmünk nem kapott megbízható tá-

maszt vívódásaiban. Az isten büntetésétől, a pokoltól való félelem alapérzése már nem volt elég erős gát. Emlékszem néhány osztálytársamra, aki elcsúszott ezen a „narancshéjon", pedig ha lett volna valaki, aki értelméhez apellál, egészségügyi, orvosi magyarázattal felvilágosítja, nem züllik el, nem hullik ki közülünk... Szerintem szükséges az erkölcsi gátlások kialakítása is az ifjúságban! Természetesen tartalmában, formájában és módszerében más a szocialista erkölcs, mint a valláserkölcs volt. Előzőleg már jeleztem néhány új tartalmi vonást. A formára is utaltam azzal, hogy a szocialista erkölcstan kidolgozását, világos megfogalmazását és rendszerezését, tanítását szükségesnek tartom. A módszerről is volt szó eddigi vitáink és elbeszéléseink során. Jeleztük azt, hogy az erkölcsi nevelésnek kerete lehet a család, az iskola, a mozgalom, a spontán gyermeki csoportosulások, a társadalom egésze, közvetlen vagy közvetett hatásokkal. Most csupán azt szeretném hangsúlyozni, hogy a szocialista erkölcsnek ismeretre kell épülnie, mielőtt megcsontosodna, gátlássá keményedne a jellemben!... Nem valamiféle vallásos hitre, misztikus, babonás félelemre épülő, hanem a materialista világnézet talaján sarjadó igaz ismeretre, tehát tudományosan megalapozott, szilárd meggyőződésre. Nem az önmaga pokolbéli vagy mennybéli jövője, önzően individuális érdeke a legfőbb hajtóerő és kontroll, hanem az egyén és a társadalom, az én és a mi elválaszthatatlanul összefonódó alapállása a legfőbb jellemzője ennek – az ifjú fejlődése során világnézetté, jellemmé, erkölccsé kiteljesedő emberi magatartásnak. A félelem helyét az igaz ismeret fénye, az én helyét a mi nézőpontja, a vakhit helyét a szilárd meggyőződés erkölcsi gátjai váltsák fel a nevelés során! Ennek a folyamatnak odáig kell fejlődnie, hogy kiteljesedésének stádiumában már általában ne legyen szükség az értelem fontolgatására, mérlegelésére, hanem az adott jelenség-

re, ingerre a reflexek következetességével és gyorsaságával reagáljon a jellem! Ez a gyors és biztos reakcióképesség pedig gátlások kialakítását teszi szükségessé!... Mondok egy szélső, de eléggé szemléletes példát .. Ha az ifjú vágyódik egy autótúrára, kocsikázásra, s alkalma adódik arra, hogy a leleplezés veszélye nélkül „kölcsönvegyen" egy gépkocsit, és a kocsi közelében azon töpreng, hogy megtegye vagy ne, akkor ebben az esetben erkölcsi gátlás nincs vagy gyenge. Könnyen lehetséges, hogy egy gátlástalanabb társ a mérlegelést a lopás tettének elkövetése irányába billenti át. Egy másik, de erős erkölcsi gátlásokkal felvértezett fiatal ugyanilyen vággyal a lelkében megállás nélkül tovahalad a magárahagyott gépkocsi mellett, mert eszébe sem jut a kocsi ellopása. Ha fel is merül benne a lehetőség, az erkölcsi gátlás azonnal, vita vagy töprengés nélkül zárol!

– Ez igen! Ilyen spontánul működő gátlásokra lenne szükség, de minél többre!

– Vagy egy másik példa, ami égetőbb jelenkori problémát, a társadalmi tulajdon értékelésének módját érinti... Látszólag egészen ártatlan formában jelentkezik a torzulás már 8–10 éves korban... A gyerek otthon nem firkálja a falat, nem faragja a bútorokat. Az otthon tárgyi értékeinek megbecsülése és védelme tízéves korra minden normális gyermekben annyira erős gátlásként alakul ki, hogy otthon eszébe sem jut a rongálás. Az iskolában, napköziben, művelődési intézményekben, az utcán ugyanez a gyerek már nem rendelkezik gátláserejű magatartással. Hallotta, ismeri azt a követelményt, hogy a társadalmi tulajdont meg kell becsülni, mégis firkál a ceruzával, farag a bicskával, utcai lámpák égőit telibetalálja, a szeméttartótól két lépésre eldobja a szemetet, letöri a terek dísznövényeit stb... Még jó, hogy az ifjúság többségében már az erkölcsi gátlások erejével kezd élni a társadalmi tulajdon megbecsülése, és nem rombol ak-

kor sem, ha erre lehetősége adódik! A kisebbség is csupán azért tud garázdálkodni, mert az emberek többségében a megbecsülés reflexe mellett nem alakult ki a védelem készségének, a társadalmi tulajdon védelmének a reflexe is!

– A felnőttek példaadása is sok esetben károsan hat. A „Mi közöm hozzá!?" – felfogás az elidegenedés egyik tünete. Önzés és gyávaság, erkölcsi megalkuvás lappang mögötte a felnőttekben is. Nem ártana a felnőtteknek sem, ha a társadalom egésze iránti felelősségükre gyakrabban és határozottabban felhívnák a figyelmüket az ismeretterjesztés és a művészet eszközeivel. Néha úgy fest a helyzet, mintha mi, felnőttek, többet kívánnánk a fiataloktól, mint amire mi képesek vagyunk!

– A közösségi magatartás tekintetében például néha mi is tanulhatnánk az ifjúságtól.

– Engedd meg, hogy a közösségi magatartás erkölcsének kialakulásával, nevelésével kapcsolatban elmondjak egy számomra kedves emléket!...

VIII

KÁR A GŐZÉRT?

A hó napok óta hullott a városra.

Vastag fehér prémet terített a háztetőkre, a fák csupasz ágaira. Az utak szürkésfekete csíkja már sehol nem látszik a házsorok között.

– Szép ez a sok hó, gyerekek! – vezettem be mondanivalómat az osztályfőnöki órán. – De igen nagy gondot jelent a Köztisztasági Hivatal dolgozóinak és a házmestereknek! Úgy gondolom, helyes lenne, ha segítenénk a hóeltakarításban...

Az önkéntes társadalmi munkára kevesen jelentkeznek. Nem erőszakolom – csak akkor van nevelő hatása, ha valóban önként jönnek! A hangadók most bezzeg lapulnak! Hevesi Gazsi, a legnagyobb tekintély is, lehajtja fejét, és a padra firkált ákombákomokat figyeli elmerülten. Úgy látszik, neki a szánkózás mindennél fontosabb!

Ebéd után Gazsi az első emeleti lakásuk ablaka mögött áll. Nézi a hóhullást, a bérház előtt dolgozó embereket. Hangjuk felröppen hozzá:

– Lapátot is hozzanak, mert ezzel a rengeteg hóval nem bír a seprő!...

– Bolondok ezek? – mormolja halkan maga elé Gazsi. Magára kapja a sálat és a sapkát. Leszalad a pincébe a szánkóért. A bérház sarkánál megáll. Visszanéz a lapátolókra. Kovács bácsi dolgozik hozzá legközelebb. Gazsi arra gondol, hogy az öreg nyugdíjassal kertelés nélkül beszélhet, hiszen Kovács bácsi esténként náluk nézi a televíziót, s ha

néha elszundít, akkor Gazsi meséli el neki a műsor átaludt részét...

– Miért tetszik itt melózni, Kovács bácsi? Ez nem a lakók dolga, hanem a házmesteré! – Az öreg nehezen egyenesíti ki derekát, majd végignéz a fiún. – Tán nincs igazam? A házmester ezért kapja a fizetését! Kovács bácsi mit kap a lapátolásért?

– Semmit! – mosolyog az öreg. – Mondd, Gazsi! Te még sohasem hallottál olyasmiről, hogy az egyik ember segít a másiknak? Csak úgy! Fizetés nélkül!

Beszéd közben az öreg szemöldöke felgörbül, mint a kérdőjel. Megnyúlt nyakán redőkbe gyűrődik a petyhüdt bőr. Arcán a ráncok összekuszálódnak. Az utca fehér hókeretébe foglalt arcot még sosem látta Gazsi ilyen öregnek. Szavaiból szemrehányást, gyengéden megfogalmazott dorgálást érez a fiú, de tekintetében derűt, csillogó mosolyt lát. Hátat fordít a most elviselhetetlenül vidám tekintetnek, és elindul. Szánkóján azonban gond ül: Minek örül az öreg?...

A sarkon megáll, és végignéz a keresztutcán: itt is lapátolnak! Lehet, hogy a suli előtt is melóznak már a srácok? Meglesem őket! – gondolja.

– Az iskola épülete és a hosszú kőkerítés előtt néhány gyerek söpri és lapátolja a havat. Az elsöpört friss hó alatt vastag, jéggé taposott hópáncél keményedik. Nem bír vele a lapát. Csákányért küldtem. Akkor vettem észre a sarkon leskelődő Gazsit. Úgy tettem, mintha nem látnám... A szánkózás fontosabb neki – gondoltam. – Hogy nem sül le a bőr a képéről! Ezek itt dolgoznak, ő meg szórakozik!... És én? Én tanár vagyok!... Na és? Hogy festene az, ha én is beállnék dolgozni a gyerekek közé? Oda lenne a tekintélyem! Ha meglátják a kartársak, kinevetnek! Vagy stréberek tartanak!... A gyerekek nem! Lehet, hogy Gazsi is kedvet kap tőle?

Kézbe vettem a csákányt. Minden ütés után felnéztem: nem áll jól a kezemben. Kinevetnek?... Nem! Még buzgóbban dolgoznak!... De hova lett Gazsi? Biztosan szégyelli magát. Hazamegy valamilyen szerszámért, és visszajön. A nevelői példaadás hatása nem maradhat el! – bátorítottam magam.

Csak két óra hosszat dolgoztunk, s a munka felét sem végeztük el.

Rosszkedvű voltam. Másnap délután is, pedig most már körülöttem szorgoskodott osztályom fele. Gazsi ma sem jött el! Nem értem. Ennyire individualista lett?... De az egész Párduc őrsből nincs itt egy fiú sem! Úgy látszik, ezekre az őrsvezetőjük példája hat, nem az enyém!... Mégis a Varga kartársnak lenne igaza?

– Csak annyit tégy, és csak azt, ami kötelező! Kár a gőzért! A mai fiatalság nem érdemli meg, hogy miattuk strapálja magát az ember! Több mint a fele huligánpalánta már általános iskolás korában!... Te akarsz ezektől tanári presszió nélkül társadalmi munkát?

Gazsi egész héten kerülte a tekintetemet. Szerettem volna alaposan leszidni a fiút az egész őrssel együtt, de fékeztem magam: elvégre nem volt kötelező! Igazságtalan nem lehetek csupán azért, mert csalódtam!

Valahányszor Gazsira néztem, ingerült hangulat ágaskodott bennem. Úgy éreztem, a csákányozással nevetségessé váltam a fiúk szemében. A példaadás helyett lejárattam magam előttük. Elhatároztam, hogy ezentúl a Varga kartárs féle utat járom, aki minden alkalmat megragadott, hogy igazát bizonyítsa:

– Hidd el, öregem, az a néhány fiú is csak azért lapátolt melletted, hogy behízelegje magát nálad! Érdekből! Nem önzetlenségből tették! Ne áltasd magad frázisokkal! A te példaadásod csak arra volt jó, hogy hólyagos legyen a te-

nyered, és a hátad mögött röhögjenek a gyerekek. No, meg a kartársak!...

A hóesés elállt.

Egy hét alatt összeroskadtak a hóbuckák is, mint bennem a nevelői önbizalom, a tanári példaadás nevelőerejébe vetett hit. Csalódottan írtam a „Pedagógiai feljegyzések" című füzetembe: Hólapátolást szerveztem osztályommal társadalmi munkában. Én is dolgoztam. (Nevelői példa!) Tanulság: A példa hatása csekély. Nincs arányban a befektetéssel. Kár a gőzért!

Éppen ennél a bejegyzésnél ütöttem fel a füzetemet az értekezleten, mikor az igazgató egy levél felolvasásába kezdett. Izgatottan kaptam fel a fejem:

– ... A kerületi tanács végrehajtó bizottsága köszönetét és elismerését fejezi ki a Petőfi utca lakóinak nevében a Párduc őrsnek és Hevesi Gáspár őrsvezetőnek az egy héten át végzett hóeltakarítási munkájukért, melyet önzetlenül, példamutató szorgalommal és fegyelmezetten...

Elképzelheted, mit éreztem. Varga kartársra néztem, és határozott tollvonással áthúztam a füzetembe írott tanulságot!...

– Véleményem szerint nagyon szerencsés példa volt ez a kis történet az iskolai erkölcsi nevelés helyes módszerének, sőt a felnőttek példaadásának bemutatására is. Maradjunk először az iskolai keretnél!... Az osztályfőnök az élet egy éppen adódó alkalmát ragadta meg a helyes közösségi magatartás erkölcsi elvének gyakorlására. Az egymáson, a közösségen való segítés, a társadalom érdekében végzett munka erényének ismertetése, magyarázata szükséges. Erejét azonban a gyakorlás és a példa adta meg. Azoknak is, akik már első ízben önként jelentkeztek, azoknak is, akik másnap csatlakoztak, és annak a bizonyos fiúnak...

– Hevesi Gazsinak!

– ... és a Párduc őrsnek is!... Itt még a romantikus elem, a titokban, a tanár tudta nélkül végzett jó cselekedet vonzó romantikája is közrejátszott, és erősítette az őrsi közösséget. A tanári példaadás feltétlenül helyeselhető, bár megjegyezném, hogy például egy idősebb tanárnő esetében a szervezés és a jelenlét egyenértékűnek számít a gyermek szemében a munkával, tehát nem a csákányozás ténye a döntő motívum, hanem a pedagógusnak, a felnőttnek, képességeihez mért arányos részvétele a közös munkában!

– Szerinted, ha én nem lapátolok, akkor is értékes nevelői hatást tudok elérni a helyes szervezéssel és a jelenlétemmel?

– Feltétlenül!... Persze, ha ilyenkor beszélgetsz, oda sem figyelsz arra, hogy mit csinálnak a gyerekek, akkor többet ártasz, mint használsz! Emlékszel a Várban szervezett romeltakarítási társadalmi munkára?

– Sajnos!

– Mi is történt ott tulajdonképpen?... Az ifjúsági szervezet valamelyik bizottsága, felelőse, meghatározott időre beosztotta az iskolákat, illetve az úttörőcsapatokat. A cél az volt, hogy a „csúcsszerv" által felajánlott társadalmi munkaórák horribilis mennyiségét úgy teljesítsék a fiatalok, hogy a társadalom számára végzett hasznos munka közben erősödjön bennük a közösségi erkölcs, a társadalmi tulajdon, a társadalmi munka megbecsülésének erkölcsi motívuma. És mi történt?... A pedagógusok és a gyerekek zöme nem önként ment, hanem valamilyen burkolt formában megnyilvánuló presszió következtében szerveződött erre a munkára. A nevelőkből passzív munkafelügyelők lettek, akik elbeszélgették az időt, a gyerekek pedig gyakorolták a szervezett „lógást", a társadalmi tulajdonnal szemben való hanyag, közömbös vagy éppen rosszindulatúan romboló magatartást. A rossz példa egyik csoportról a másikra ragadt, s

a nagyobb bajtól félő pedagógusok nem győzték fékezni a gyermekeket. Az egymásnak kézből kézbe adogatott tégla kiválogató és összerakó munkamódszere helyett sok esetben dobálás, törés, hülyéskedés, a munka kigúnyolása lett... Mivel a nagy tömegben „mozgósított" ifjúság tevékenységének ilyen munkaerkölcsi megnyilvánulásai ellenére is lett szemmel látható, darabszámban vagy más mértékegységgel kifejezhető eredménye, és dicséretre méltó csoportokat *is* találtak, úgy könyvelték el, mint az ifjúság nagy tömegeit mozgósító, igen értékes társadalmi munkát!

– Ez volt az egyik baj. A másik pedig az, hogy a fejetlen szervezés néha annyira nyilvánvaló volt, hogy a gyermekek is felismerték munkájuk értelmetlenségét, öncélúságát. Amit egy óra alatt összeraktak ide, azt a másik óra alatt átrakták oda. A ló állat. Mindegy neki, hogy a megrakott szekeret célfuvarba vagy céltalanul húzatják vele. A gyermek, az ifjú: ember, értelmes lény, akivel nem lehet büntetlenül, súlyos erkölcsi károsodás nélkül értelmetlen munkát végeztetni. Hamar levonja a következtetést, türelmetlenül általánosít, és fontolgatás nélkül ítél. Csak jól szervezett, felismerhetően értelmes társadalmi munkára, üzemi gyakorlatra vagy éppen gyakorlati foglalkozásra lehet beszervezni. Inkább ritkábban, de mindig gondos előkészítő szervezéssel!

– Szeretném véleményedet más példával is alátámasztani. Említettem, hogy tájékozódó felmérés céljából levélben kérdéseket tettem fel a hét és a három évvel ezelőtt végzett osztályom egyharmadának. A megkérdezett 12 tanuló közül 3–3 volt jeles, jó, közepes, elégséges. Az első csoportból válaszoló kilenc fiú ma 21 éves. Közülük egy megnősült és családapa, a többi csak 25–30 éves korában, az anyagi előfeltételek megteremtése után szándékozik családot alapítani. Éppen itt vannak nálam a válaszok. Hadd idézzek belőlük. Arra a kérdésre: igaznak tartod-e a mon-

dást, hogy a munka nemesít? Miért? – egy fiú (a nős) kivételével valamennyi igenlő választ adott, de hozzáfűzték: „Ha értelmét látom a munkának!"; „ha szívesen dolgozik az ember, nem kényszerből", „Ha érzem, hogy megbecsülik munkámat". Többen megjegyezték, hogy az úgynevezett nyári termelési gyakorlat nem más, mint „a munka lejáratása". A Felsőfokú Élelmiszeripari Technikum utolsó évfolyamát végző fiú például azért panaszkodik, mert a nyári gyakorlatokon nem tapasztalhatta, hogy a munka nemesít, ugyanis reszelésnél komolyabb munkát nem bíztak rá. Annak pedig szerinte semmi értelme!... Egy másik példa a jelenleg középiskolába járók véleményéből: „Nyáron dolgoztam. Figuráns voltam. Lógás volt az egész. Hogy nem dolgoztunk, annak azonban nem mi voltunk az okai. A műszerek nem érkeztek meg idejében, és felelőtlen vezetőnk volt, aki kinthagyott bennünket a pusztában, mikor végre megjöttek a műszerek, ő pedig beutazott a városba randevúzni!"

– A munkaerkölcs alakításában igen fontos szerepet töltenek be a felnőttek. Sajnos, számos példa bizonyítja, hogy nem is ritkán egyes illetékesek vétkes felelőtlenséggel kezelik a fiatalok foglalkoztatásának feladatát. „A kapitalista bér és a szocialista munkatempó" divatos ábrándjának elterjedését a felnőttek laza munkaerkölcse szülte, és ez a káros szemlélet szórványosan még manapság is újratermelődik az ifjúság szeme láttára egyik-másik munkahelyen. Sokszor lebecsülik a fiatalokat. Megalkuvó módon úgy akarnak „rendes tagnak" látszani előttük, hogy nem adnak komoly erőfeszítést kívánó munkát nekik, pedig a fiatalok többsége igényli ezt, ha néha külsőleg, szavakban nem is fejezi ki tettrekészségét, munkavágyát.

– A társadalomnak, a felnőtteknek tehát minden lehetséges alkalmat meg kell teremteni ahhoz, hogy az ifjúság

valóban hasznos, értékes munkát végezhessen, hogy dolgozhassék, hogy jó példát látva maga előtt cselekedhessen. Igen régi keletű kínai bölcsesség fogalmazta meg e helyes törekvést abban a mondásban, amely szerint: Aki cselekvést vet, az szokást arat. Aki szokást vet, az jellemet arat. Aki jellemet vet, az sorsot arat...

– Persze az említett negatív példákból nem lehet olyan elhamarkodott következtetést levonni, hogy ez tipikus, általános jelenség! Egy újsághírre hivatkozom, amelynek ez volt a címe: „Hatvanezer középiskolás nyári termelési gyakorlaton". A hatvanezren felül még igen tekintélyes azoknak az öt plusz egyes rendszerben működő gimnáziumok tanulóinak száma is, akik a III. osztály befejezése után kéthetes üzemi gyakorlaton vesznek részt. Ugyancsak ezrével mennek nyáron az ifjúsági táborokba. El tudod képzelni azt, hogy ez a sok tízezer fiatal mind lógással tölti ki a számára nyújtott munkalehetőség idejét? Én nem! Láttam őket dolgozni a valóságban is, nemcsak a tv képernyőjén. Hallottam, olvastam szép teljesítményeikről, és akaratlanul is az a nyugati okfejtés jutott az eszembe nemegyszer, amelyet az ifjúság kitöltetlen szabad idejéről, a velük szembeni nemtörődömségről olvastam. Kétségtelen, hogy sok még a hiba nálunk, de az tagadhatatlan, hogy az ifjúság erkölcsi nevelése szempontjából e területen is magasabb színvonalon állunk a nyugati államoknál.

– Nem vonom kétségbe, de úgy vélem, többet használunk, ha dicshimnusz helyett hangsúlyozottabban hívjuk fel a figyelmet a pozitív eredmények továbbfejlődését gátló negatív jelenségekre. Éppen ezért még egy gondolatot szeretnék fűzni a Várban szervezett társadalmi munka tapasztalatához. Az említett negatív példában nemcsak a mozgalmi szervezőket, hanem a kísérő pedagógusokat is hibáztatom. Ha már egyszer úgyis ott kell lennie a pedagógusnak, ne

azon siránkozzon társaival, hogy milyen abszurd helyzetbe került, hanem mentse, ami menthető, tehát legalább a felügyeletet lássa el tisztességesen! A gyerek mindent észrevesz, és ha lazítást tapasztal a felnőttek részéről, maga is azonnal lazít. A hallgatást, az elnézést, a passzivitást igen hamar beleegyezésnek fogja fel. A gyerek irányában nem lehet semlegesnek lenni! ... Ha a kamaszodás korszakában mennyiségileg fokozatosan csökkennek is az addig szóban felénk zúdított kérdések, nem szűnnek meg, csak elnémulnak, és a figyelő szemekből áradnak felénk. Így válnak szavaink, arckifejezéseink, mozdulataink, tetteink válasszá, olyan válasszá, amelyek az önmagába fordult, önállósodó ifjú lelkében, gondolataiban kavargó kérdésekre ömlenek.

– Jó lenne, ha erre a szülők is gyakrabban gondolnának! Sok szülő nem is sejti, hogy a gyermek előtt elhangzó véleménye az igazmondás, az ítélet erejével hat, és az igazmondás erkölcsi követelményét legalább olyan élesen felállítja a szülőkkel, a felnőttekkel szemben, mint számára a szülők!

– Az igazmondás valóban olyan erkölcsi fogalom, amelyre nagyon érzékenyen reagál a gyermek. Hamar kifejlődik benne az igazmondás és a hazugság felismerésének képessége. A szülőnek nélkülözhetetlen a gyermeknevelésben az a tudat, hogy gyermeke igazat mond. Egész kicsi kortól kezdve kénytelen – néha túlzott keménységgel is – igazmondásra szoktatni gyermekét, hiszen csak így tudja védeni, a sokféle veszedelemtől megmenteni, biztonságosan felnevelni. Iskoláskorig általában nincs is komoly probléma az igazmondással. A *szoktatási* eszközök azonban elégtelenek már abban a fejlődési korban, amikor csak *nevelési* eszközök és módszerek lehetnek hatásosak. A szülői türelem hiánya, a hangulatok, az indulatok le nem fékezése olyan erős félelemérzést fejleszthet ki a gyermekben, hogy a félelem átszakítja az erkölcsi gátlást, az igazmondás kényszerérzetét,

és a gyermek hazugsággal igyekszik védekezni a felnőttek gorombaságai ellen.

– A gorombaság, a testi fenyíték alkalmazása egyetlen fejlődési szakaszban sem helyes módszer, de minél „idősebb" korban alkalmazzák, annál veszedelmesebbek az erkölcsi következményei.

– Ne szaladjunk előre túlságosan a következtetéssel! Lássunk ismét egy konkrét példát a nálam levő gyűjteményből!... N. J. írta nyolcadikos visszaemlékezésében:... „Ötödikes koromban történt, hogy valamiért leszidott apám. Meghallgattam, aztán elindultam a szekrény felé. Apám azt hitte, hogy mondtam valamit magamban. Visszahívott: Mit mondtál? – Semmit. – Ne hazudj! – Nem hazudok. – Még le is tagadod? – Nem hazudok – mondtam csendesen. Apámat ez, úgy látszik, nagyon feldühítette, mert nekem esett, és elkezdett ütni. – Valld be, te hazug, jellemtelen csirkefogó!... Sírva vánszorogtam ki a konyhába, mikor azt mondta, hogy takarodjak a szeme elől. Maró, tépő érzés fogott el, összeszorította a torkomat. Nem is az fájt már, hogy megvert, hanem az, hogy igazságtalanul. Nagyon mélyre süllyedt szememben apám ez után az eset után. Sohasem fogom elfelejteni, hogy ennyire igazságtalan és durva tudott lenni velem. Én az anyut szeretem, mert ő megért. Neki nem kell hazudni sem. Megvéd engem. Persze nem mindig sikerül..."

– Nem is gondolná az ember, hogy a gyermek milyen sokáig elraktározza sérelmeit!

– Felolvashatok neked ennél súlyosabb emléket is! Tavaly írta L. I. nyolcadikos: „... Karácsony este volt. Hatodikos voltam akkor. Húgommal összeveszt ünk délután a díszek felrakása közben. Megütöttem. Nem nagyon, de sírt, és elpanaszolta apámnak, aki nagyon dühös lett, és megvert. De nem úgy, mint máskor! Ott ütött, rúgott, taposott, ahol

csak ért! Az orromból kibuggyant a vér. Még dühösebb lett. Könnyű labdaként dobott a szoba másik sarkába. Anyám a védelmemre kelt. Őt is megütötte, aztán meg fojtogatni kezdte. A bátyámmal együtt nagynehezen kiszabadítottuk anyánkat. Anyánk csak sírt. Mi is. Apám vette a kabátját és elment. Sokáig vártuk, de nem jött. A karácsonyfa alatt pedig ott volt neki is a csomag. Csak éppen nem volt gazdája. Másnap hazajött, de énhozzám nem szólt hetekig. Nekem talán már sosem fog hazajönni. Nem baj, csak ne tessék neki megmondani. Ő az erősebb!"

A gorombaság, a durvaság káros következményeit mutattad be két „kórlapon". Az erkölcsi arculat lényeges sérülését mutatták a példák. Elmondok neked egy hosszabb történetet. Szomorúan igaz a környezettanulmány, és a történet hátterében meghúzódó. utólag kiderített motívumok is. Kissé hosszabbra nyújtom az elbeszélést, mert nemcsak a durvaságot és következményeit, hanem sok más káros erkölcsi hatást, illetve egyénileg és társadalmilag pozitív erkölcsi megnyilvánulást is tükröz.

IX

RACA

Valaki lefaragta nevének elejét. Így lett Baracza Gyuriból: Raca. Tizenhárom éves. Ismétli a hatodikat. Most is bukásra áll magyarból és számtanból. Igazolatlan mulasztása miatt magatartásból sem számíthat hármasnál jobb osztályzatra.

– Reménytelen eset!... – legyintenek a tanárok, ha neve szóba kerül.

– Vagány srác!... – mondják osztálytársai a „tekintélynek" kijáró tisztelettel.

Legjobb barátja Csizmák István, aki már csak a tanároktól hallja anyakönyvi nevét, mert minden fiú Csimasznak hívja. Rendszerint együtt távoznak Racával az iskolából. Raca hazakíséri barátját, leül a konyhában, s végignézi Csimasz szertartásos ebédelését. Míg az étel melegszik, Csimasz megterít. Tányért, evőeszközt készít az asztalra. Vág egy szelet kenyeret, s a tányér oldalához teszi. A szalvétára. A tányér mellé egy pohár vizet...

Csak a tányér karimájáig meri az ételt. Lassú mozdulatokkal eszik. Raca szótlanul figyeli. Szemével követi a kanál mozgását... Micsoda úri módon él ez a Csimasz! – gondolja. – Mint egy pincér, úgy megteríti az asztalt! És milyen lassan eszik!

– Nem vagy éhes, Raca?

– Nem!... Különben is utálom a zöldbabfőzeléket! Tele van bajusszal!

– Ebben alig van!

– Én ilyen pocsék moslékot nem eszem! – fitymálja az ételt Raca hangja, de szeme szinte horgot vet a főzelékbe.

– Pedig ez egészen jó!... Komolyan mondom!

Raca nehéz helyzetben van. Fölényes hangja és megvető arckifejezése leplezni igyekszik éhségét... Ha tudnád, Csimasz, hogy mennyire kívánom ezt a jószagú főzeléket! Hát még a fasírozottat! Majd felfordulok az éhségtől!... De nem éghetek le Csimasz előtt egy tányér főzelék miatt! Különben is ettem ma már egy kiflit.

Az éhség gyötrelme és az önuralom fegyelmező ereje között vergődő fiú belekapaszkodik az utolsó gondolatba, és elrúgja magától az evésre ingerlő vágyat. Megszólal. Hangja erősíti konokságát:

– Nem vagyok éhes! Edd csak meg nyugodtan, Csimasz!...

Milyen buta ez a Raca! – gondolja Csimasz. – Mindig megjátssza magát, ha én ebédelek!... Pedig éhes! Látszik rajta. Majd kiesik a szeme, úgy bámul a kanálra. Miért adja a nagyot? Szégyelli, hogy éhes? Nem az ő szégyene ez. Na, ne húzzuk az időt, tegyük alá a deszkát!

– Pukkadásig jóllaktam! Edd meg, Raca, a maradékot! Anyu nagyon megszid, ha maradékot talál!

Csimasz komoly képet vág. Homlokán lágy hullámokba gyűrődik a sima bőr. Raca gondterhelt ráncnak akarja látni. Így könnyebb!...

– Ne mondd, hogy a haverod nem segít! Nyomás! Ide azzal a moslékkal! Nem akarom, hogy az anyád letoljon a maradék miatt!...

Mohón eszik. Nem tudja fékezni magát. Csak a tányért s az alján gyorsan zsugorodó főzeléket látja... A hála meleg érzése suhan át rajta, mikor látja, hogy Csimasz nem figyeli őt... Csak ide ne nézzen! Rögtön észrevenné, hogy csak felvágtam!

Nem is érzi az étel ízét! Csak azt érzi, hogy valami meleg massza simul a gyomorfalához, és kellemes hangulatot árasztva terpeszkedik el benne...

Az utolsó kanál főzeléket is lenyeli. Boldog?... Nem látszik rajta. Úgy ül az asztalnál, mint aki meglopta vendéglátóját. Kerüli Csimasz tekintetét. Mintha félne a leleplezéstől, hogy csak megjátszotta magát.

Csimasz sejti ezt. Azt is, hogy örökre elveszti Raca barátságát, ha egyszer is éreztet vele ilyesmit. Jól emlékszik még arra a jelenetre, amikor az osztályban Sümegi jó szívvel kínálta tízóraiját Racának, és csupán ennyit fűzött hozzá:

– Egyél, Raca! Tudom, hogy éhes vagy!... Mondd, neked soha nem adnak otthon tízórait?

Raca elvörösödött, majd hirtelen felfortyant:

– Azt hiszed, éhes vagyok? Kis hülye!... Itt a vacak kajád! Zabáld meg magad! – és a tapintatlan adakozó arcába vágta a vajas zsemlét.

Erre gondol Csimasz, amikor elveszi Raca elől a tányért, és mosogatáshoz kezd. Örül, hogy van valami elfoglaltsága, s nem kell Racára néznie... Raca Csimasz hátát nézi. Nem érti barátját: miért mosogat ez a lüke? Én még sosem mosogattam. Nem férfinak való munka ez! A fater is így mondja anyámnak!... Ez a Csimasz olyan, mint egy lány. Mosogat! Kész röhej!... Mégis segíteni kellene!... Ilyen munkában? Na, nem! Legfeljebb törölgetek!

Lassú léptekkel Csimasz mellé megy. Nézi. Mintha a munka minőségét ellenőrizné. Aztán csak úgy mellékesen megkérdezi:

– Ez a törlőruha?

Csimasz bólint. Raca kézbevesz egy tányért és törölgeti. Mintha unaloműzésből tenné.

– Hagyd, Raca! Majd én eltörölgetek!

– Ugyan, öreg fiú! Nem munka ez! Semmi az egész!

Hamar elkészülnek. Aztán pénzszerző útra indulnak. Az utcát seprő emberrel jóban vannak, s így minden akadály nélkül megszerzik a szemetes vastalicskát. Felváltva tolják. Minden ház kapuja előtt megállnak. A házmesterektől érdeklődnek fém-, rongy- és papírhulladék iránt. Ha van, elkérik, s viszik a MÉH-be. A környék üzemi portásaival is „jó barátságban" vannak. Szinte minden útjuk eredményes. A pénzt becsületesen megfelezik. Az osztozkodás után Csimasz a cukrászda felé siet. Raca azonban nagyobb gyönyörűségre vágyik. A mozi felé veszi útját. A film sokkal érdekesebb, mint a sütemény vagy a fagylalt. A moziban idegen országokat, gyönyörű autókat, szép nőket, izgalmas verekedéseket lehet látni!

Már másodszor látta „A három testőr"-t, most mégis elégedetten kel fel a vászon előtti második sor egyik üléséről.

Az egyik mellékutcában előkotor zsebéből egy megviselt cigarettát. Rágyújt... Egy öreg, rég lebontásra ítélt ház előtt megáll. Szippant még néhányat, s aztán, mint aki jól végzett napi munkája után tér haza, benyit a kapun...

A hosszú, földszintes ház düledező deszkakerítésének rozoga fakapuján át szűk, keskeny udvar látszik. Racáék a ház végén levő mosókonyha és raktárhelyiség fölé épült padlásszobában laknak. Még a háború utáni nagy lakásínség idején alakította át valaki ideiglenesen lakószobának ezt a padlásteret.

Recsegő-ropogó falépcsőn lehet feljutni a „lakásba". A lépcső alatti sötét zugban van a konyhájuk, illetve a rozsdás tűzhely. Mosatlan edények, száraz kenyérdarabok, zacskók, koszos rongyok, szemét rendetlen összevisszaságban... Fentről horkolás hallatszik.

Raca megáll a lépcső közepén, majd visszafordul. Az üvegtelen ablakú, hullott vakolatú raktárhelyiségbe megy.

Öreg, penészes láda mögé kuporodik, s egy kidűlt fenekű mosófazékban kotorászik. Tört kukoricát tesz a zsebébe, majd a galambdúchoz megy. Sajátkezűleg fabrikálta és szerelte fel az épület végére. Különös hangon kurrog néhányat...

A galambok ismerik Raca hangját. Félrebillent fejjel lepillantanak a fiúra, s aztán leszállnak a vállára, karjára, cipőjére, a földre. Raca eléjük szórja a kukoricát. A galambok szaporán szedegetik. A fiú lehajol, leguggol. Valamit beszél nekik. Halkan, suttogva. Közben lassú mozdulattal, gyengéden megfog egyet. Puha tollát simogatja. Becézgeti...

Azután egy másikat dédelget. Gyengédség, kedveskedő szeretet van hangjában, mozdulataiban...

Senki nem ismeri Racának ezt az arcát. Mélyen elrejti az emberek elől. Mintha szégyellnivaló érzés lenne a szeretet, a gyengédség!...

Miután megetette galambjait, ismét a rozoga lépcső felé tart. Benyit a szobába.

Apja cipőstül, ruhástul, részegen, félig lelógva fekszik a talán soha be nem vetett ágyon. Horkol... Undorító bűz terjeng a szobában.

Anyja egy csatos üveg bor mellett, az asztalnál ül. Cigarettázik. A bádog konzervdoboz, a hamutartó, már tele van csikkel. A füsttől alig lát a fiú. Az asszony koszos kártyákat rakosgat egymás mellé. Bizonytalan, bárgyú tekintettel keresi a helyet, ahová beillesztheti a fakult piros királyt. A szobában egymás hegyén-hátán minden...

– Szervusz, anyu! – köszön Raca.

– *Hol a francban csavarogtál már megint?*... – *Csak a* kérdés szól a fiúhoz. Tekintet nem... Raca undorodik mindentől, ami ebben a szobában van. Az anyjától is!

– Nem hallod? Hozzád beszélek, te csavargó!

Raca nem válaszol. Arra gondol, hogy rövidesen az anyja is lerészegedik... Valami ennivalót keresgél az ablakmélyedésben, melyet éléstárnak is használnak. Zsíros papírokon és néhány szalonnabőrön kívül egyebet nem talál.

– Anyu! Éhes vagyok! Van valami kaja?

– Majd ha veszel magadnak, lesz!

– Adjál pénzt, hozok valamit!... – csillan a fiú szeme.

– Nincs! Nincs pénz! Érted?

– Mert elittátok! – vádol Raca a borosüvegre tekintve.

– Mit pofázol, te taknyos?

– Adjatok enni!

– Még neked jár a szád? Te naplopó csavargó! Hol voltál egész délután?... Beszélj, mert beverem azt a piszkos pofádat!

– Adj enni!... – követel csökönyösen a megérzett erkölcsi fölény erejével a fiú. Az asszony agyát elönti a vér.

– Majd adok én neked mindjárt!

Az asszony feláll. Az ajtó felől kanyarodik Raca felé, hogy a fiú el ne szökhessen előle. Raca hátrál... A részegedő asszony szeméből gyilkos tüzek szikrája villan. A fiú megbotlik a sámliban. Egyensúlyát vesztve a szekrénynek dől. Az asszony elkapja... Húsos, hájas karjának nehéz ütései Raca fejére zuhannak.

– Nesze neked! Itt a kaja, amiért megdolgoztál!... Edd ezt, csibész!... Mást nem érdemelsz!

Raca nem sír.

Két kezével szemét, arcát védi.

Úgy érzi, most már megmondhat mindent, amit eddig lenyelt. Rosszabb nem jöhet...

– Mást sem tudtok, mint inni!... Meg engem verni!... Elisszátok az én ennivalómat is!

– Micsoda?... Még neked jár a szád?... Hát ki keresi a pénzt?... Te, vagy én?

– Minek gyártottatok engem, ha még enni sem adtok?!

– Hogy beszélsz az anyáddal, te disznó!? Szétverem a fejed, te gazember!

Az asszony kevésnek érzi kezének ütéseit. Dülledt szeméből tétován tapogat a tekintet körben a szobában, valami súlyos tárgyat keres. Szorítása lazul a fiú karján. Raca kiszakítja magát anyja fogásából, és kisurran a szobából. Lerohan a lépcsőn. Sietségében megbotlik. Arccal előrezuhan. A robaj elnyeli nyögését...

Felugrik. Hajtja a félelem és a gyűlölet. Érzi, hogy orrából csepeg a vér. Kiszalad a kapun. Még az utcán is fut. Nem is tudja, merre. Csak fut, míg szusszal bírja.

Anyjának részegen rikácsoló hangját lassan elnyeli a távolság...

Egy most épülő bérház előtt roskad össze. Kifújja magát...

A házra néz. Sötéten bámulnak rá a vakolatlan falakról az ablakok üvegtelen üregei. Schol semmi mozgás... Csend... Nyugalom és biztonság árad az új épület felől.

Raca feltápászkodik. Megindul a ház felé. Megáll. Tétovázik az állványok alatt... Torka száraz... Az „otthontól" azonban nemcsak fél, hanem undorodik is.

Bemegy.

Keres egy sarkot az első szobában. Leül. Hátát a falnak támasztja. Mozdulatlanul kuporog a sarokban. Arcának bőre viszket, amint szárad rajta a vér...

Nézi a sötétséget, s a hangokat figyeli. Üzött vadnak érzi magát. Eszébe jut Toldi Miklós bujdosása a nádasban. Irigyli Miklós erejét... Valaki közeledik.

– Van itt valaki? – kong a kérdés.

Válasz nem hangzik. A léptek tovahaladnak... Lehet, hogy meglátott egy rendőr? Azt hiszi, betörő vagyok!... Ha elcsíp, bevisz a rendőrségre! Vagy visszavisz anyámhoz!

Az még rosszabb!... Az is lehet, hogy csak egy éjjeliőr volt! – nyugtatja meg magát. Azután gondolatai ismét az anyja felé kanyarodnak... Hű, de utálom azt a goromba hájtömeget!... Az anyád!... De részeges!... Akkor is az anyád!... Enni sem ad!... Akkor miért vágtad szájon a Kapocsit, mikor az anyádat szidta?... Mit tudom én!... Milyen jó lenne, ha olyan anyám lenne, mint Csimasznak! De jó lenne szép, tiszta szobában lakni! Olyanban, mint ez lesz!... És mindennap reggelizni!... Tízóraizni!... Ebédelni, uzsonnázni, vacsorázni!... Mint a többiek!... Nem is tudják azok a kis hülyék, hogy milyen jó dolguk van! Unják a vajas szalámis zsemlét, én meg felfordulok az éhségtől! Disznóság!... Nincs igazság a világon!... De ha nem adnak, majd én szerzek magamnak kaját! Kolbászt! Meg mindent!

A jobbnál jobb ételek képe sokáig libegett álmodozó képzelete előtt, azután valamennyi jó falat lehullott az álomtalan alvás feneketlen mélyére...

*

– Hé! Fiatalúr!... Ébresztő!...

Raca riadtan néz aráncokkal koszorúzott szemek derűs fókuszába... Ki ez? Rendőr?... Visszavisz anyámhoz! – felugrik, hogy meneküljön. Az öreg barátságosan megfogja a fiú karját.

– Lassan a testtel, uram! – tréfálkozik. – Miért lett egyszerre ennyire sürgős a távozás?

Raca enged a marasztaló mozdulatnak. A kedélyes hang megnyugtatja. Szemét dörzsöli. Közben az öreg arcát figyeli.

– Maga kicsoda? – kérdi kissé feloldódva. Az öreg nevet. A tizenöt ránc ötven apró barázdára repedezik arcán.

Mint egy nagyon öreg korsó a múzeumban! Ugyan, mi van benne?

– Jópofa vagy, hercegem! – pózol kedélyesen meghajolva az éjjeliőr. – Ha meg nem sérteném uraságodat, én kérdezném meg, hogy kihez van szerencsém! Elvégre ez az én birodalmam, az én kastélyom!... Nos?... Miért nem válaszolsz?... Elvarázsolt királyfi vagy tán?... Bennem megbízhatsz! Titoktartó vagyok!

Elvarázsolt királyfi? – kong Raca fülében az öreg tréfás ötlete... Hiszen, ha egyszer kiderülne, hogy valóban csak egy gonosz varázslat ez az egész!... Ha egyszer arra ébrednék, hogy én nem is Raca vagyok!... Ha ez a két részeges, goromba disznó nem is az én apám és az én anyám volna, hanem csak gonosz mostohák, akik elraboltak engem!... Ha egyszer kiderülne, hogy király az én igazi apám, s igazi királyné az anyám!

Raca tétova tekintete piszkos cipőjére szökken. A rongyos cipő repedésein át a nyomor és az elhagyatottság szomorú felismerése ásít szemébe. Marhaság! Még hogy királyfi!... Miket locsog itt ez a vénember!?... Jó vicc!... Én és az elvarázsolt királyfi!... Gúnyolódik velem ez a vén hülye?

– Miért komorult el, hercegem?

– Hagyjuk ezt a marhaságot, papa! Itt aludtam az éjjel, és kész!

Raca már ellenszenvesen fölényes, cinikus. Gyakran védekezik így a váratlanul rázúduló érzelmek lágyító hatása ellen. Szinte már reflexszerűen pattan ki belőle ilyenkor a tüske. Szavakban és mozdulatokban. Megszúrja a kezet, mely simogató, segítő szándékkal közeledik lelkéhez. Raca fél, már-már irtózik az ellágyulástól. Megszámlálhatatlanul sok, kicsi és nagy csalódás ülepedett a lelkére. A felnőttek iránti bizalom és hit szálait elvágták benne a durva szavak

és a könyörtelenül önző tettek. Csak néhány vékony szál kapcsolja a világhoz lelkét, s ezeket nagyon félti...

– Jobb helyet nem találtál?... – aszalódik az öreg hangja oly szárazra, mint kezefején a bőr. – Miért nem aludtál otthon?

Raca nem válaszol. Anélkül, hogy akarná, az egyik vállát felrántja, majd leejti. Közben szájának bal sarka is megrándul. A lekicsinylő, megvető arckifejezés felerősíti a váll mozdulatának ellenszenves hatását. Minden felnőttet ingerelne ez a cinikus megnyilatkozás. Más körülmények között az öreget is. Most nem. Csak tréfálkozó kedvét hűti le néhány fokkal... Ez a fiú nem érti a tréfát!... Beteg a lelke... Mint a cipője!

– Véres az arcod!... Mi történt veled?

– Semmi!

– Nekem elmondhatod!... Na?

– Leestem a lépcsőről, és bevertem az orromat! Ennyi az egész!

– Mikor?

– Este!

– Hol?

– Mit faggat engem? Talán nyomozó?

– Nem én! Éjjeliőr vagyok itt, ennél az épülő háznál... No, gyere a csaphoz! Mosd le a vért az arcodról!

A fiú engedelmesen követi az öreget. Megmossa arcát. Rázza kezéről a vizet. Aztán bárgyún néz az öregre.

– Törülközz meg a zsebkendődben!

– Nincs.

– Otthon felejtetted?

– Otthon sincs!

– Nahát! Szép kis társaság lehettek ti együtt! – csóválja a fejét az öreg.

– Nekem mondja?... Azért aludtam itt!

– Megszöktél?

– Úgy is lehet mondani!... Vert az anyám, és elfutottam!

– És az apád?

– Apám?... Tán még most is részegen döglik az ágyon!

– Hm!... – motyog az öreg. Aztán kigöngyölíti a szalvétából a kenyeret, szalonnát. Kedélyeskedő pózt erőltet magára. Meghajol a fiú előtt. Átnyújtja a kendőt: – Töröld meg ezzel az arcod, hercegem!... – Szabályosan bemutatkozik. – Csili Csala bácsi vagyok. Jelenleg álruhában és álfoglalkozásban: éjjeliőr! Kihez van szerencsém?

– Baracza György vagyok. Civilben: Raca!... Mindig ilyen viccesnek tetszik lenni?

– Na, hallod!?... Akinek ilyen komoly hivatala van, annak könnyű viccelni!

– Ez nem komoly állás! Maga fele annyit sem keres, mint az apám vagy az anyám!

– Mi a foglalkozásuk?

– Apám italmérő. Anyám felszolgáló. Olyan pincérféle.

– Akkor valóban sokkal többet keresnek, mint én!... De ez mégis nagyobb hivatal! Nem szolgálok én senkit, hercegem, csak a csillagokat! Nincs főnököm, és nincs alkalmazottam. A magam ura vagyok. Úr és szolga egy személyben!

– És parancsol is, meg engedelmeskedik is maga-magának?

– De mennyire!... Akár hiszed, akár nem, ez a legnehezebb dolog a világon!

– Azt sem hiszem!

Egy betongerendára ülnek. Az öreg bicskát vesz elő. Falatozik. A fiú önkéntelenül nagyot nyel. Az öreg meghallja.

– Éhes vagy?

– Nem!... – hangzik túlságosan gyorsan és keményen

a válasz. Az öreg a fiúra néz. Raca elfordítja a fejét. Azután a cipőfűzőjét babrálja.

– Szóval, hercegem, ön nem éhes!... Túlságosan sok süteményt evett az este! Meg a hús is zsírosabb volt a kelleténél! Előfordul ez a nagyuraknál, igaz? Irigylem önt, hercegem! Undorral fordul el a szalonnától... Bár az is lehet, hogy csak büszkeségből teszi! Vagy edzést tart! Az akaratát, az önuralmát edzi, hercegem?

– Elég a szövegből, öreg! Unom már!... Viszlát! – Raca feláll, elindul. Az öreg visszahívja.

– Gyere csak ide, Raca.

– Minek? Hogy hallgassam a süket dumáját?

– Nem! Mutatok valamit! Gyere!

Raca szétterpesztett lábakkal megáll az öreg előtt. Úgy néz le rá, mint egy varangyos békára. Most nagyon utálja. De kíváncsi.

– Látod ezt a bicskát?

Raca nem válaszol... Hülye kérdés!... – gondolja, de lenyeli véleményét. Nézi a bicskát. Nyele szarvasagancsból készült. Pengéje hosszú... Tőrnek is megfelel! – izgatja a gondolat.

– Ülj le! Beszélni akarok veled. – Forgatja kezében a bicskát. Ő is a pengéjét nézi. – Ez ugyebár egy kés, amivel enni lehet. Szalonnát vágni vele a fogak helyett! Meg fát faragni, hogy olyan legyen, amilyennek az ember akarja!

A fiú ellenséges hangulata foszladozik... Dilis az öreg! – gondolja. Csak akkor figyel a lassan görgő szavakra, mikor azok értelme hirtelen ellentétessé válik:

– De ugyanezzel a bicskával ölni is lehet!... Látod? Olyan, mint egy tőr, ha így tartom a kezemben! – A fiú önkéntelenül elhajlik a felemelt kés elől.

– Na és?... Mit akar ezzel?

– Csak annyit akarok megértetni veled, hogy mindennel

így vagyunk! A szavakkal is, a mozdulatokkal is!... Én tréfálkozni akartam veled. Hercegnek szólítottalak... A szó megszúrt téged. A gúny megvágott! Akaratlanul is megsebesítettem önérzetedet viccelődésemmel.

– Ez magának vicc?... – A fiú ismét ingerült. Támad, hogy védekezzen. Szúr. – Megmondjam mi maga? Egy undok vénember! Zabálja a szalonnát, és rajtam röhög! Mert éhes vagyok!...

– Mondd csak Raca! Add ki a mérgedet! Aztán eszünk együtt!

– Nem kell a maga vacak szalonnája! Tudja?... Mind ilyenek maguk! Fölényeskednek az emberrel!... És verik! Vagy pofonnal, vagy szavakkal! Mindig csak verik! De magától nem félek! Érti? Feláll. Teste előrehajol, míg ingerült szavaival záporozza az öreget.

– Tudom!... Én sem félek tőled, Raca!... Tessék! Itt a bicska! – Raca felé nyújtja. A fiú kikapja a kezéből a kést. Sújtásra készen felemeli. – Szúrj le nyugodtan!

Az öreg lehunyja szemét. Biztos a dolgában.

Racát ingerli az öreg magabiztos fölénye. – Azt hiszi, nem merném leszúrni, ha akarnám?... Hogy adja a nagyot! Vén hülye! – gondolja magában.

– Na, mi lesz?... Mire vársz?... – kérdi csukott szemmel az öreg.

Legszívesebben leszúrnám, olyan undok!... Viszont a bicska klassz! Kitolok az öreggel!...

Az ötlet váltója más vágányra tereli az indulatot. Raca gyors mozdulattal meglöki az öreget. Az éjjeliőr hanyatt vágódik. Lábai és nyíló szemei az égre merednek. A fiú elfut. Kezében néha megvillan a nyitott kés pengéje.

*

Lábai hazafelé viszik Racát. Anélkül, hogy akarná... Még a lépcsőn is fut... Az ajtó előtt leül. Liheg. Becsukja a bicskát. Zsebre teszi... Szajré! – gondolja. – Nem számít! Komoly fegyver! Az öreg csak szalonnaevésre használta. Én több hasznát veszem!... Még hogy szúrjam le! Bolond! Jól kiszúrtam vele! Legalább máskor nem hülyéskedik ilyesmivel!

– Hát te? – nyílik az ajtó Raca háta mögött. – Mit csinálsz itt?

– Én?... Hát... nem akartalak felkelteni! – indítja találékonyan a hazugságot. Szinte jól esik neki, hogy magát ilyen figyelmesnek mutathatja. Beleéli magát a hazugságba.

– Miért jöttél vissza a suliból? Nincs tanítás?

– Nincs! – Egészen jó tippeket ad az öreg, gondolja Raca. Bemennek a szobába. Az apa a fali csaphoz megy. Megmossa gyűrött arcát. Tenyeréből hörpint egy korty vizet. Kiöblíti száját, majd egy szakadozott, piszkos törülközővel megtörli arcát, kezét. A fiú szótlanul nézi... A fater elindulhatna a Vöröskereszt tisztasági versenyén! – gondolja. Tőlem meg tisztasági zacskót követelnek a suliban az egészségőrök! Röhej!...

– Kirándultok valahová?

– Igen!... Múzeumba!... De csak tízkor!... Pénz kellene!... Azért futottam haza! – Két legyet egy csapásra! Meglepődik saját találékonyságán... Legombolok egy kis dohányt tőle, ha el nem itta az este!

– Anyád nem adott?

– Nem is szóltam neki! Tudom, hogy úgysem ad!

– Na, várj csak! Keresünk egy kis aprót!...

Zsebeiben kotorászik. Két forintot ad a fiának.

– És a kaja?

– Kérsz kaját majd valamelyik sráctól!

– Nem kérek!

– De nagyon felvágsz!... Te mondtad, hogy némelyik kölyök majdnem a fele tízóraiját eldobja!...

A légypiszokkal pettyezett tükör előtt megigazítja nyakkendőjének zsíros csomóját. Taktikát és témát változtat. – A tanulással hogy állsz?

Csend.

Az apa megfordul. Nyeregben érzi magát.

– Javítottál már valamiből?

– Nem feleltetnek!

– Jellemző!... Bezzeg, ha valami fejesnek lennél a fia! Biztosan körülugrálnának a tanárok!... De ki törődik egy melós fiával?... A melósnak most is: kuss! Mint mindig! Pedig ki kellene javítanod az egyeseidet, mert megint elbuksz! Akkor pedig fuccs az új ruhának!

– Miféle új ruhának?

– Anyád nem mondta?

– Nem!... De megruházott tegnap este, mikor aludtál!

– Szóval, elhatároztuk anyáddal, hogy ha nem buksz meg, új ruhát veszünk neked!

– Tavaly is ígérted, és mégsem vetted meg félévkor!

– Na, és!... Nem jött ki a lépés!

– De kijött más!... Már 300 forint volt félretéve a szekrényben! Az ingek alatt! De te egy este elszajréztad az egészet, és megittad a haverjaiddal!

– Ne pofázz, te éhenkórász! Te mersz engem felelősségre vonni?

– Én csak az igazat mondtam!

– Micsoda?... Az anyád .....-t!... – Míg az ocsmány káromkodás habja szertefröccsen a szobában, leakasztja a borotvafenő szíjat, és megragadja a menekülő fiút... – Majd megmutatom, hogy ki az úr a háznál!... Te mersz pofázni itt igazságról? Nesze neked igazság!...

Szíjjal üti a gyereket. Ahol éri!

A fiú összegömbölyödik. Mint a sün. Csak tüskéje nincs. Halkan nyöszörög. Akkor jajdul fel, és kiált segítségért, mikor a dühöngő férfi belerúg ...

– Nem szégyelli magát, Baracza úr!? – kiált a házmester és lefogja Raca apját. – Hogy lehet egy gyereket így összeverni!? Rúgdosni!... Inkább törődne vele, hogy ne csavarogjon! Hogy tanuljon!

– Maga ne avatkozzék az én dolgomba! Az én gyerekem ez a pimasz kölyök, nem a magáé! Úgy nevelem, ahogy akarom!

– Ez nem úgy van, Baracza úr! Maga nagyon téved, ha azt hiszi, hogy ezt sokáig csinálhatja!... Vegye tudomásul, hogy én már a múltkor megmondtam annak a tanárnak, aki magukat kereste, hogy mit csinálnak ezzel a gyerekkel! Hogyan nevelik!... És megmondtam annak az asszonynak is, aki a tanácstól jött, hogy maguk milyen példát mutatnak a gyereknek! Hogy hogy bánnak vele! Hogy enni is alig adnak neki!

– Aki nem dolgozik, az ne is egyék! – A vita közben magához veszi holmiját, és az ajtót dühösen bevágva elsiet.

– Micsoda piszok egy élet ez!... – dörmög a házmester. – Minek ad az isten gyereket az ilyen népeknek?! – Az összekuporodva nyöszörgő fiúhoz megy. Megsimogatja kócos haját. – Na ne sírj!... Nem sokáig élsz már ebben a piszokban! Intézkedtünk, hogy helyezzenek el egy rendes intézetben!

– Nem akarok intézetbe menni!

– Hát akkor mit akarsz?

– Az az én dolgom! Semmi köze hozzá!

– No nézd csak!... Ez is egészen elvadult! Mint a kóbor eb! Belemar a segítő kézbe! Az is bolond, aki segíteni akar az ilyeneken!...

Megbotránkozva kocog le a lépcsőn. Motyog, dohog, mint alatta a rozoga tákolmány.

Raca tenyerével szétkeni arcán a könnyeket. Feltápászkodik. Szipog. Szemével körbesöpri a szobát, azután elindul. A galambjaihoz. Panaszkodni.

– Ha ti nem lennétek, már régen itthagytam volna ezt a piszok bandát! De most elmegyek! Nem bírom tovább... Értitek?... A bicska miatt is keresni fognak. Biztosan beköp az öreg a suliban! Nem viszem neki vissza... Szükségem lesz rá. Tudok vele védekezni, meg enni! Ha lesz mit!... Milyen szomorú a szemetek!... Sajnáltok? Megírom a házmesternek, hol van elrejtve a kajátok! Jó?... Ne féljetek tőle! Az öreg csak pofázik, de különben nagyon rendes tag!... Engem még sosem ütött meg. Ez pedig nagy szó!... Elköltözni nem szabad! Értitek? Várjatok rám! Egyszer még visszajövök! És teleszórom az udvart kukoricával!... Szevasztok!

Egyenként kézbeveszi, simogatja őket. Búcsúzik.

Csak tőlük!

Mert egyedül csak iránt uk maradt szeretet a szívében!

Azután elindul. Csak úgy: valamerre...

*

Sokáig áll egy trafik előtt. Számol. Nehezen, gondterhelten. Parányi költségvetését lassan, de pontosan végzi. Variálja az összeadandó tételeket. Közülük csak egy a változatlan: a háromharminc.

Bemegy a trafikba. Lottószelvényt és öt darab cigarettát vesz. Sokáig tűnődik a szerencsét ígérő számok áthúzása előtt. Az igazoló szelvényt gondosan összehajtogatja, zsebre teszi, és újra az utcát rója.

Most már másképp nézi a kirakatokat. Zsebében érzi a

nagy lehetőséget. Képzeletben felöltözteti magát. Csak a legmodernebb formák között válogat.

Nagy közérthez ér. Mosolya, mint silány vakolat, a földre hull. Apró dárdák suhannak szeméből a kirakat üvege mögött gömbölyödő sonkára, szalámira, kolbászra. Gyomra korog. Nagyokat nyel. Nyugtalanul topog. Aztán bemegy. Sodródik a tömeggel. Minden árut megnéz, értékel... Rengeteg kaja! Konzervhegyek! Nem is volna nehéz zsebre vágni egyet!... És ha észreveszik?... Meglépek!

Körülnéz. Mintha az anyját keresné a tömegben. Aztán gyors mozdulat, és már a nadrágja zsebében lapul egy konzerv...

Senki sem törődik a bámészkodó fiúval.

Raca tovább sodródik. Éhsége fokozódik. Szeme mindent felfal.

A kolbászhalom elé áll. Mohón szívja magába az illatot.

A fizetés a pultnál. Az elárusítónő kapkod. Nem tud mindenre figyelni. Nagy a forgalom, és mindenki siet.

A fiú beáll a sorba. A menekülés útját tervezi: – Az oldalajtón át lesz a leggyorsabb! Aztán megkerülöm a háztömböt. Hátrafelé! A villamosmegállóhoz futok. Ott is nagy a tömeg!...

A sor szabályosan halad a pult felé. Mikor a fiú következik felemel egy pár gyulait:

– Tessék szíves lenni lemérni!

A kiszolgáló mérlegre teszi. Közben Raca felemel egy másik pár kolbászt. Láthatólag azon tűnődik, hogy ez megfelelőbb lenne, mint a másik. Azután hirtelen lebukik a kolbásszal együtt, és átfurakodik a tömegen az oldalkijárathoz. Mindez másodpercek alatt történik. Már az ajtóhoz ér, mikor az elárusítónő észbekap:

– Fogják meg!... Tolvaj!

A fiú után következő vásárló nem figyelt a sorban előtte

álló gyerekre. Az áruk között válogatott szemével. Akárcsak a többi mögötte álló.

– Hogy nézett ki a tolvaj? – kérdi egy szolgálatkész férfi.

A tömeg ezzel le is rázza magáról a felelősséget. Már van, aki törődik az üggyel... Jobb nem beleavatkozni!

– Egy kölyök volt!

– Mit lopott?

– Egy pár gyulait... Fogják meg! Nem hagyhatom itt az árut! A férfi a kijárat felé tolakodik. A fejek utána fordulnak, de láb nem követi. Mire az utcára ér, sehol nem látja a gyereket. Kérdezősködik. Az emberek saját gondjaikkal bíbelődve közlekednek. Ki ér rá figyelni a járókelőket?

Raca már a Duna-parton jár. Lelassítja lépteit, lődörög. Nézi a hajókat, uszályokat, pecázókat... Már el is felejtette, hogy lopott!

Csak akkor jut eszébe, mikor az egyik szál kolbászba beleharap. Fogával tépi. De csak egy falatot. A többit óvatosan körülnézve elrejti zsebében. Aztán keres olyan helyet a parton, ahol senki nincs a közelében. Leül. Szembe a vízzel. Háttal a világnak. Előveszi a megkezdett kolbászt és a bicskát. Apró darabokat vág. Nyújtja a gyönyörűség idejét. Mikor eszébe jut Sümegi tízóraija, vékony karikákra vágva eszi. Nagyobb áhítattal veszi szájába, mint hivő keresztény az ostyát. Az erő is nagyobb, mely fogvatartja, s elszigeteli a körülötte zsongó világtól...

A kolbász már csak ujjnyi, mikor a mozdulatok megállnak: Lopott kolbász!... Lopott bicska!... Na és?... Ki ad enni nekem? Senki!... Az államnak meg sem kottyan ez a kis kolbász meg konzerv! Annyi van a közértekben, mint a szemét! Nincs is annyi szemét Pesten, mint kaja! Én meg dögöljek éhen?... Azt nem!...

A maradékot egyszerre bekapja. Ínyének jól esik a mennyiségileg is kielégítő zamat. A bicska pengéjét zakója szélébe törli. Azután újra elindul a parton...

*

Az uszály, amelyen Raca rejtőzik, gabonát szállít. A fiú csak tapintás útján érzékeli az apró magokat. Sötét van...

Bámulja a csillagokat és a város fényeit, melyek furcsán imbolyognak a sötét víz hátán. Hallgatja az uszály oldalán halkan csobbanó víz locsogását, a parton surranó autók motorjainak zümmögését, a villamosok kattogását. Aztán elálmosodik. Elalszik...

Álmában sötétkék tengerész-egyenruhában, vakítón fehér kapitányi sapkában látja magát egy tengerjáró hajó parancsnoki hídján.

Zavaros álmaiból csak ezt az egy képet markolja görcsösen ébredő agya. Ezt gyúrja benne vággyá az ébrenlét ábrándozása is, mikor hajnalban megmozdul az uszály, és Raca a vontatóhajóra tekintve, tengerészsapkát pillant meg. De jó lenne kapitánynak lenni!... Vágya a vontatókötélen átkúszik a hajóra, és képzeletben már ott kapitánykodik, ahol most még matróz sem lehet... Ha messzebbre hajózunk, felfedem magam! Jelentkezek a kapitánynál hajósinasnak. Biztosan felvesz!... Ő sem kezdte mindjárt kapitányi ranggal!... Majd látni fogja, hogy milyen szorgalmasan dolgozom, és jövőre már előléptet matrózzá!... Aztán meg segédkormányossá, kormányossá... Néhány év múlva tiszt is lehetek. Onnan már csak egy lépés a kapitányság!... De jó lenne!...

A kelő nap fényesíti, ragyogó színekkel festi Raca vágyait. Hiszi, hogy ilyen szép jövő vár rá. Most igazán boldog. Amilyen csak a nagyon nyomorult ember lehet, ha a

remény szikrája villan fel benne. Boldogabb, mint amikor a kolbászt ette!... Ez az ábránd nagyobb éhséget csillapít benne. Olyan éhséget, amiről eddig nem is tudott. Pedig benne volt és gyötörte...

A napkeltét eddig csak nézte. Most kezdi látni. Izgatottan felül. Szétnéz a tájon... Ilyet még sosem látott...

A hajnalt sötét, piszkos, borszagú emberólban aludta át. Nem tudta, hogy a nap érkezése és távozása, a hajnal és az alkony mennyi csodálni való szépséggel ajándékozza meg azt, aki megfigyeli. Soha nem vitte el sem apja, sem anyja kirándulásra, túrára, utazásra, nyaralásra. A világból csak azt a szűk környezetet ismerte, ahol lakott. Háztömbökkel, kopár tűzfalakkal körülzárt, néhány üres telekkel tarkított sivár kővilágot, melybe ha beszökött is néhány percre a nyugvó nap vöröse, észre sem vette... Most fedezi fel a hajnalt!... Elmélyülten figyeli a színek és formák változásait. Közben szemelget. Rágcsálja a gabonaszemeket.

Ha mozgást lát a hajón, behúzza a fejét... Milyen jó lenne kiülni az uszály szélére! A vízbe lógatni a lábamat vagy horgászni!... Az ám! Horgászni kellene! De mivel? Konzervvel? Azt sem tudom, mi van benne!

Előveszi. Nézegeti. Nem érti az idegen nyelvű feliratot. Bicskájával próbálkozik. Hosszadalmas vesződés után sikerül félig felnyitnia a doboz fedelét... Hal! Olajos hal! Pfuj, de büdös! Ilyet sem ettem még soha! De nem is kell! Büdös!... A halak biztosan szeretik.

Belenyúl bazár-zsebébe, és ölébe rakja a sok kacatot, amit mindig magával hord. Csodálatos zsebei vannak! Osztálytársai mindig nagy tisztelettel adóztak Raca zsebeinek, mert elképesztően sokféle holmi került onnan elő: spárga, drót, kicsi és nagy szeg, cérna, szigetelőszalag, radír, nagyító, kréta, kis ráspoly, nylonspárga, fémgolyó, gyufa, gombfoci és egy horpadt pingpong-labda.

A vékony drót végét begörbíti. Hegyesre ráspolyozza, majd ráköti a nylonspárgát. Ennek végéhez erősíti keresztkurkolással a kaucsuklabdát, aminek jeleznie kell, ha a hal bekapja a horgot. A labdához közönséges zsineget köt. Végét, bot híján, kezében fogja. A horog végére felszúr egy haldarabkát. Cérnával is rákötözi, hogy a víz le ne sodorja. Nagy ívben hajítja a vízbe a csalétket.

Az uszály szélén ül. Mereven figyeli az apró, szelíd hullámok hátán hintázó fehér labdát... Mintha megmozdult volna!... Izgatottan húzza a spárgát. Nagy zsákmányra számít. Érzi, hogy súlya van annak, amit húz... Lehet vagy ötkilós!...

Az erős kis horog azonban nem hal torkában akadt meg, hanem egy olajos rongyban... Biztosan a hajóról dobta a vízbe valamelyik rendetlen matróz! Újabb csalétket szerel horgára...

Órákig eljátszadozik a horgászással. Megfeledkezik minden óvatosságról. A fehér labdát figyeli, és makacsul várja a nagy fogást... Csak akkor riad fel, amikor öblös hang száll a füléhez hátulról:

– Hát te mit csinálsz itt?

Raca ijedtében kiejti kezéből horgászfelszerelését.

– Ne félj, öcsi! – nevet rá a legény. – Gyere, átviszünk a hajóra!

Kissé bizalmatlanul lépked a matróz előtt.

Erős férfikéz nyúl feléje, és beemeli a csónakba... Menekülne is, meg nem is! De nem tesz semmit. Várja, hogy elébe jöjjön a sors... Lesz, ami lesz!

– Hogyan kerültél az uszályra? – kérdezi szigorúan a kapitány.

– Átmásztam a pallón... Este.

– Ejha!... Elfelejtettétek behúzni? – kérdi az embereitől.

– A palló az uszályon van! – szól az egyik matróz. – Biztosan még a bevétele előtt lógott az uszályra a gyerek!

– Mit kerestél az uszályon?

– Semmit.

– Hát, akkor miért másztál oda? ... Búzát akartál lopni?

– Nem.

– Hát?

– Mert ... mert szerettem volna eljönni magukkal, és ...

– És?

– És majd a nyílt vízen jelentkezni a kapitány úrnál!

– Nálam? ... Miért?

– Hogy vegyenek fel hajósinasnak!

A kapitány mosolyog. A matrózok harsányan nevetnek.

– Nálunk nincs inas, öcsi! És nem is kell!

– Micsoda ócska egy hajó ez! ... – szól most már fitymálva, szemtelen hangon Raca. Úgy érzi, becsapták, meglopták, kifosztották mindenéből. Utálja a kapitányt, a matrózokat, minden felnőttet ...

– Hallottátok? ... – fordul embereihez a kapitány. Ingerli a fiú pimasz fölényessége. – Ócsárolja a hajónkat a fiatalúr! ... Elszökik hazulról, mert hajókázni akar! És hogy válogat! ... Miért nem vagy iskolában? Meglógtál?

Raca hallgat. Tekintete a cipőkön ...

– Hányadikos vagy?

– Hatodikos.

– És már hajósinas akarsz lenni?

– De idősebb vagyok az osztálytársaimnál.

– Szóval, megbuktál! ... Itt meg lebuktál, fiacskám! Érted? Mi nem szeretjük a csavargókat, a mihaszna léhűtőket, akik még az általános iskolát sem tudják elvégezni tisztességesen! Itt csak rendes emberek dolgozhatnak! Mit szól az apád, az anyád, ha megtudja, hogy elszöktél hazul-

ról? Erre nem gondoltál? Azóta már biztosan a rendőrséggel kerestetnek! Nem gondoltál arra, hogy milyen izgalmakat okozol szökéseddel az édesanyádnak? . . .

– Az ugyan nem izgul miattam! – legyint cinikusan Raca. – Örül, ha nem lát! Biztosan még az ágyban döglik, mert reggelre sem józanodott ki!

Az emberek összenéznek. A kapitány csendesebben kérdi:

– Anyád iszik? – A fiú bólint. – Az apád is?

– Még jobban!

– Hm . . . És . . . olyankor . . . bántanak téged?

Raca nem szól. A kapitányra pillant. Szájának mosolyát gúny hasítja torzzá. Szeme ismét a cipője orrára tapad. Testsúlyát a másik lábára helyezi át . . . Mit pofázzak ezeknek a nagyképű alakoknak? Hogy sajnálkozzanak? Le vannak sajnálva!

A kihallgatás elakad. A kapitány hangja, mely a felelősségre vonás elején egyre magasabbra csapott, most bennrekedt a torkában. Kiesett kapitányi és bírói szerepéből, amelybe ez a szokatlan helyzet sodorta. Most már csupán egy felnőtt ember, egy apa áll szemben egy ismeretlen és szerencsétlen kis hajótöröttel. Egy gyermekkel, akit a mostoha körülmények hullámai sodortak hozzá.

A hirtelen hangulatváltozás zavarában nem találja fel magát.

Kínjában egy mellékesnek látszó körülményt kezd bogozni:

– Mivel horgásztál, fiam? – kérdi barátságosan.

– Madzaggal és dróthoroggal! . . . Saját gyártmány. Máde in Raca!

– Mit tettél csaléteknek a horog végére?

– Halat!

– Halat? – álmélkodik a kapitány. – Ezt nem értem!

– Olajos halat!... Konzervből!

– Áhá! Már értem!... Nem gondolod, hogy ez egy kissé drága horgászás? Többe kerül a csalétek, mint a hal, amit foghatsz vele! Mennyiért vetted a konzervet?

– Nem vettem... – komorul el a fiú. Arca dacosan kemény. Aztán szomorúvá lágyul...

– Hazulról hoztad?

– Nem.

– Hát?

– Loptam... A közértből...

Raca maga sem érti, mi történt vele. Vallott!... Ő, aki szinte minden helyzetben nagyszerű hazugságokkal tudta kivágni magát, most egyszerre elgyengült. Gyámoltalan kisfiúnak érzi magát a jóhiszemű, nagydarab férfi előtt. A kapitány őszintén meleg hangja leolvasztotta flegmaságát, felnőttingerlő pimaszságát. Szégyelli magát. Mintha ruhátlanul, mezítelenül állna a kapitány előtt...

Aztán felcsillan benne a remény. Az, hogy a kapitány újra bíróvá változik, felül a magas emelvényre, s akkor ez a gyengeség is felszáll. Mint egy léggömb, melynek elereszti a fogóját...

A kapitány azonban ember marad. Hatalmas tenyerével gyengéden Raca álla alá nyúl. Felemeli fejét. Szomorúan nyugodt hangjával tovább vetkőzteti a fiút. Raca úgy érzi, már a bőr is mállik róla...

– Nézz a szemembe, fiam!... Azért loptad a konzervet, hogy legyen csalétked a horgászáshoz?...

A fiú csak egy pillanatra meríti tekintetét a kapitány erős, tiszta szemébe. Azután a pallót nézve mondja:

– Éhes voltam... nagyon éhes... és... útravaló is kellett...

– Hogy világgá mehess?

– Nem.

– Hát?

– Hogy otthonról eljöhessek... Örökre!...

A körülöttük bámészkodó hajósok arcáról lefonnyad a gyerekes kaland gondolatára kivirult mosoly. Döbbent csendben állnak a kapitány és a fiú körül.

A kapitány Raca vállára teszi kezét.

– Mi a neved fiam?

– Baracza György.

– Na, gyere Gyuri gyorsan a szakácshoz!... – igyekszik tréfás szavakkal gondfelhőt űzni a kapitány. – Jól teletömjük a bendőt, aztán majd döntünk a sorsodról!

*

– Szia, Raca!

– Szevasz, Csimasz!

– Hogy vagy, öreg fiú? Állati régen láttalak!

– Kösz. Vagyogatok.

– Stramm ruhád van!... Intézeti?

– Igen. Minden az, amit rajtam látsz!

– Leléptél?

– Én?... Dehogy! Kimenőm van! Nézd csak! Ilyen igazolványt kapunk! Ebből mindenki láthatja, hogy nem lógok... Persze, aki egyest vagy intőt szerez, annak nincs kimenője vasárnap!

– Voltál már otthon?

– Nem.

– Nem is akarsz hazamenni?

– De igen. Csak nem a faterékhoz!

– Hát?

– A galambjaimhoz. Meg a házmesterékhez.

– És, ha otthon vannak a szüleid?

– Tudod, mit? Segíts nekem, Csimasz!

Elindulnak a házhoz. Csimasz bemegy. Raca hóna alatt kétkilós tömött zacskó. Várja, míg barátja visszajön ...

– Az öreg szerint – újságolja örömmel Csimasz – még délben elmentek. Lóversenyre! ... Jöhetsz!

A házmesterék szívesen fogadják Racát. Nem győznek csodálkozni ruházatán, ápoltságán:

– Nahát! ... Hogy kikupálódott ez a gyerek! – összegezi végül véleményét a házmesterné.

– Élnek még a galambjaim?

– Hát persze!

Raca megköszöni az öreg gondoskodását, majd a zsebpénzéből vásárolt kukoricadarát leteszi az asztalra. Kivesz belőle két marékkal. A galambjaihoz megy. Megeteti őket. Örülnek egymásnak.

Raca úgy érzi, megismerik őt a galambok. Cirógatja őket. Beszél hozzájuk. Úgy véli, értik a szavát.

Lehetséges. A lényeget biztosan megértik.

A két fiú azután lemegy a Duna-partra. Beszélgetnek. Csimaszt minden érdekli, ami Racával történt. Hősnek látja barátját. Érthető. Nem mindennapi kaland sejlik Raca történetéből ...

– Hát így kerültem a Szondiba! – fejezi be Raca.

– És a bicska? Az öreg bicskája még megvan?

– Igen.

– Nem adtad neki vissza?

– De igen ... Megígértem Bandi bácsinak, hogy az első kimenőmkor visszaviszem. Nem volt ott az öreg ... Egy cédulára írtam a címemet, és azzal együtt átadtam a bicskát a szomszédos épület házmesterének.

– Hátha nem is kapta meg az öreg!

– Megkapta ... Sőt! Eljött a Szondiba, és nekem adta a bicskát! Szabályosan nekem ajándékozta! Állati módon szégyelltem magam!

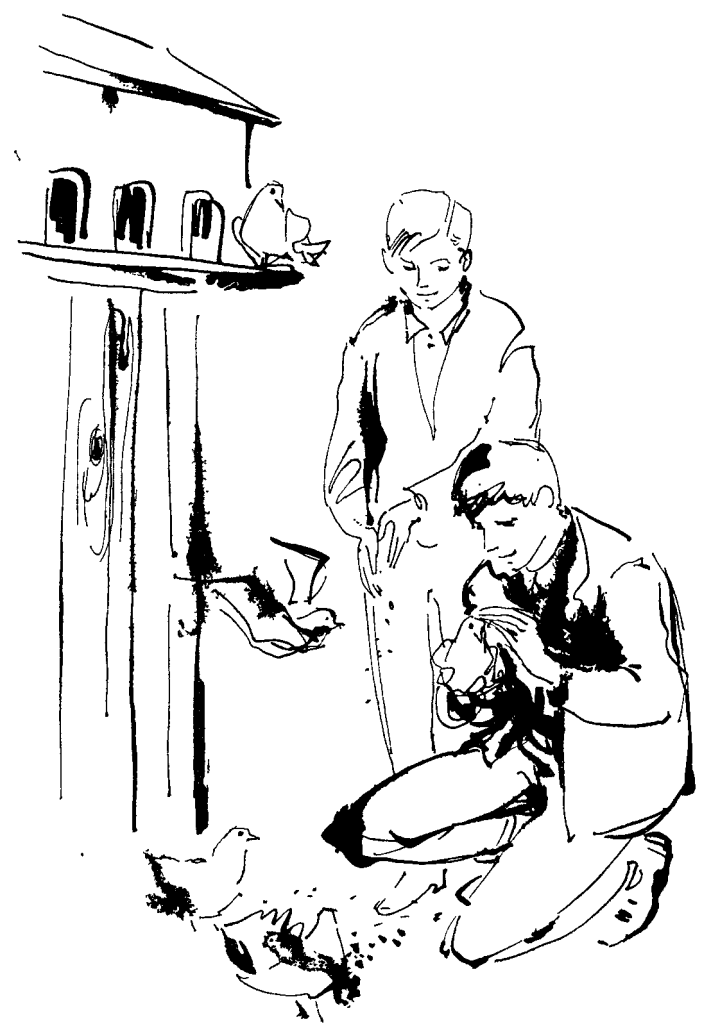

– Képzelem, hogy égtél!

– Mint a rongy!... Itt van, nézd!

– Valódi szarvasagancsból van a nyele!... Irtó klassz! Hogy adod?...

– Nem adom el... Semennyiért!... Emlék!...

Nézegetik, forgatják. A másodpercek percekké nyúlnak.

– Mondd, Raca! Nem rossz ott az intézetben?

– Nem valami nagy lelkesedéssel mentem oda, de hát megígértem Bandi bácsinak...

– Az ki?

– A kapitány.

– Rendes tag lehet ez a te kapitányod?

– Meghiszem azt!... Csak láttad volna, hogyan sárgultak a srácok, mikor meglátogatott!

– Minden vasárnap megy hozzád?

– Hogy képzeled?... Fafej vagy te, Csimasz! Egy hajóskapitány nem olyan, mint egy... egy rendőrkapitány! A hajóskapitány, barátocskám, utazik!... Bejárja a világot! Persze, hajóval! Néha hetekig, hónapokig vízen van!

– De szeretnék hajóskapitány lenni!... – buggyan ki a vágy Csimaszból.

– Csak az nem olyan egyszerű, öregem! Ahhoz sokat kell tanulni meg sportolni.

– Hát akkor, te sem leszel kapitány soha!

– Ahogy te tévedsz!... Tudod, hogy hármasnál roszszabb osztályzatom nincs, mióta a Szondiban vagyok?!

– Ne hülyéskedj, Raca! Nekem ne add a nagyot! Ismerlek!... A kapitányt még bevettem, de ezt a szédítést már nem hiszem.

– Hát, akkor most jól figyelj, Csimasz, és zsugorodj!... Idenézz! – előveszi zsebéből a műbőrtárcát. – Ezt a tárcát is Bandi bácsitól kaptam!... Itt a fényképe!

– Ez igen!... Irtó jól mutat az öreg!

– És itt van az ellenőrzőm!... Zsugorodsz már?

– Az anyját!... Ez igen!... Nahát!... Elájulnak a srácok, ha elmondom nekik!

– Szóval, öregem, én elhatároztam, hogy kapitány leszek! Mese nincs! Tanulni kell!... Így mondta Bandi bácsi, és így is lesz!

– Ha bírod madzaggal!

– Engem ne félts! Ha valamit a fejembe veszek, azt onnan nem veri ki senki!...

Raca összehajtja a tárcát. Büszke, de meleg pillantással végigsimítja. Azután elteszi a zakója belső zsebébe. A szíve fölé!

X

TEHÁT...

– Elbeszélésed kiegészítésére egy adatot közlök, amely 1965-ben jelent meg az egyik folyóiratunkban: eszerint Budapesten 1956 és 1964 között a 18 éven aluli állami gondozott gyermekek száma 4623-ról 9150-re emelkedett. Az állami gondozásba vétel oka az esetek jelentős részében a szülők erkölcstelen magatartása és csökkent felelősségérzete volt.

– Így már mindjárt nem tűnik egyedi esetnek, kivételesen ritka, szélsőséges példának Raca helyzete! Természetesen ennek az irodalmi igénnyel megfogalmazott „környezettanulmánynak" a lényege a fontos számunkra. Az, hogy nem kívánatos mértékben szaporodik az olyan gyermekek száma, akik erkölcsileg romboló hatású családi környezetben élnek. Minden osztályban akad néhány gyermek, akinek szülei iszákosak s nem törődnek azzal, milyen hatást vált ki gyermekükből, ha részegnek, tolvajnak, hazugnak, durvának, igazságtalannak, lógósnak látja őket. A rossz szülői példa igen súlyos sérüléseket okoz a gyermekben, s ezeket teljesen meggyógyítani talán soha nem sikerül. A veszélyeztetett gyermekek környezettanulmányában szinte kivétel nélkül olvasható az iszákosság, ami a család erkölcsi és anyagi züllését, széthullását eredményezi.

– Közbevetőleg egy újságcikkel támogatom az alkoholizmussal kapcsolatos okfejtésedet. Az „Esti Hírlap"-ban „Részeg gyerek az utcán" címmel olvastam a tavasszal egy riportot. Úgy megdöbbentett, hogy ma is jól emlékszem rá.

Sovány, 12 éves kisfiúról szólt. A járókelők hívták ki a mentőket, amikor összeesett az utcán. Csak órák múlva tért magához az egyik gyermekkórházban. Az ügyeletes orvosnő közölte, hogy nem ő volt az egyetlen, akit a mentők aznap alkoholmérgezéssel bevittek. Délfelé félóránként vitték a részeg gyerekeket. Alig győzték a gyomormosást. A betegek többsége 10–12 éves, de volt nyolcesztendős is. Nagyrészt fiúk, de bevittek néhány lányt is.

– Hallatlan!

– Még annyit, hogy nyilván a húsvéti locsolkodás alkalmából itatták le ezeket a gyermekeket.

– Ez sem csökkenti felháborodásomat a felnőttek felelőtlensége miatt! Semmiféle mentséget nem lehet felhozni a gyermekek lerészegítésében vétkes felnőttek számára! Társadalmi bíróság elé kellene állítani mindazokat, akiknek részük volt a gyermekek leitatásában!

– Az alkoholizmus elleni küzdelem a felnőttek vonatkozásában komoly gondot okoz társadalmunkban. Nem azért, mert több az iszákos ember, mint régen, hanem azért, mert társadalmi fejlődésünk folyamatában egyre kirívóbb, tűrhetetlenebb jelenséggé válik az iszákosság, s az ellene való küzdelmet a szocialista társadalom szükségképpen feladatának tekinti. A szocialista erkölcs egyik fontos követelménye a józan életmód, a túlzott alkoholfogyasztástól való tartózkodás készsége az egyén, a család, a társadalom érdekében. Mivel elég tekintélyes azoknak a családoknak a száma, melyekben az iszákosság felborítja a családi élet harmóniáját, súlyosan veszélyezteti a gyermek testi-lelki fejlődését, nyilvánvaló: társadalmunk nem nézheti ölbe tett kezekkel, hogy a veszélyeztetés közvetve vagy közvetlenül tönkretegye a gyermeket. S ez szerintem nem csupán „népnevelő" tevékenységet igényel! Ideje volna már, hogy az alkoholizmus elleni országos bizottság, a gyermekvédelmi szervek, a nő-

tanács stb. erélyesebben követeljék: szigorúan büntessék meg azokat, akik súlyosan veszélyeztetik a gyermeket, a családok életét iszákosságukkal, gyermekek leitatásával, illetve a fiatalkorúak és az ittas emberek kiszolgálásával.

– Úgy tudom, már van rendelet az utóbbiakra vonatkozóan, de ugyancsak a sajtóból tudom, hogy a rendelet betartása még nem általános, sok a lazaság. A túlzott alkoholfogyasztás csökkentése és az alkoholisták eredményes gyógykezelése érdekében államunk már komoly intézkedéseket hozott. 1966 októberében jelent meg az Elnöki Tanács törvényerejű rendelete. Ez is itt van, ebben a mindentudó naplófüzetemben. Íme: a rendelet kimondja, hogy azt az alkoholistát, „aki rendszeres és túlzott alkoholfogyasztásból eredő magatartásával családját, kiskorú gyermekeinek fejlődését... veszélyezteti, a tanács végrehajtó bizottságának egészségügyi szakigazgatási szerve gondozáson való részvételre kötelezheti. A gondozás elrendelését az alkoholista házastársa, egyenesági rokona... a gyámhatóság, a rendőrség, a munkahely igazgatója... kezdeményezhetik. A rendőrség elővezetheti azt az elvonókezelésre kötelezett alkoholistát, aki a kitűzött időben és helyen nem jelenik meg... A bíróság elrendelheti, hogy az alkoholista más címen levont összegek után fennmaradó munkabérének legfeljebb ötven százalékát a házastársnak vagy gyermeke gondozójának fizessék ki."... Azt hiszem, ez a rendelet a gyermekvédelmi szerveknek is nagy segítséget jelent. Csak azt nem tudom, hogy egészségügyi intézményeink képesek-e ellátni az alkoholisták gyógyítását.

– Tudomásom szerint az országban 62 alkoholelvonó szakrendelés működik, s évente átlag tízezer beteg részesül elvonókúrában. A kórházak ideg- és elmeosztályain is évente mintegy hatezer alkoholista beteget gyógykezelnek, valamint egész sor „kijózanító állomás" létesítése van fo-

lyamatban a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban. Évente tehát csaknem húszezer alkoholista részesül gyógykezelésben!

– De vajon hány tízezer a száma azoknak az iszákosoknak, akik gátlástalanul folytatják züllött és züllesztő életmódjukat, s környezetük nem meri kérni államunk segítségét betegségük megfékezéséhez? És mi lehet a helyzet a falvakban, ahol tavaly még a mezőgazdasági balesetek egyharmadát kimutathatóan az ittasság okozta?!

– Elismerem, hogy a jó rendeletek, hatósági eljárások mellett is csak úgy várhatunk országos méretekben lényeges javulást e téren, ha a társadalom összefog, felvilágosítva meggyőz, az egymással való törődés erkölcsi alapján állva konkrétan segít és nem fog jóízűen kacagni, elnézően mosolyogni, ha vonaton, villamoson, utcán tökrészeg embert lát „hőbörögni", ha nem lesz nálunk népszerű figura többé a részeg ember!

– A veszélyeztetett gyermekek állami gondozásba vétele, intézeti elhelyezése sokat segíthet, de csodákat nem várhatunk az állam segítségétől. Ez a felismerés határozza meg a bajok orvoslásának korszerű formáját: a preventív gyermekvédelmet is. Minden erővel, a társadalom széles körű összefogásával arra kell törekedni, hogy megelőzzük a bajokat. Ilyen szándékot Raca esetében is láthatunk a pedagógus, a házmester, a tanácsi kiküldött, az intézet, és természetesen a kapitány részéről.

– A nagyobbik baj azonban ott van, hogy az ilyen környezetben élő gyermek fertőzi az iskolai, az osztályközösséget! Kiemelése, intézeti elhelyezése ezért is lenne annyira fontos. Sajnos, férőhely hiányában egyre nehezebb intézetben elhelyezni az arra rászorulókat.

– Raca otthoni környezete azonban nem tipikus! Nézzük meg közelebbről az átlagos család életét. A család tag-

jaira jellemző, hogy valamennyien jól ismerik egymást, gyakran találkoznak, szoros érzelmi kapcsolat áll fenn közöttük, együttesen tevékenykednek, közös élményeik vannak, egymást kölcsönösen befolyásolják, irányítják. Erősen kifejlődött bennük a „mi-tudat" – amit közös gazdasági bázisuk is táplál –, a közös cél érdekében való azonosulás, a helytállás egymásért, a szolidaritás, a felelősségvállalás. A család életében az említett motívumokon túl egyensúlyban kell lennie a tekintélynek és a szeretetnek. Ezt a két funkciót gyakran helytelenül úgy gyakorolják a szülők, hogy a szeretetet elsősorban az anya, a tekintélyt pedig az apa képviseli.

A családokból ma általában mindkét szülő a termelésbe került. Gyakorlatilag ez annyit jelent, hogy reggeltől estig távol vannak az otthontól. A közlekedés, a bevásárlás, az estére torlódott otthoni munka a családok zömében a maradék időt is elveszi az anyától. Milyen hatással van ez a tény az otthonra, a legkisebb közösségre, a családra? Ha mindkét szülő teljes munkaidőben dolgozik, az funkciózavarokat okoz némely családban, és az otthon belső kohézióját, összetartó ereje fellazul. A dolgozó anya szeretete, sokrétű gondoskodása a családok egy részében nem képes gyakorlatilag oly mértékben megnyilvánulni, mint az állandóan otthon tartózkodó anya esetében. A gyermekekre való „ráfordítás" ideje igen kicsire zsugorodik a dolgozó anyánál, és a törődés minősége is gyakran alacsonyabb színvonalú. A napi munkában és a második műszakban kifáradt anya csökkent teljesítőképességű emberként érkezik haza, pedig a gyermek türelmesen segítő, sokoldalúan gondoskodó szeretetet vár az otthonban.

– Azt akarod kifejteni, hogy helyesebb volna visszatérni a régebbi állapotokra?... Nem hiszem, hogy a női egyenjogúság valóságos, az élet gyakorlatában is élő egyen-

jogúság lenne, ha megfosztanánk az anyákat a termelőmunkában való részvétel jogától, és visszaszorítanánk őket a „fakanálhoz".

– Annyira nem vagyok konzervatív! A bajok orvoslását nem az egyenjogúság elvének megcsorbításával, nem a fejlődés visszafordításával látom megoldhatónak. Az adott helyzetet kell jobbá tenni! A korunkra jellemző életritmust korszerű családi életmódnak kell követnie. Az ellentmondás a legtöbb esetben éppen abból következik, hogy az életritmus megváltozott ugyan, de a családi élet elég gyakran még mindig a régi funkciók szerint működik! Az apa, a „családfő", csak a munkahelyén dolgozik. Kiszolgáltatja magát feleségével, nem osztja meg vele a család otthoni munkafeladatait. Az ellentmondásokkal terhelt családi atmoszféra néha viharos kitörései igen károsan befolyásolják a gyermek erkölcsi fejlődését. Még mindig sok az olyan család, ahol a diktatórikus vezetési forma a jellemző – általában az apa részéről. Ezekben a családokban van ugyan fegyelem és rend a gyermek magatartásában, de nincs egyéni szabadság. Az apa (esetleg az anya) parancsol, és a gyermek végrehajtja. A gyermeknek nem lehet önálló elképzelése, véleménye. Ez a vak engedelmesség azonban önállótlan, meggyőződés nélküli, formális, mely szétesik, ha a parancsoló távol van, ha ellenőrzésre nem képes. A diktatórikus módszerrel nevelt gyermek jelleme általában kétféle módon károsodhat. Az egyik tipikus változata a megalkuvó, mindenféle parancsnak szolgai módon behódoló, gerinctelen jellem. A másik változata pedig a makacs, nyakas, minden parancsnak és követelménynek ellentmondó, kötekedő, kíméletlen, durvaságra hajlamos ember, aki százszorosan adja vissza környezetének azokat az ütéseket, melyeket gyermekkorában, otthon kapott. Mi, felnőttek is ismerünk magunk között ilyenfajta jellemeket, s mindkét változat

eredetének vizsgálata során elég gyakran ki is mutatható a gyermekkori sérülés, jellembeli károsodás, melyet elsősorban a diktatórikus családi légkör okozott. Ezt a diktatórikus módszert általában nem alkalmazzák következetesen, de alkalmi megnyilvánulásai elég gyakoriak a gorombaságban, a testi fenyítékben.

– A másik végletről, korunk betegségéről sem feledkezhetünk meg. A diktatórikussal ellentétes, anarchikus vezetési forma esetében a szülők teljesen szabadjára engedik a gyermeket. Úgy vélik, a családi közösségnek ez a legmodernebb formája. Itt elvileg a család minden tagja egyenjogú, de olyan mértékben, hogy azt csinál, amit akar, ami jólesik neki. A szülő szinte nem szól bele, nem avatkozik bele gyermeke egyéni életébe. Ez a látszólagos nagyvonalúság azonban gyakorlatilag egyenlő a felelőtlenséggel, a kényelmes, de vétkes önzéssel. Következményeit felesleges részletezni, hiszen az anarchia, a szélsőséges egyéni szabadság elvének következménye köztudomású a társadalom életében ugyanúgy, mint a legkisebb közösségben, a családban.

– A családi életvitel és nevelés e két szélsőséges típusa természetesen ritkán jelentkezik ennyire kiélezett formában. Leggyakrabban csupán az alkalmazott módszerek arányaiban mérhető fel és állapítható meg, hogy az otthon hiányának, a családon belüli elidegenedés fokozódó folyamatának nagyrészt a diktatórikus vagy az anarchikus légkör-e az oka. A bomló családi közösségek nagy veszélyt jelentenek, mert nem nélkülözhetjük a családnak, mint „intim közösségnek" erkölcsileg döntően fontos nevelő hatását. A demokratikus vezetési forma alkalmazása fontos a társadalom életében; az iskolai és osztályközösségek irányításában, de talán még fontosabbá válik – éppen jelenlegi elhanyagoltsága miatt – korunkban a családok életében. Vé-

leményem szerint társadalmunk nem készült fel eléggé a társadalmi változásokkal szükségszerűen együtt járó nevelésügyi változásokra. A nagyobb közösségek irányításában óriási léptekkel haladtunk előre 20 év alatt a demokratizálás útján, de a családok belső életében nem, s ez a lemaradás károsan hat vissza a társadalom fejlődésére.

– Én nem látom ennyire sötétnek a helyzetet. Szerintem szép számmal vannak már olyan családok, ahol a szülőknek egymáshoz és a gyermekhez való kapcsolata az új erkölcsöt tükrözi. Lényege az, hogy mindkét szülő munkahelyén elvégzi a maga feladatait, s otthon a demokratikus munkamegosztásban nyilvánul meg az egyenjogúság. Mennyiségileg és minőségileg is nagyjából azonos terheket vállalnak a családi közösség érdekében, s a férfi nem játssza a teremtés koronája kényelmes és önző szerepét. Osztályomban is van jó néhány olyan család, ahol nemcsak „kifelé mondják", hanem következetesen és folyamatosan élik is a demokratikus elvekre épült családi életet. Érdekes tapasztalat az is, hogy az ilyen családok gyermekének neveltségi szintje magasabb, korszerűbb, mint az olyan gyermekeké, akiknek édesanyja csak a háztartásban dolgozik. Tehát a családi nevelésben nem a „ráfordítás", a foglalkozás mennyisége a döntő, hanem a minősége, a foglalkozás korszerűsége! Az ilyen kis közösségben a rend és a szabadság termékeny egyensúlyban van. Mindenkinek meghatározott feladata, funkciója van a családban. A gyermeknek is! Senki nem parancsol diktatórikusan, de javasol, sugalmaz, meggyőz. A szülők a gyermek irányában inkább a tapasztaltabb családtag szerepét töltik be, nem uralkodnak. A funkciók értelemszerűen változnak, nem merevek. A családtagok szolidárisak egymással érzésben, szóban és tettekben. Ilyen demokratikus családi légkörben lehetőség adódik a napi együttlét aránylag rövid ideje alatt is ahhoz, hogy megis-

merjék egymás gondolkodását, szükségleteit, problémáit, és kialakulhasson a kölcsönös bizalmon alapuló kapcsolat. Az ilyen otthoni klíma hamar feloldja a feszültségeket, a kellemetlen hangulat-állapotokat, és kedvező pszichikai feltételeket teremt egymás finom, gyengéd formálásához. Az ilyen családi környezetben nevelkedett gyermeknek az anarchikussal szemben megbízható erkölcsi alapállása van. Nem rázza le magáról a szülők távollétében sem az erkölcsi normákat, hiszen azokat nem parancsszóra öltötte magára, mint a diktatórikus atmoszféra gyermeke, hanem meggyőződésből vette át.

– A szülők részéről tehát szerinted nem fogadható el az a védekezés, hogy a második műszak terhei miatt képtelenek a gyermekük nevelésével érdemben foglalkozni!?

– Nem!... A probléma megoldásának kulcsát szerintem a szervezés, a családi élet gondos és demokratikus megszervezése adja!... Nem mondom, hogy minden családban, minden körülmények között tökéletesen megoldható ez a feladat, de állítom, hogy a családi élet gondos és demokratikus szervezése a legkorszerűbb, a legalkalmasabb nevelési módszer az erkölcsi nevelés szempontjából is. Az elmondott történetek pozitív alakjai ilyen demokratikus elvi és gyakorlati alapról közelítettek a gyermek felé, s ilyen légkörből hatva tudtak az erkölcsi nevelés szempontjából is értékes nevelési eredményeket elérni. A társadalom felől is ilyen demokratikus tendenciák érvényesülnek, csak ezek az impulzusok még nem elég átfogóak. Gyermekvédelmi tevékenységünk azonban sokat fejlődött az utóbbi években. Teljesen kiépült a gyermekvédelem hivatali apparátusa is, amely a társadalmi szervekkel és az iskolákkal szoros kapcsolatot tartva már hatékony támogatást tud adni a nevelés legnehezebb frontján.

– Raca esetében persze sokkal gyorsabban, határozottab-

ban kellett volna működnie a gyermekvédelmi apparátusnak! Elég sok Raca kallódik az iskola és az utca között, akik csak akkor kerülnek intézetbe, ha bűntényt követnek el. Addig társaik között hallatlanul sokat rombolnak az erkölcsi fejlődésnek szinte minden területén!

– Úgy gondolom, helyesebb, ha nem beszélünk tovább a gyermekvédelem beavatkozására szorultakról, hiszen ezek csak a szülők, illetve a gyermekek elenyésző kisebbségét jelentik, hanem az átlagos környezetben élő gyermekek szabad idejének helyes lekötésével, ellenőrzésével foglalkozunk. A tanításon kívüli gyermekfoglalkoztatási formák igen változatosak, de a lehetőségekhez képest nem eléggé kihasználtak. Ennek okát nemcsak abban látom, hogy az iskolai és a mozgalmi szervek irányításában, ellenőrzésében még elég sok a formalizmus, hanem abban is, hogy a szülők tájékozottsága e tekintetben nem kielégítő, véleményük pedig néha elmarasztaló e foglalkozásokkal kapcsolatban. Ezenkívül az általános iskolák felső tagozatos tanulóinak jelentős része – és éppen a legjobb tanulók – a nagyvárosokban a szülők túlzottan individualista ambícióinak áldozataként csak formálisan, rendszertelenül tud részt venni azokon a foglalkozásokon, ahol részvétele a tartalom, a minőség szempontjából igen fontos lenne. Némelyik szülő valósággal polihisztort akar nevelni gyermekéből, s anyagi áldozatot sem kímélve, agyontömi gyermeke szabad idejét különórákkal. Van olyan tanuló iskolánkban, akit szülei – a szokásos iskolai keretben szervezett tanításon kívüli foglalkozásokon felül – hatféle különórával terhelnek. Sok gyermek jár külön angol, német, orosz vagy más idegen nyelvi órákra, balettre, zenére, külön tornára, többféle edzésre, vívó- vagy úszótanfolyamra stb. Iskolánk felső tagozatos tanulóinak 10 százaléka négy-, 20 százaléka háromféle különórára jár a hét 3–4 napján. Természetesen elkerül-

hetetlen az időbeli ütközés, és ez rendszerint az iskola, az úttörőmozgalom által szervezett foglalkozások rovására történik. A baj nemcsak az illető gyermek vonatkozásában jelentős – hiszen kikapcsolódik számos pozitív, az őrs, a raj, az osztály, a szakköri közösség életében megnyilvánuló hatásból –, hanem a közösségre is káros az a tény, hogy a tehetséges és jó munkaerkölcsű, szorgalmas és általában példás magatartású gyermekek egy részére a szervezés, a vezetés nem számíthat biztosan, és gyakori távolmaradásuk bomlasztólag hat a szabad időben való hasznos foglalkozásra szervezett kis közösségek fegyelmére, lelkesedésére.

– Valóban gyakori oka az úttörőőrsök, szakkörök életében időszakosan jelentkező lanyhulásnak, érdektelenségnek, széthullásnak az, hogy néhány jó tanuló már a tanév elején a különórák miatt „igazoltan" hiányzik a foglalkozásról, amit a csonka őrs vagy szakkör ritkán vészel át károsodás nélkül. Egyébként is tanácsolom az ilyen túlzott ambíciókkal nevelő szülőknek, szívleljék meg azt a helyes elvet, hogy inkább kevesebbet, de jobban!

– A munkahelyükön elfoglalt szülők ma már találnak lehetőséget arra, hogy megelőzzék gyermekük csavargását, és hasznos időtöltésről gondoskodjanak számukra. Nálunk például a felső tagozatosoknak csaknem egyharmada napköziben, illetve tanulószobában részesül pedagógus által irányított foglalkoztatásban minimális szülői hozzájárulás s nagyrészt állami támogatás ellenében. Rengeteg sportversenyt, kulturális jellegű foglalkozást, továbbá „Ki mit tud" versenyeket, kirándulásokat, akadályversenyeket, könyvankétokat, filmvetítéseket, közös mozi- és színházlátogatásokat szerveznek, modellező, barkácsoló, riporter, honismereti, bélyeggyűjtő, fotós, irodalmi, egészségőri szakkör működik az őrsi és rajfoglalkozásokon kívül. Minden osztályban van néhány szülő, aki személyesen is közreműködik az úttörők

színvonalas foglalkoztatásában. Tehát bőven van rá alkalom, hogy a gyermekek szabad idejüket hasznosan és kellemesen töltsék el, és ez általános jelenség. A forma, a keret, a lehetőség általában biztosított, és ez a lényeg!

– Szerintem ma már a tartalmi követelmények, a foglalkoztatások minőségének javítása a lényeg, s ennek érdekében még szorosabbra kell fűzni a kapcsolatot az iskola és a szülők között. Ne legyen probléma például az, hogy elengedik-e a gyereket az ilyen foglalkozásokra!

– Én nem tapasztaltam mostanában ilyen problémát.

– Pedig még van. Igaz, hogy ritkán, de találkoztam ilyesmivel, például a vietnami gyűjtés alkalmával, amikor az úttörőcsapat felajánlotta, hogy a hulladékgyűjtési munkával szerzett pénzt elküldi a vietnami gyerekek megsegítésére. Egy hétig versenyeztek az őrsök, hogy ki tud többet gyűjteni. Össze is gyűlt néhány ezer forint. Nos, ekkor jelentkezett egy-két szülő, hogy ő szívesen felajánl 20 forintot, csak ne kelljen gyűjteni a kisfiának. A pénzt visszautasítottam, hiszen a gyűjtés előtt megállapodtunk abban, hogy csak a MÉH-cédulával igazolt pénzt fogadjuk el, hiszen a pénzben kifejezhető szolidaritással legalább azonos fontosságot tulajdonítottunk a tettekben, az áldozatvállalásban megnyilvánuló szolidaritásnak, ami értékes erkölcsi tőkét jelent az egyénnek és a társadalomnak egyaránt. Kiderült, hogy a mama azért ajánlotta a pénzt, mert félti a kisfiát: ráeshet valami vasdarab a lábára, eltévedhet, közlekedési baleset érheti, és ő eddig nagyon vigyázott gyermekének minden lépésére!

– Nagyon örülök példádnak, mert ajtót nyitott előttem ahhoz, hogy az önállóságra nevelés fontosságáról beszéljek. A már említett felmérésemnek a felnőttek bánásmódjára vonatkozó kérdésére a válaszok között ilyen kifejezések olvashatók: túlzott gyámkodás, lekezelés, az önállóságra tö-

rekvő fiatalok túlzott korlátozása. Arra a kérdésre: „Te hogyan irányítanád sorsodat?" valamennyien ezt válaszolták: „Több önállóságot biztosítanék magamnak!" A válaszok is megerősítették bennem a meggyőződést, hogy a korszerű pedagógia helyes úton jár, amikor törekvéseiben hangsúlyozza az önállóságra nevelés fontosságát, de ugyanakkor jelezték azt is, hogy társadalmi méretekben még nem haladtunk előre eleget. A családi nevelés, a fiatalokat foglalkoztató munkahelyek még nem tették magukévá eléggé az önállóságra nevelés elvét. A felnőttek egy része saját fiatalságának nem mindig tárgyilagos emlékeivel igazolja önmaga korszerűtlen állásfoglalását, s a végsőkig védi a gyermeke számára felépített védőbástyákat, korlátokat, noha azokat az ifjúvá serdült ember már rég kinőtte.

A családnak, az iskolának, a társadalomnak az önállóságra nevelést gondolkodásban és tettben egyaránt fokozatosan, szüntelenül bővülő horizonttal, folyamatosan táguló cselekvési területtel kell megoldania. Ma nem nevelhetünk korszerűen úgy, hogy a felnőttek fölényes gesztusával leintjük a gyereket, beléfojtjuk a szót, a véleményt. Nem erőszakolhatjuk a fiatalokra saját ízlésünket, világnézetünket, erkölcsi felfogásunkat büntetlenül, mert a kibontakozó egyéniség tiltakozik az erőszak ellen, zárkózott lesz, elhidegül tőlünk, s akkor eleve megfosztjuk magunkat attól a lehetőségtől, hogy hatni tudjunk rá. Erre pedig nagy szüksége van, hiszen a szédületes tempóban fejlődő világ társadalmi, erkölcsi, politikai kérdései között néha mi, felnőttek is elég nehezen tudunk eligazodni. A fiatalok helyzete pedig még bonyolultabb, mert mindezzel párhuzamosan, mintegy többletként még saját testi-lelki fejlődésük természetes ellentmondásaival is meg kell küzdeniük.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak fontosságát, hogy a szülők gyakran beszélgessenek serdülő gyermekükkel a

család problémáiról, kitűzött céljairól, gondjairól, munkájukról. Hallgassák meg gyermekük véleményét erkölcsi, politikai és egyéb témákról is, hogy a gyermek érezze: emberszámba veszik, számítanak véleményére; nemcsak megengedik, hanem el is várják tőle az önálló gondolkodást, a véleményalkotást, az állásfoglalást. Nem kell attól tartani, hogy a felnőttek fejére nő a gyerek, ha a családban olyan atmoszférát alakítanak ki a szülők, amelyben kulturált hangnemben mindenről lehet vitatkozni. Arra azonban vigyázzunk, hogy a kötelesség teljesítése ne legyen vita tárgya!

– Ebből következik viszont, hogy a tilalom és a parancs is szükséges. Kétségtelen, hogy a nevelésnek elengedhetetlen eszköze a parancs és a tilalom, azonban az is bizonyos, hogy minél ritkábban használjuk ezeket az eszközöket, annál nagyobb eredményt érünk el velük. Törekedjünk arra, hogy a gyermeket minden lehetséges esetben elsősorban belátáson alapuló, önkéntes cselekvésre bírjuk! A fejlődő gyermek akarata sokkal inkább az érzelmek befolyása alatt áll, mint a felnőtt emberé, tehát ki kell kerülni a nevelésben minden olyan alkalmat, ami dacot, ellenállást vált ki a gyermekben, és keresni kell a lehetőségeket arra, hogy a családon belül kialakult őszinte, bizalmon alapuló emberi kapcsolatok segítségével érzelmi ellenállás nélkül, önszántából akarja cselekedni a gyermek azt, amit elvárunk tőle. Bízzunk a gyermekben, mint ahogy mi, felnőttek is elvárjuk, hogy bízzanak bennünk!

– Ez természetesen nem jelenti azt, hogy teljesen elhanyagoljuk gyermekünk ellenőrzését! Engedd meg, hogy a szülői ellenőrzésnek egy divatos, modern, technizált módszerét néhány rövid változatban bemutassam ...

– Egyedül vagy? – kérdi a mama munkahelyéről telefonon az otthon tartózkodó gimnazista lányától. – Nincs fent nálad a Lali? Bizony isten?

– Bizony isten! – hangzik a gyors válasz, miután a kislány cinkosan Lalira pillant.

A mama nagyot sóhajtva megnyugszik, és elégedetten néz munkatársainak kíváncsi arcára: láthatják, gondos szülő vagyok! Naponta ellenőrzöm a lányomat!...

– Öcsi! Megetted a spenótot? – kérdi a másik gondos anyuka, aki ugyancsak naponta ellenőrzi telefonon kisfia ebédelését.

– Igen, anyu. Mind megettem! – válaszolja Öcsi habozás nélkül, majd a fürdőszoba felé pillant, s elhatározza, hogy még egyszer ráhúzza a vizet a spenótra...

Az ilyen módon gondos szülők lényegében véve gondatlanok. Formális, felületes, naponkénti telefonellenőrzéseik csábító kelepcéket teremtenek a gyermek számára, melyekbe éppen a szülő által teremtett helyzet révén sodródnak bele. A telefon jelenleg még nem távolbalátó készülék. A gyermek teljes biztonságban érezheti magát, hiszen még pirulását, zavart arckifejezését sem láthatja a szülő. E rendszeres, naponkénti formális ellenőrzés azt a veszélyt is magában hordja, hogy az apró, ártatlan hazugságok szövevényének talaján kitenyésztheti a félrevezetést, hazudozást a lényeges dolgokban, ami már súlyos jellembeli károsodássá válhat.

Ismerek olyan szülőt is, aki nemcsak naponta, hanem szinte óráról órára ellenőrzi, telefonon agyonirányítja gyermekét. A személyes ellenőrzés az ilyen sűrűn telefonálgató mamáknál rendszerint elmarad. A telefonellenőrzés módszerének másik végletén a túlzott „nagyvonalúság" van...

– Én úgy neveltem a gyermekeimet, hogy nincs szükségük telefonellenőrzésre. Szokják meg minél előbb az önállóságot! – dicsekszik a mama.

– Biztos vagy abban, hogy Kati zongoraórán van?

– Na hallod!?... Ha nem hiszed, felhívom!... Halló!

Itt Kati édesanyja beszél... Tessék?... Hogy Kati két hete nem volt órán?... Ez lehetetlen! – ejti le a kagylót a meglepett mama.

A telefonellenőrzés, de általában az ellenőrzés helyes módszere nyilván a két véglet között van. Mennyiségi és minőségi feltételeit a család sajátos körülményei szabják meg, receptet adni nem lehet. Mielőtt azonban felemeljük a telefonkagylót, gondoljunk arra, hogy technikailag fejlett korunkban sem oldható meg a nevelés távirányítással!

– Ismét a családi nevelés helyes módszereinek elemzésénél vagyunk! Egészítsük ki a demokratikus családi légkör és vezetés elveit és módszereit még néhány motívummal. Véleményem szerint hangsúlyoznunk kell azt a követelményt, hogy legyen a szülők között a gyermek által is tapasztalható egyenjogúság, hogy arra a gyermekek vonatkozásában is hivatkozhassunk. Ne tegyünk különbséget a gyermekek között, ne érezze magát mellőzöttnek a gyermek sem szüleihez, sem testvéreihez viszonyítva! A családi élet melegéből, a gondoskodásból, megbecsülésből, szeretetből egyenlő mértékben juttassunk a család minden tagjának. Ápoljuk féltő gonddal az egymás iránti bizalom kifejlődését! A mai élet körülményeinek legmegfelelőbb felfogása az, ha a szülők, amellett hogy édesapák, édesanyák, egyben igaz barátai is fiuknak, lányuknak – különösen a serdülőkortól kezdve.

– Mi lesz akkor a tekintéllyel?

– Ugyan, barátom!... A tekintélyt a szülő személyes tulajdonságai érlelik meg a gyermekben! A diktatórikus tekintély vajmi keveset ér manapság! Minél beljebb halad a gyermek a serdülőkorba, annál kevésbé ismeri el tekintélynek a szülőt csupán a vérségi kapcsolat és a fizikai erőfölény alapján! A szülőt személyes jó tulajdonságai emelik olyan tekintéllyé, akit a gyermek tisztel, szeret, vezetőként

elismer. Az ilyen tekintély képes csak demokratikusan vezetni a családban! Az ilyen tekintély parancsszó nélkül, megfélemlítés nélkül képes irányítani a gyermeket a szülői magatartás és példa erejével.

– A szülői példaadásnak egyik elengedhetetlen feltétele az, hogy a szülők minden esetben igazat mondjanak.

– Illetve ne kerüljenek olyan helyzetbe, hogy hazudniuk kelljen a gyermek előtt! A gyermek nem hallhatja hazudni szüleit. Különösen fontos ez a szó és a tett azonosságában! A gyermek hamar észreveszi a szülők szavai és tettei között tapasztalható ellentmondásokat. Gyakori ismétlődés esetén kihasználja a következetlenségeket, és később már a legékesebb szónoki fogásokkal sem lehet ezeket áthidalni.

– Sajnos a szülők egy része megfeledkezik szülői hivatásáról, a gyermeknevelés felelősségteljes kötelességeiről, s ha a szülők között átmenetileg nincs egyetértés, ezzel gyermeküket is terhelik. A szülőknek akkor is közös álláspontot kell képviselniük a gyermek előtt, ha egymás között esetleg nem is értenek egyet!

– A hazugsággal kapcsolatban nem haszontalan néhány szót ejteni a gyermek hazugságairól sem. Tudnunk kell, hogy a gyermek ok nélkül nem hazudik szüleinek. Hazugsága mögött rendszerint megtalálhatjuk a szülői nevelés hibáit. Mi történik, ha hazugságon érik a gyermeket? Általában heves felháborodás és spontán megtorlás követi a leleplezést, mert a szülő személyes sértésnek is érzi gyermeke hazugságát. Azután jön a prédikáció, mely ezzel végződik: A hazug embert előbb utolérik, mint a sánta kutyát!... Mi ebből a tanulság a gyermek számára?

– Azért nem szabad hazudni, mert megtudják, előbb-utóbb leleplezik és megtorolják!

– Az ilyesféle indokolás az igazmondás követelményének csupán a negatív oldalára mutat rá! Az ilyen módon

reagáló szülő nem gondol arra, hogy a hazugság mindig következménye valaminek. Általában akkor jelentkezik a hazugság a gyermeknél, ha olyasmit követ el, amiről tudja, hogy nem szabad. Megszeg valamilyen tilalmat, nem teljesít valamilyen fontos követelményt, és tudja, hogy ezért büntetés vár rá. Ezt a büntetést akarja a hazugsággal elkerülni!

– Valóban nagyon ritka az olyan gyermek, aki önmagáért a hazugságért hazudik!

– A hazugságnak tehát oka van, és a szülő legfontosabb feladata a hazugság leleplezésekor megkeresni az okot, megvizsgálni azt is, hogy miért akarja őt félrevezetni a gyermek.

– Többnyire a félelem szerepel alapvető okként!

– Sokan régi, „bevált" nevelési eszköznek tartják a félelemérzés kialakítását a gyermekben. Mi, pedagógusok, gyakran tapasztaljuk, hogy a gyermek különböző félelmeinek nagy részét a felnőttek zúdítják rá nevelési célzattal, hogy engedelmességre kényszerítsék. A régi nevelési elvek tükrében ez érthető szándék volt, hiszen magukat a felnőtteket is félelemre nevelték, hogy ne merjenek fellázadni sorsuk ellen. Ma viszont az a társadalmi igény, hogy az emberek bizalommal legyenek egymáshoz, a gyermekek a felnőttekhez! Ijesztéssel a mi korunkban már csak pillanatnyi és kétes értékű eredményt lehet elérni, hiszen a társadalmi környezet alapvetően megváltozott. Az ijesztés módszere hamar lelepleződik, s annyira hatástalan marad, hogy amikor valóban veszedelembe kerül a gyermek, már hiába hangzik a felnőtt figyelmeztetése – nem veszi komolyan.

– Más oldalról nézve is helytelen a félelemre épülő nevelés. Nem sokat ér az olyan tett, aminek rugója a büntetéstől való félelem! Ha azért tanulja meg a leckét, mert ki-

kap, ha nem tanul – akkor a veréstől való félelem a tett rugója. Ez pedig nem más, mint rabszolgaerkölcs!

– Ennek a korbácserkölcsnek maradványai, enyhébb változatai még igen sok családban kísértenek. Ha nem is nyilvánul ez meg minden héten a testi fenyíték valamilyen formájában, de nem múlik el hét, hogy a durva hang korbácsával ne sújtanának le a gyermekre! Nem is gondolnak arra, hogy a hazavitt vagy otthon keletkezett rossz hangulat következtében meggondolatlanul kimondott goromba szavak mennyit ártanak. Sok szülő helyesen tenné, ha mielőtt lakásába lépne, megszívlelné Makarenko intelmét arról, hogy a szülő hangulata lehet akármilyen, de a hangja mindig legyen igazi, jó, határozott hang. Minden szülőnek, pedagógusnak, mielőtt a gyermekhez beszél, úgy kell rendbeszednie magát, hogy hangulatának nyoma se legyen!

– Ennek a makarenkói intelemnek a betartása annál inkább fontos, mert ha hangulatunktól engedjük befolyásoltatni magunkat, az erősen eltorzítja, meghamisítja, igazságtalanná teszi a felelősségre vonás folyamatát. Ilyenkor többnyire – helytelen módon – megváltozik a felelősségre vonás sorrendje, és hirtelen haragunkban azonnal büntetünk. A gyors elnadrágolás, a hirtelen elcsattanó pofon önmagában is helytelen, de azért is súlyos nevelési hiba, mert először büntet, és csak azután következik a megbeszélés, a felelősségre vonás. Tehát a fordított sorrend a helyes, persze nem testi fenyítékkel! Ilyen sorrend mellett sokkal nagyobb erkölcsi nyomás nehezedik a gyermekre. Érzi, hogy vétett, és ennek valóban nagy a jelentősége.

– A demokratikus családi légkör kialakításában igen fontos erkölcsi motívum a humanitás. A gyermeknek tapasztalnia, éreznie kell az önzetlenséget a családi életben. Alkalmat kell adni neki arra, hogy gyakorolhassa a humanitást, az emberi méltóság megbecsülését, tiszteletben tartá-

sát, mások munkájának megbecsülését, a segítségre szorulók önzetlen gyámolítását. Ezeknek az erényeknek a kifejlődéséhez is igen nagy segítséget ad a szülői példa.

– A szülői példaadás erejét az elbeszélések is hangsúlyozták. Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy milyen hatással van a gyermek erkölcsi arculatának alakulására a részeges, a tolvaj, az önző, a durva, a hazug, a jellemtelen szülő.

– Helyes lenne, ha érintenénk az erkölcsi nevelés szempontjából a példák során kevésbé boncolgatott, de nem kevésbé lényeges problémát, a családon belüli politikai nevelést.

– Nem egészen világos előttem, mire gondolsz! A világnézeti nevelést érintettük. Csak nem kívánod, hogy a szülők esténként családi szemináriumot rendezzenek!?

– Még tréfának is rossz!... Én csupán arra gondoltam, hogy az őszinteség politikai kérdésekben is nagyon fontos. Értse meg a gyermek, hogy a szocializmus nem „Terülj asztalkám"-féle mesebeli ajándék, hanem a társadalmi fejlődés hosszú, évszázados harcainak eredménye. Olyan harcoké, amelyek még nem értek véget, amelyeknek során a kimagasló eredmények öröme mellett az útkeresésből fakadó nehézségek, sikertelenségek bosszúsága is megtalálható! Ne fessük tehát se rózsaszínűre, se feketére társadalmunkat, hanem olyanra, amilyen, s amilyenné a megállíthatatlan történelmi fejlődés és a magunk munkája s erőfeszítései során válik. A valóságos helyzet indokolt, elfogulatlan és jó szándékú ismertetése a legapróbb dolgok viszonylatában is fontos, mert csak így kerülhetjük el azt, hogy a fiatalt csalódások érjék, ha felnő, s csak így érhetjük el azt, hogy ereje legyen a küzdelemhez, a mi harcunk, munkánk eredményes folytatásához!

– Ne haragudj, hogy megállítalak! Nem szeretném, ha szónokolnál! Az a tény, hogy így beszélhetsz erről a kérdés-

ről, már önmagában is igazolja, hogy a lakkozás korszaka lejárt. Nincs szükség mázolásra, és nem is hiszem, hogy ilyen módszerrel nevelnek ma a szülők. A problémát a gyermekben inkább az apró kellemetlenségek, kis bosszúságok hatására meggondolatlanul kifakadó szülők megjegyzéseinek fullánkjai okozzák. Ezek a magyarázat nélkül maradt, indulattól fűtött, rendszerint egy-egy részkérdésre vonatkozó elmarasztaló megjegyzések gyakran sötét képet formálnak a gyermekben egész szocialista társadalmunkról. Ha ehhez hozzáadjuk a külföldet járt emberek nyugatimádó sznobizmusát, a felszín mögé nem tekintő, csak a jót, csak a szépet csillogtató „beszámolóikat", s ebből a gyermek képzeletére hulló mozaikdarabkákat, akkor könnyen elképzelhetjük, hogy az összehasonlításban a mi szocializmusunk a valóságosnál sötétebb színt kap.

– Hogy mennyire igazad van, elmondok egy példát. Ebben a tanévben családlátogatásra mentem egy olyan családhoz, ahol az apa magas funkciót tölt be, a jövedelem elég ahhoz, hogy az anya ne járjon dolgozni, a két gyermek mellett maradhasson a modern, szépen berendezett lakásban. Mivel a papának személyi használatra szóló kocsi jár, a gyerekek is gyakran kocsikázhatnak. Az anya panaszkodott, hogy a gyerekek ócska tragacsnak nevezik a Volgát, aminek még soha semmi baja nem volt a használat alatt. Csak az a „kocsi" a szemükben, amelyiknek nyugati márkája van... Egyszerűen nem értem, tanár úr – mondta –, hogy honnan jött ez a hálátlanságuk! Nemhogy örülnének a jó Volgának, leszólják! Sőt!... Elpanaszolta azt is, hogy a nagyobbik fia miatt behívták a férjét a vállalathoz, ahol a fiú érettségi után szakmát tanul, hogy intézkedjen, mert tűrhetetlen, milyen becsmérlőleg, hangoskodva, fitymálva beszél mindenről, ami a szocialista ipar terméke. Megáll az ember esze – mondta. – Hiszen ők mindent ennek a rend-

szernek köszönhetnek, ezek a gyerekek meg, ahelyett, hogy megbecsülnék a jólétet, a kiemelt társadalmi helyzetüket, hálátlanul és pimaszul viselkednek!

A további beszélgetés során kiderült, hogy az apa gyakran jár külföldre, és hazatérve, elmondja élményeit a családnak. Arra azonban egyik szülő sem gondolt, hogy ezek a „szűrés" nélküli, spontán élménybeszámolók a nyugat „csodáit" is tartalmazták, s a gyerekek kérdései szinte tervszerűen ezekről faggatták az apát, akinek eszébe sem jutott, hogy ártatlan válaszai a propaganda erejével hatottak. A gyerekek ezeket raktározták el, s a másoktól is hallott motívumokkal kiegészülve, szemléletté alakult bennük a nyugatimádat. Egyébként is divat ifjúságunknál csodálni mindent, ami nyugati.

– Kár, hogy a felvetett problémád így nem általános!

– Miért kár?

– Mert, őszintén szólva, kényelmesebb lenne olyan helyzetből tűnődni ifjúságunk erkölcsi arculatáról és neveléséről, amelyben a dolgozók többségének Volga személygépkocsi állna rendelkezésére.

– Csak nem kerültél te is az ifjúság autómániájának hatása alá? Előtted is az autó a minden?

– Ha fiatal lennék, valószínűleg így lenne. A mai fiatalok már érthetően nem akarnak romantikus vágytól hajtva mozdonyvezetők lenni, mint mi akartunk annak idején!

– De gépkocsivezetők sem! És itt van a lényeges különbség! A gép szerkezetének ismerete, vezetésének öröme vonzó szemükben, meg a gép birtokolásának tudata! Az autó – mégpedig olyan, ami irigyelt, amiből kevés van itt, ami nehezen elérhető, amivel utazni, száguldani lehet, ami a jólét szimbóluma, ami nyugati – az a vonzó, de nem a foglalkozási, hanem elsősorban tulajdonosi viszonylatban! Ezért nem tetszik nekem az efféle romantika! Az irigyelt magán-

tulajdont bálványozzák benne! A nyugatimádó sznobizmus mellett főleg a másokat kizáró jelleg a vonzó számukra, és az, hogy ezekben a kocsikban azok ülnek, akiknek pozíciója, az átlagosnál magasabb életszínvonala az eszménykép előttük, akiket maguk között így neveznek: menő fej.

– Hogy lehiggadj kissé, és ne általánosíts felületesen, hivatkozom azokra a válaszokra, amelyeket a következő kérdésre kaptam a 21 évesektől: „Szimpatikusabb-e előtted Nyugat mint hazánk, és miért?"... Egy fiú kivételével a többi nemleges választ adott. Az indokolásokból kiderül, hogy elítélik a pénzimádatot, a pénz utáni hajszát, az emberek egymástól való elidegenedését, a társadalom jövője iránti közömbösséget, „az emberek életszínvonala közötti igazságtalanul nagy differenciákat". Persze akkor leszek tárgyilagos, ha a 17 évesek válaszaira is kitérek. Közülük a fele szimpatikusabbnak tartja a nyugati életformát, mert „ott szabad lehetőség van mindenki előtt az érvényesülésre, és sokkal magasabb az életszínvonal, mint nálunk. Itthon csak lottóval vagy csalással lehet valaki gazdag"; „Magyarországon soha nem lehet belőlem olyan híres és gazdag ember, mint a Beatles-fiúk, vagy Dave Brubeck." Az utóbb idézett válasz és indokolás világosan jelzi, hogy a 16–18 évesek korosztályától jött. Gondolom, néhány év múlva ezek is lehiggadnak annyira, mint a náluk négy évvel idősebb korosztály, és nem fogják azonosítani az egész társadalmi rendet a divatos és imádott gitárhősökkel.

– Talán eltúloztam a következtetést. Azonban úgy vélem, nem haszontalan, ha foglalkozunk azzal a ténnyel, hogy a fiatalok nemegyszer becsmérlően nyilatkoznak a felszabadulás utáni eredményeinkről, nem értékelik kellőképpen a felnőttek, szüleik erőfeszítéseit, áldozatos küzdelmeit.

– Az ilyen jelenség kialakulásáért nyilván mi felnőttek is felelősek vagyunk. Nemcsak azért, mert mi is becsmérel-

jük a szocialista ipar és mezőgazdaság termékeit, hanem inkább azért, hogy a többnyire jogos, de ingerülten fogalmazott kritika mellett igen keveset beszélünk a sikerekről, eredményeinkről, a jó dolgokról, illetve az egyik-másik területen való lemaradásunk történelmi okairól. Nemcsak az iskola feladata az, hogy az oktatómunka során megragadja a jelennel való párhuzam természetesen adódó lehetőségeit, és rávilágítva a történelmi fejlődésben való lemaradásunk okaira, világnézetileg nevelje az ifjúságot, hanem a szülőké is! A szülő is keresse meg időnként a természetes, nem erőltetetten ható lehetőséget arra, hogy az ilyen összehasonlítások alkalmával kiindulópontunkról, a húsz év előtti helyzetből induljon ki a türelmetlen és elégedetlen ifjúval folytatott beszélgetésben. Akkor majd a fiatal is láthatja, hogy a csaknem évszázados lemaradásunkból milyen sokat behoztunk már. Évről évre pótoljuk a nagy történelmi késést, és az a célunk, hogy minél hamarabb elérjük a legfejlettebb nyugati országok gazdasági színvonalát. Igyekezzünk káros türelmetlenségét hasznos, aktív türelmetlenséggé változtatni azzal, hogy e fejlődés meggyorsításához nélkülözhetetlen, kiváló tudás-, jellem- és munkaerkölcsbeli felkészülésre serkentjük gyermekünket, hiszen az ő felnőttkorában igen nagy feladatokat kell megoldani ahhoz, hogy elérjük a világ élvonalában haladó országokat.

– Ha a fő okokat és a kiindulást tárgyilagosan mérlegeljük, azt hiszem, valóban könnyebben megmagyarázható a termelés egyik-másik ágában való lemaradásunk. Nem is baj, sőt helyes is az, ha ifjúságunk tud arról, hogy ezt, azt jobban csinálják Nyugaton, mint nálunk. Az a lényeg, hogy ugyanakkor azt is tudja, mi ennek a történelmi háttere, és erősödjék meg benne a törekvés arra, hogy itt is legalább olyan jó, praktikus, korszerű, olcsó és sok terméket tudjunk előállítani, mint ott! Ez már az erkölcsi arculathoz tartozó

probléma, és hiszem, hogy a sok tekintetben valóban káros nyugati hatás ilyen „kezelésben" hasznos, serkentő, aktivizáló erővé formálható.

– Az erkölcsi nevelés politikai oldalát érintve tehát rögzíthetjük azt a követelményt, hogy a szülők egységesen, azonos ideológiai alapon állva, megfontoltan nyilatkozzanak a gyermeknek a jelentős és a jelentéktelennek látszó kérdésekben egyaránt. Ha a gyermek fültanúja apró ügyekben indulattól átfűtött robbanásaiknak, vegyenek annyi fáradságot, hogy lehiggadásuk után feloldják a gyermekükben okozott ellentmondást a társadalmunk fejlődésének zökkenői iránt tanúsított megértő jóindulattal, előremutató tárgyilagossággal!

– Miután ebben a kérdésben egyezik a véleményünk, ne is folytassuk tovább e témát, hanem térjünk át röviden az utolsó, eddig nem érintett, de fontos problémára, az illemre!

– Az erkölcs és illem nem azonos fogalmak, de nem is választhatók el egymástól. Az illemet tulajdonképpen úgy is tekinthetjük, mint az erkölcs magatartásbeli szabályainak megnyilvánulását. Az illem, a modor mint forma jellemző a tartalomra, az erkölcsre is, tehát nem lehet elhanyagolni a nevelésben azokat a követelményeket, amelyek a magatartás, a viselkedés külső megnyilvánulásait szabályozzák. Az erkölcsi tartalom, a tudatos erkölcsi magatartás szokások és készségek révén nyilvánul meg, ezek által tud hatni. Az illemtan tulajdonképpen a helyes magatartás szabályainak a gyűjteménye.

– Csupán illemtannal azonban nem lehet nevelni! A formák nem helyettesíthetik a tartalmat, de azért elhanyagolni sem lehet őket. A szocialista együttélés társadalmi érintkezési formáira ugyanúgy nevelnünk kell gyermekünket, mint a családon belüli együttélés szabályaira.

– Némely családban persze az otthoni modorra sem

ügyelnek eléggé! Sem a felnőttek egymás közötti, sem a gyermekek egymás közötti modorára, sem a szülő és gyermek közöttire. Elég sok az elkényeztetett, az úgynevezett „jópofa" gyermek, akinek „ennivaló" modortalanságain jót derülnek otthon a szülők. Az ilyen gyermek – sikerét látva – egyre gyakrabban neveletlenkedik, rossz szokássá válik nála a neveletlenség.

– Hasonló alapról burjánzik el a felnőttekkel, az idősebbekkel szemben tanúsított udvariatlanság, amely néha már a rideg önzésben, embertelenségben nyilvánul meg. Nemegyszer láthatunk olyan szülőt, aki villamoson, autóbuszon tolakodva leülteti iskolás korú gyermekét, és nem engedi felkelni, hogy idős embernek átadja a helyét. Az ilyen szellemben nevelt gyermekből önző ifjú lesz, aki nemcsak a közlekedésben tolja félre az időseket, foglal tolakodva helyet és ül arcpirulás nélkül, ha mellette nehezen kapaszkodva áll az öreg, hanem az élet minden területén törtetővé, könyöklővé, társait legázolóvá válik. A formában, a modorban világosan felismerhető a negatív erkölcsi tartalom.

– Ha az iskola és a család összhangban nevel, és az erkölcsi követelmények betartása mellett szinte mindennapos következetességgel gyakoroltatja a jó modort, az illemet, csökkenni fog a neveletlen, a felnőttekkel és egymással szemben udvariatlan és szemtelen magatartású fiatalok száma, nem lesz bálvány a pimasz, a vagány, a huligán!

– Szerencsére a neveletlenek vannak kisebbségben! Számuk csak azért látszik néha soknak, mert rendszerint utcán, „falkába verődve" statisztálnak egy „negatív hős" mellett azok is, akik önmagukban, átlagkörnyezetükben nem neveletlenek. Mindenesetre abban igazad van, hogy a modorbeli gátlások, az illemmel kapcsolatos helyes szokások kialakítására nagyobb gondot kellene fordítani a családban és az iskolákban. Annak a bizonyos erkölcstan könyvnek és tan-

tárgynak magában kell foglalnia az egyes korosztályoknak megfelelő szinten az emberi érintkezés helyes formáit is szavakban, tettekben, mozdulatokban, tehát illemben.

– Igen jó kezdeményezés volt a televízió részéről a „Tudni illik, hogy mi illik" sorozat!

– Itt említeném meg, hogy a televízió korszerű és széles körű nyilvánosságát nemcsak a szokványos tantárgyak rendszeres támogatásához kellene felhasználni, hanem a jelenleg osztályfőnöki órának nevezett, de már az erkölcsi oktatás előkísérletének számító órák rendszeres támogatásához is. Gondolom, hogy az ifjúság erkölcsi nevelése szempontjából hatalmas segítséget adhat a televízió ilyen kötött formában is. Ha például az általános iskolák V. osztályosainak szinte hetenként rendszeresen ad a televízió magyarórát, miért ne adhatna ugyanezen a szinten havonta egyszer osztályfőnöki órát, a szocialista erkölcs óráját, s más szinten ugyanúgy?!

– Azt hiszem, eléggé kifejtettük véleményünket az erkölcsi nevelés és oktatás kérdésében. Mivel nem volt szándékunkban e témát minden oldaláról részletesen elemezni, úgy gondolom, befejezhetnénk beszélgetésünket.

– Befejezésül szükségesnek tartom még megjegyezni, hogy szándékosan építettünk be nagyobb mennyiségű negatív példaanyagot tanulmányunkba, mint pozitívat. Úgy véljük, hogy ezek átgondolásával az olvasó mintegy önmagában folytatva a mi vitáinkat, mélyebbre beleláthat a gyermekneveléssel kapcsolatos mai problémákba, jobban elsajátíthatja a bajok időben való felismerésének és gyógyításának képességét. Az orvosok sem az egészséges embereken „tanulják" meg a gyógyítás gyakorlatát, hanem a betegeken. A gyermeknevelés hivatására vállalkozott szülőknek is el kell sajátítaniuk a gyermek erkölcsi arculatának megbetegedéseit jelző tünetek felismerésének és gyógyításának képességét. Ehhez kívánt segítséget adni ez a „párbeszéd".

TARTALOM

I.	Előszó helyett	5
II.	Mostohák	11
III.	Pezsgős vacsora	30
IV.	Bunker	48
V.	Kutyabaj	65
VI.	Halálfejesek	79
VII.	Kényes témák	105
VIII.	Kár a gőzért?	121
IX.	Raca	133
X.	Tehát . . .	164

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója. Szerkesztette: Vig Vilmosné. A borítót és az illusztrációkat Görög Júlia készítette. Műszaki vezető: Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő: Lengyel József. A szedést 1966. XII. 8-án kezdték meg. Megjelent 1967. III. 31-én 26 000 példányban. Terjedelme 9,8 (A/5) ív

PL – 38 – F – 6769

66.4509 Athenaeum Nyomda, Budapes
Felelős vezető: Soproni Béla igazgató

9,— Ft